

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКА, ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО:
АКТУАЛЬНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ»**

(25-26 лютого 2022 р.)

Київ
2022

УДК 001.2(063)
Н 34

Наука, освіта та суспільство: актуальні наукові дослідження. Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 лютого 2022 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. – 192 с.
ISBN 978-617-8074-00-5

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Наука, освіта та суспільство: актуальні наукові дослідження». Розглядаються загальні питання архітектури, біологічних наук, державного управління, історичних, географічних, політичних наук та інші.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, а також для широкого кола читачів.

УДК 001.2(063)

ЗМІСТ

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Глушок В.І.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА – ОДНА З НАЙВАЖЛИВИШИХ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ 9

Голик А.О., Васильківська О.І.

ЦІАНОТИПІЯ В СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ 13

Найда Ю.М., Найда В.Ю.

ЖАННА ВОЛОДИМИРІВНА ХАБАЛЬ:
ЖИТТЯ В МУЗИЦІ, МУЗИКА В ЖИТТІ
(ДО 55-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ) 17

Стебляк А.Я.

ПРЕДМЕТНІ ЗНАЧЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ КУРСІВ
З ІСТОРІЇ МУЗИКИ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 20

Стрельцова С.В.

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТВОРЧИХ РОБІТ О. ДЕНИСЕНКА,
ВИКОНАНИХ В ТЕХНІЦІ ЛЕВКАС 22

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Біла А.А.

ВПЛИВ РОЗУМОВОГО ТА ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ
НА СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ
ВЕГЕТАТИВНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ 26

Прилуцький С.П.

ГЕНЕТИЧНА ТЕРАПІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ
ПРОЦЕСАХ ДОСЛІДЖЕННЯ 30

Чайка Т.П., Якуба І.П.

СЕЗОННІ ЗМІНИ ПІГМЕНТНОГО СКЛАДУ
У ДЕЯКИХ ВИДІВ ВОДОРОСТЕЙ ОДЕСЬКОЇ ЗАТОКИ 34

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Франчук-Крива Л.О., Василенко Г.О., Кулієв А.А., Гірін В.В.

РОСЛИННІ СЕДАТИВНІ ПРЕПАРАТИ ДЛЯ СОБАК 38

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Захорольська В.М.

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВАМИ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ..... 42

Іщук А.М.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ
В ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 46

Качан Я.В.

ВПЛИВ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ
НА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ 50

Пасенко Н.К.

ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ЯК ОДИН
З МЕХАНІЗМІВ РЕІНЖІНІРИНГУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ..... 53

Усар І.І.

РЕАЛІЗАЦІЯ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ..... 56

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Грищаченко В.І.

ПОБУТ УКРАЇНСЬКИХ ОСТАРБАЙТЕРІВ У НІМЕЧЧИНІ
(НА МАТЕРІАЛАХ ЧЕРНІГІВЩИНИ)..... 59

Мазуркевич А.О.

ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ
ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ В УРСР (1953–1964 РР.)..... 63

Машковська І.М.

ВТІЛЕННЯ РИС ІДЕОЛОГІЧНОЇ ЦЕНЗУРИ У ПОСІБНИКУ
З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДМИТРА ТАБАЧНИКА 2012 РОКУ 66

Пішта А.Я.

СТАНОВЛЕННЯ РУХУ ОПОРУ НА ЧЕРНІГІВщині
В РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941–1943 РР. 69

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Гулевич С.О.

СИМБІОЗ ВІЙНИ ТА КУЛЬТУРИ 72

Мельник Т.В.

СПРОБА ТИПОЛОГІЇ ЧОЛОВІЧИХ ТА ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ
У КІНЕМАТОГРАФІ УКРАЇНИ 2018–2019 РОКІВ 74

Розмариця С.О.

НЕЗАЛЕЖНІ ТЕАТРАЛЬНІ ПЛАТФОРМИ
ЗЛАМУ ХХ ТА ХХІ СТ. ЯК ІНСТРУМЕНТ
ФОРМУВАННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ..... 77

МЕДИЧНІ НАУКИ

Яковлева Д.Ю.

ОСОБЕННОСТИ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ГИГИЕНЫ ПОЛОСТИ РТА
ПРИ ЗАБОЛЕВАНИЯХ ПАРОДОНТА У ДЕТЕЙ 80

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Кошова С.П.

АНАЛІЗ ІНВЕСТИВАННЯ ДЕРЖАВ В КОСМІЧНУ ГАЛУЗЬ
В МЕЖАХ СТРАТЕГІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 83

Лобко В.В.

ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ 87

Магомедов К.О., Тімченко М.К.

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ЗАХИСТУ
КОНФІДЕНЦІЙНИХ ДАНИХ В ЖИТТЄВОМУ ЦИКЛІ
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 90

Стайкуца С.В., Кільдішев В.Й., Зайченко Д.Р., Роман С.С.

ЩОДО ПОБУДОВИ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ
В ЗАКЛАДІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 94

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Хлівнюк Т.П.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ
СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ..... 98

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бсляєва Т.А.

ЕМПАТІЯ – ШЛЯХ ДО ВЗАЄМОДІЇ
ЛЮДЕЙ В СОЦІУМІ І МИСТЕЦТВІ..... 102

Довгоборська О.О.

ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ У ЖІНОК У ПОСТНАТАЛЬНОМУ ПЕРІОДІ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ	105
--	-----

Курінна І.В.

ВПЛИВ СТРЕСУ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ ЛЮДИНИ.....	109
--	-----

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Яковлєва М.П.

ТИПИ ПОШКОДЖЕНЬ ЗЕЛЕНОЇ МАСИ ДЕРЕВОСТАНІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «КОЧЕТОЦЬКА ЛІСОВА ДАЧА».....	113
---	-----

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Крисак І.А.

ЗІСТАВЛЕННЯ РІЗНИХ КУЛЬТУР ЯК ЗАСІБ ЇХ ВИВЧЕННЯ	117
---	-----

Куришко Ю.А.

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗМІ В УКРАЇНІ	120
--	-----

Теремко А.В.

УКРАЇНСЬКІ ДРУКОВАНІ ТА ОНЛАЙН МЕДІА: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАГРОЗИ КОНКУРЕНТНОГО СПІВІСНУВАННЯ.....	124
---	-----

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Данилейко О.К., Коломіц Г.В.,

Мрачковський Д.В., Рожненко Ж.Г.

ВПЛИВ ПОВІТРЯНОГО ЗАЗОРУ НА ЕЛЕКТРОДВИГУНИ.....	128
---	-----

Данилейко О.К., Коломіц Г.В.,

Мрачковський Д.В., Рожненко Ж.Г.

РОЗРОБКА ПРИСТРОЮ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГРУП З'ЄДНАННЯ ОБМОТОК ТРИФАЗНИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ.....	131
---	-----

Данилейко О.К., Коломіц Г.В.,

Майструк М.В., Рожненко Ж.Г.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ КОМПРЕСОРНОЇ УСТАНОВКИ ГЗП-4.....	135
--	-----

Данилейко О.К., Коломіц Г.В., Мрачковський Д.В., Ільченко О.В. РОЗРОБКА ПРИСТРОЮ ДЛЯ КЕРУВАННЯ ПОЛОЖЕННЯМ СОНЯЧНОЇ ПАНЕЛІ.....	138
Міхєєв Д.А., Ільченко О.В., Данилейко О.К. ПРОГРАМА ДЛЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО РОЗРАХУНКУ ШАХТНОЇ ВОДОВІДЛИВНОЇ УСТАНОВКИ.....	142

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Кислицька І.В. ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	149
--	-----

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Артеменко Я.В. РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ В ЖИТТІ СТУДЕНТІВ.....	152
Бань Чжіцзін ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВІВ ДО ЗАНЯТЬ ТУРИСТСЬКО-ОЗДОРОВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ М. ХАРКОВА.....	155
Журавель В.В. СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОЛІМПІЙСЬКОМУ СПОРТІ НА ПРИКЛАДІ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ.....	159
Іванська О.В., Пучкова А.А. ФІЗІОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦИКЛІЧНИХ І АЦИКЛІЧНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ.....	162
Кіріак О.В. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ.....	165
Ковтун О.В., Максименко А.Ю. ФІНАНСУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ У ОЛІМПІЙСЬКОМУ ТА ПРОФЕСІЙНОМУ СПОРТІ.....	168
Молчанова І.В. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ.....	171

Оніщук В.С.

ДЗЕРКАЛЬНА ТЕРАПІЯ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ
З ПОСТІНСУЛЬТНИМ ПАРЕЗОМ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ 175

Тимочко К.О., Хома Т.В.

ВПЛИВ ХАРЧУВАННЯ НА ЗДОРОВ'Я СПОРТСМЕНІВ..... 179

Федорова А.О.

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК
ОСОБИСТОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ 182

Якимлюк Т.С., Борисюк С.Ю.

РОЗВИТОК РУХОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ,
ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ДЗЮДО 184

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Гуцалюк Ю.С.

РЕЛІГІЯ ЯК ОДИН ІЗ ВЕКТОРІВ У ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА..... 187

Олейник А.А.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ:
СОЦИАЛЬНЫЕ ДИЛЕММЫ ИЛИ ИХ РЕШЕНИЯ? 189

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Глушок В.І.

студентка,

Хмельницький національний університет

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА – ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

Навчальну (плерерну) практику здобувачі освіти ХНУ спеціальності 022 «Дизайн» проходять в 2 семестрі. Навчальна практика дає можливість студентам набути початкових практичних навичок за фахом, сформувати поняття про плерерний вид практики, простежити тісний взаємозв'язок світу природи і людини, розширити знання про навколишній світ, розвивати спостережливість, увагу, закріпити навички роботи з рисунку та живопису, отримані на заняттях [1].

Плерер – це обов'язковий етап навчання. Разом з тим, плерерний живопис – це вивчення природи, середовища, архітектурних споруд, тварин як матеріалу для майбутніх робіт.

У ході практики студенти насамперед вчать дотримуватися послідовності у виконанні роботи, реалізують на практиці правила утворення кольорів шляхом змішування кількох, виокремлюють кольором головне, набувають досвіду самостійної організації власного творчого простору.

Студенти виконують замальовки історичних архітектурних споруд міста та їх елементів, деталі та елементи міських та сільських пейзажів, рослини, інтер'єру у вільній техніці в залежності від індивідуальних уподобань студентів: олівцем, аквареллю, лінером, тушшю, вугіллям тощо (рис. 1).

Плерерний живопис передбачає вміння відтворювати його у різні пори року та дня, дотримуватися загального тонового і кольорового стану, правильно вибирати тонові й кольорові відношення між великими живописними площинами, вдосконалювати практичні навички в деталізації форм у залежності від відстані і положення композиційного центру.

Паралельно з роботою над короточасними етюдами пейзажу в цілому необхідно навчитися детально проробляти форму окремих частин пейзажу (дерев, квітів тощо).

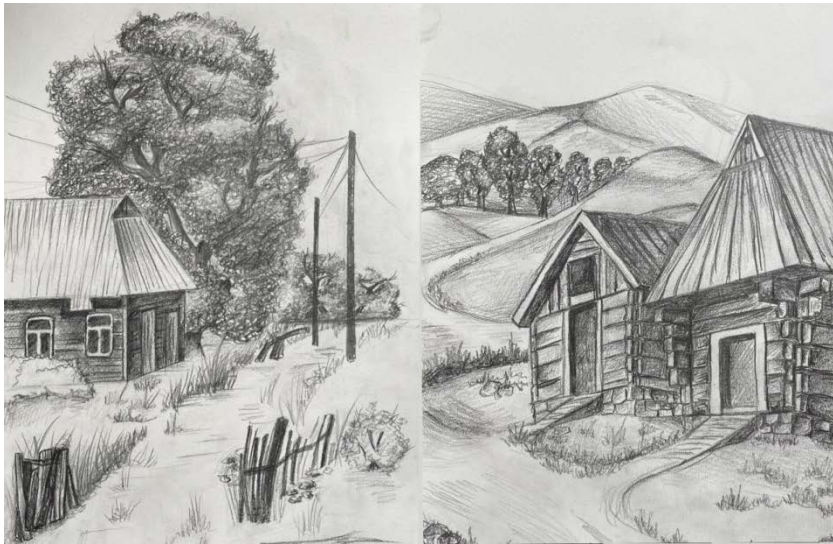

Рис. 1. Сільські пейзажі

Джерело: розроблено автором

Студенти також практично знайомляться з особливостями міського будівництва, з класифікацією архітектурних об'єктів за призначенням, художньо-композиційними засобами архітектури, вчать помічати зв'язок архітектури з навколишнім середовищем, розвивати художньо-образне мислення, окомір, вміння зображувати архітектурний пейзаж з урахуванням законів лінійної та повітряної перспективи, розвивати відчуття композиції та масштабу, відповідності форми та змісту, а також різних станів дня, вчитись впізнавати і розрізняти види оздоблень в архітектурі.

Графічні та живописні замальовки та начерки простих, елементарних архітектурних споруд житлового, громадського, декоративного комплексу міського та сільського середовищ. Замальовки та начерки виконуються простим олівцем, вугіллям, кольоровими акварельними олівцями, аквареллю тощо.

Важливим є те, що у ході практики студенти ознайомлюються з відомими архітектурними пам'ятками міста, формують здатність зберігати та примножувати місцеві культурно-мистецькі цінності.

Студенти дізнаються, що на території Хмельницької області налічується 2896 пам'яток історії, культури, археології, мистецтва. З них 193 пам'ятки національного значення та 3 – всесвітнього [2].

Хмельницькому притаманне чітке планування. В історичному центрі міста є старі і цікаві забудови, пам'ятки архітектури місцевого значення. Будинки Хмельницького (Проскурова) XIX – поч. XX століть – переважно взірці так званого цегляного стилю. Загалом Хмельницький пережив важкі часи у XX столітті – знищено десятки пам'яток архітектури минулого.

Це, зокрема, такі будівлі – Будинок з'їзду мирових посередників – по вулиці Проскурівського підпілля, 32 (рис. 2).

Рис. 2. Колишній будинок з'їзду мирових посередників

Джерело: розроблено автором за даними [4]

Цей будинок двоповерховий, цегляний, тинькований, у плані Т-подібний, оздоблений у стилі класицизму, на цегляному пофарбованому тлі фасадів білим кольором виділені деталі декору: руст першого поверху, підвіконні ніші та трикутні сандрики вікон другого поверху, геометричний орнамент фризу. Бічний ризаліт на головному фасаді надає асиметричного характеру загальній композиції споруди. Ризаліт на рівні другого поверху виокремлюється двома пілястрами та увінчується високим аркоподібним аттиком [3].

Особняк на вулиці Грушевського, 95 (рис. 3) – житловий будинок рубежу XIX–XX століть, який належав купецькій родині. Двоповерховий, цегляний, тинькований, витриманий у формах раціонального модерну, Г-подібний у плані, із домінуючою кутовою частиною, що має вигляд триповерхової башти з чотиригранним загостреним шатром. Фасад

вздовж вул. Грушевського оздоблений суворим геометричним декором, під який гармонійно стилізовані рами вікон. Архітектор невідомий. Будинок є одним із найоригінальніших особняків старої міської забудови Проскурова, зберігся дотепер майже без змін [4].

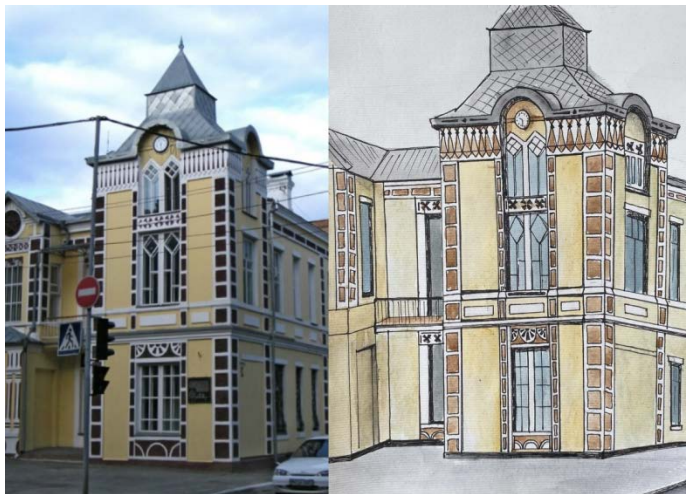

Рис. 3. Колишній особняк на вулиці Грушевського

Джерело: розроблено автором за даними [3]

Усі студентські роботи мають бути виконані акуратно і здані вчасно. Вони після перегляду обговоряться, допущені помилки проаналізуються керівником.

Таким чином, навчальна (плерерна) практика – одна з найважливіших у процесі професійного навчання дизайнерів, на якій студенти закріплюють та розвивають навички живописної та графічної техніки, композиційного вирішення завдань. Окрім цього, розвивають спостережливість, наполегливість, охайність у виконанні робіт, формують здатність примножувати культурно-мистецькі цінності українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Освітньо-професійна програма 022 «Дизайн». URL: https://www.khnu.km.ua/root/sites/50_Освітні_програми/06_Факультет_технологій_і_дизайну/Бакалавр._Дизайн_2021.pdf

2. Хмельницький. Архітектурне обличчя. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.

3. Будинок з'їзду мирових посередників (Хмельницький). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Будинок_з%27їзду_мирових_посередників_\(Хмельницький\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Будинок_з%27їзду_мирових_посередників_(Хмельницький))

4. Особняк на вулиці Грушевського, 95 (Хмельницький). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Особняк_на_вулиці_Грушевського,_95_\(Хмельницький\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Особняк_на_вулиці_Грушевського,_95_(Хмельницький))

Голик А.О.

магістрантка;

Васильківська О.І.

кандидат технічних наук, доцент,

Київська державна академія

декоративно-прикладного мистецтва і дизайну

імені Михайла Бойчука

ЦІАНОТИПІЯ В СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ

В еру комп'ютерних технологій, фотографії та цифрового друку все частіше починають звертатися до нетрадиційних способів отримання малюнку. В пошуках образотворчих і бюджетних підходів до реалізації своїх ідей повертаються до історичних способів друку фотографії. Один з найбільш перспективних для застосування в дизайні є безсрібний спосіб фотодруку – ціанотипія [1].

На основі дослідження ціанотипії, робіт у цій техніці, необхідно розглянути ціанотипію як засіб графічної виразності в мистецтві, дизайні і обґрунтувати значення ціанотипії для створення робіт із більш тонкою кольоровою гармонією, м'якістю контурів, незвичними ефектами та особливостями фактури, що стимулює до вільних асоціацій як в мистецтві, так і в дизайні.

Тема використання ціанотипії в дизайні є вельми актуальною, але доволі складною в контексті проектних пропозицій, оскільки на рівні теоретичного аналізу існує замало наукових статей, чого не можна сказати про реалізацію конкретного дизайн-продукту. Сучасний графічний дизайн, як вид мистецтва має велику дослідницьку базу, однак використання ціанотипії в дизайні є малодослідженим [2]. Метод

ціанотипії було винайдено в 1842 році англійським фізиком і астрономом, сером Джоном Гершелем (рис. 1). На ранніх етапах розвитку технологій ціанотипію використовували майже в усіх наукових галузях. Так, Анна Аткинс, англійський вчений, ботанік та ілюстратор використовувала метод ціанотипії для створення зображень різноманітних наукових явищ і об'єктів. Вона випускає альбом, в якому вперше були видані ілюстрації, створені на основі фотографічної технології (рис. 2). Луї Жак Манде Дагер та Вільям Генрі Фокс Талбот досить добре задокументували та інтенсивно вивчили фотографічні процеси, не зважаючи на це ціанотипія відома набагато менше. На цьому етапі ціанотипію можна побачити в першій половині XX століття вона була найпоширенішим способом копіювання креслень (рис. 3). Майк Вер створив великий посібник присвячений історичним передумовам винаходу, молекулярній основі креслення, його технічним варіаціям та історичному розвитку між 1842 і 1996 роками, а також питанням псування та збереження друку.

Існує також варіація формули ціанотипії, яка називається «Новий ціанотип», відкрита Майком Уером у 1997 році [3].

Ціанотипія стала відправною точкою в процесі розширення можливостей друку на різних матеріалах, в тому числі на тканині чи навіть дереві. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатню кількість наукових праць, присвячених ціанотипії, зокрема в рекламному дизайні. Нез'ясованими питаннями залишаються, по-перше, методологічні основи альтернативного способу фотодруку в рекламних комунікаціях, по-друге, практичні аспекти творчого використання ціанотипії у процесі проектування рекламної продукції [4].

Перехід графічного дизайну від ручного малювання олівцем на папері до проектування за допомогою комп'ютерних програм, що відбувся у 1980–1990-ті роки, був справжньою революцією для цього виду художньо-проектної діяльності. Цей перехід зумовив не тільки зміну дизайнерського інструментарію – радикально змінилося мислення як самих дизайнерів, так й адресатів їхніх розробок.

Нові технології насправді відкрили перед графічними дизайнерами широкі можливості щодо створення й обробки зображень і роботи зі шрифтами, але водночас загострили проблему унікальності дизайнерського продукту.

Ціанотипія – безсрібний фотографічний процес, який дає при фотодруці зображення блакитного відтінку. З розвитком цифрових технологій даний вид фотографії не втратив своєї популярності і залишається одним із альтернативних фотопроцесів. Розчин треба наносити тільки на натуральні матеріали такі як папір, тканина, дерево. Плюси ціанотипії: простота, швидкий результат, екологічність.

Одним з найдієвіших способів популяризації товару є дизайн. За допомогою ціанотипії можна не тільки проявляти ілюстрації, або фотографії, а засушене листя або квіти, канцелярське приладдя і будь-які інші предмети. Цікаві графічні ефекти можна отримати, використовуючи напівпрозорі предмети з скла чи пластику. Такий друк з використанням предметів буде називатися «фотограма». Наприклад, орнаментальні фотограми з предметів, квіткових композицій, фотовідбитки і їх сукупність. Ціанотипія в мистецтві та дизайні популяризується і зустрічається як принт на одязі, оформлення фірмового стилю, як ілюстрація в наукових журналах [5].

Нині бачимо спроби окремих дизайнерів чи агенцій-лідерів створити концептуальний, сучасний, осмислений продукт, поєднуючи нову візуальну мову. Відродження національної культури, в інших – прагнення бути впізнаваними на міжнародних ринках. Названі тенденції охоплюють як графічний дизайн, так і веб-дизайн, упаковку, дизайн костюма, дизайн середовища.

Рекламна графіка більш, ніж предметна форма, походить не стільки від функції і конструкції, скільки від відносно стійких психологічних і соціокультурних стереотипів.

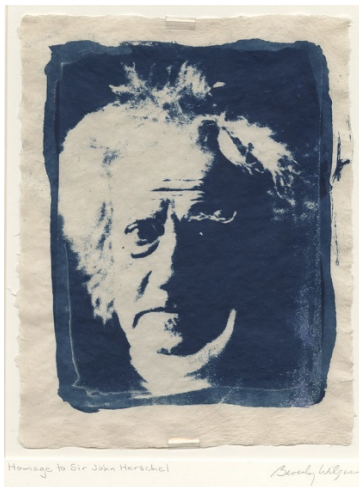

Рис. 1. Сер Джон Гершель

**Рис. 2. У молодому стані;
Анна Аткинс**

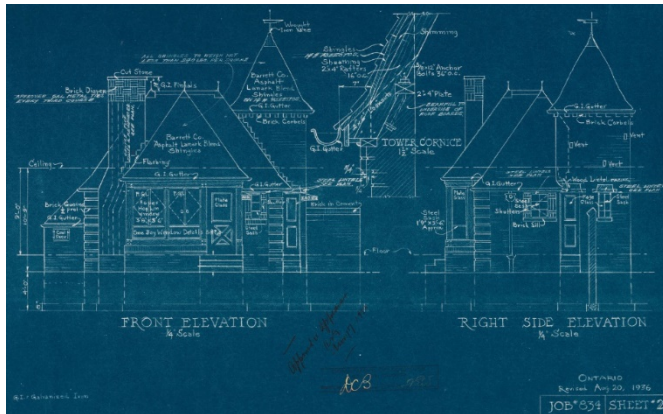

Рис. 3. Архітектурне креслення, Канада, 1936 р.

У статті розкриваються питання значення розвитку ціанотипії як засобів художньо-образної виразності в мистецтві і дизайні в Україні. В дослідженні розглянуто ціанотипію як засіб графічної виразності і проаналізовано застосування цієї техніки з метою її використання в різних видах дизайну, а також задля розкриття творчого потенціалу художника, дизайнера-графіка. Варто звернути увагу, що на сьогоднішній день мало досліджень з цієї проблематики, а поодинокі дослідження не повною мірою відображають вплив графічних технік на розвиток візуального мистецтва і дизайну.

Список використаних джерел:

1. Кузнєцова Е.Е., Дєргільова Е.Н. Художня фотографія в популяризації екопакування. *Всеросійська науково-практична конференція «ДИСК-2019»*. 2019. Ч. 2. С. 156–158.
2. Божко Т. Композиційні передумови графічного втілення візуальних звернень. *Вісник львівської національної академії мистецтв*. 2018. № 35. С. 173–186. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1313146>
3. Храмова-Баранова О.Л., Куколь С.С. Становлення і розвиток монотипії як засобу графічної виразності у мистецтві. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2016. № 6. С. 37–41.
4. Щигорец Н.А., Дєргилєва Е.Н. Цианотипия как способ реализации принта в текстильных изделиях. *Всероссийский форум молодых исследователей «Дизайн и искусство – стратегия проектной культуры XXI века»*. Всероссийская научно-практическая конференция «ДИСК-2017». Ч. 1. Москва, 2017. С. 52–55.
5. Богданова Ю.А. Идентификация, хранение и консервация фотоотпечатков, выполненных в различных техниках. «Государственный музейно-выставочный центр РОСФОТО». Санкт-Петербург, 2013. С. 16–18.

Найда Ю.М.

кандидат педагогічних наук, доцент;

Найда В.Ю.

*кандидатка педагогічних наук, старша викладачка,
Хмельницька гуманітарно-педагогічної академія*

**ЖАННА ВОЛОДИМИРІВНА ХАБАЛЬ:
ЖИТТЯ В МУЗИЦІ, МУЗИКА В ЖИТТІ
(ДО 55-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Висока музична культура завжди була характерною рисою українського народу й на різних етапах історії сприяла формуванню української нації. У наш час особливо гостро постає питання вимог до особистості педагога – його загальної та спеціальної підготовки, педагогічної майстерності та творчої активності. Педагогу-музиканту потрібна виняткова компетентність, уміння та навички вчителя-артиста.

Багатоградна проблема дослідження сучасного стану та перспектив розвитку музичного мистецтва Хмельниччини привертає увагу багатьох українських науковців та музикознавців: К. П. Івахової, М. М. Кульбовського, Н. А. Туровської та ін. Наша наукова розвідка, присвячена музично-педагогічній діяльності Ж. В. Хабаль, постає новою й мало висвітленою частиною доробку феноменів у контексті Хмельницької фортепіанної школи.

Метою цієї публікації стало вивчення музично-педагогічної творчості нашої сучасниці, педагогині та музикантки Ж. Хабаль. Досягнення мети передбачає вирішення таких актуальних завдань: розглянути життєву біографію Ж. Хабаль, визначити основні етапи її творчої діяльності, з'ясувати характерний педагогічний стиль у роботі зі студентами та розкрити її музично-педагогічний потенціал тощо.

Жанна Володимирівна Хабаль народилася 23 вересня 1966 року в м. Деражня на Хмельниччині. Після закінчення 9 класів загальноосвітньої школи та 8 класів дитячої музичної школи (ДМШ) у 1981 р. Жанна вступає навчатися на фортепіанний відділ Хмельницького музичного училища (тепер Хмельницький фаховий музичний коледж імені В. І. Заремби), яке, як відомо, було й залишається провідним мистецьким освітнім закладом у Хмельницькій області. Її зараховують у клас Е. К. Левіатової, де студентка Жанна займається музикою з величезним бажанням та прагненням досягнути вершин досконалості. Чотири роки навчання в музичному училищі визначили весь подальший творчий шлях.

У щасливі студентські роки життя Жанни вирувало в стихії музики. Вона багато виступала на концертах та музичних лекторіях. Саме тоді з'явився щирий інтерес та прихильність до інструменту.

Після закінчення Хмельницького музичного училища в 1981 р. Ж. Хабаль працювала викладачем класу фортепіано в Ізяславській ДМШ. Звідси розпочалась її трудова біографія. Жанна Володимирівна з великим бажанням і відповідальністю включилася в складний педагогічний процес. Робота педагога була цікавою, але тривала недовго – один рік. Усе тому, що Жанна Володимирівна вирішила здобути вищу музичну освіту. Молоду спеціалістку нестримно тягнуло до улюбленого інструмента – фортепіано, до інструментального виконавства. У 1986 р. Жанна Хабаль успішно витримала вступні іспити до Вінницького державного педагогічного інституту на факультет музики та педагогіки. Після 3 років навчання, у 1989 р. Жанна Хабаль перевелася до Донецького державного музично-педагогічного інституту імені С. С. Прокоф'єва, згодом реорганізованого в консерваторію. Жанні особливо пощастило з наставником її улюбленої спеціальності «Фортепіано» – професором Л. М. Адаменко. З колегами вона не тільки навчала студентів музичному мистецтву, а й надихала їх на творчість та життєву активність. Навчання в консерваторії розвинуло, доповнило та розширило музично-стильові обрії піаністки.

У 1993 р. після закінчення консерваторії накопичення професійних навичок, зростання виконавської майстерності, прагнення до самовираження виплеснулося в активну музично-педагогічну творчість. Так, Ж. В. Хабаль почала працювати на посаді викладача фортепіано та концертмейстера в рідній alma mater – Хмельницькому музичному училищі [1]. Одразу стало більше турбот, обов'язків та хвилювань. Музично-педагогічній роботі вона віддалась усією душею.

Сьогодні Жанна Хабаль дарує студентам великий досвід, горіння, багато особистого часу. Вона відрізняється скромністю і ненав'язливістю суджень у відносинах зі студентами. Від цього її авторитет стає ще вищим. Нарешті, найбільш виразна риса Жанни Володимирівни Хабаль, що характеризує її як педагога, – це людяність, уміння розчинятися в учневі, радіти його радощам і переживати всі його негаразди, як свої власні. Вона з любов'ю говорить про будь-який виконуваний твір, фортепіанне мистецтво загалом. І ця радість захоплення складає сенс її життя. Недарма кажуть, щоб запалити вогонь в очах студента, треба самому постійно горіти.

Можна виділити такі музично-педагогічні принципи, якими керується Ж. Хабаль у роботі зі студентами:

- фундаментальні та глибокі знання;
- досконале володіння фортепіано;

- наявність власного стилю викладання навчальних предметів;
- опора на класичну спадщину в підборі репертуару;
- велика загальна та музична ерудиція, внутрішнє духовне багатство;
- висока культура проведення уроків, інтелігентність, привітність;
- уважне ставлення до особистості студента;
- максимальна відкритість для спілкування зі студентом;
- систематичне знайомство з новими методами викладання гри на фортепіано та підвищення фахового рівня.

Крім музично-педагогічної діяльності, Жанна Володимирівна займається й науковою творчістю. Вона є укладачем «Словника іншомовних музичних термінів і виразів», що з 2003 р. переживає сьоме доповнене та виправлене видання. Матеріали словника є корисними й музикантам-професіоналам, учням, студентам музичних навчальних закладів, і широкому колу любителів музики [2].

Студенти поважають і цінують Жанну Володимирівну за високий педагогічний хист, музичний професіоналізм, фахову майстерність, теплоту, сердечність та справедливість.

Таким чином, завдяки самовідданій праці, таланту та закоханості у фортепіанне мистецтво Жанны Володимирівни Хабаль, усе більше й більше студентів її класу успішно трудяться на музично-педагогічній ниві в різних куточках України. Її творчий погляд спрямований у майбутнє. Отож, побажаємо здоров'я, наснаги, довгих років життя, осяяних незгасимим творчим горінням та яскравими звершеннями. З роси і води!

Список використаних джерел:

1. Хабаль Жанна Володимирівна. URL: <http://muz.km.ua/2021-09-15-08-52-26/vykladachi/fortepiano/510-khabal-zhanna-volodymyrivna> (дата звернення: 15.09.2021).
2. Словник іншомовних музичних термінів і виразів / Ред. Ж. В. Хабаль. Вид. 7-ме, допов. та випр. Хмельницький : Банкір, 2019. 139 с.

Стеблак А.Я.

магістрантка,

Науковий керівник: Ярмо М.І.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

ПРЕДМЕТНІ ЗНАЧЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ КУРСІВ З ІСТОРІЇ МУЗИКИ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Порушення питання предметних значень лекційних курсів з історії музики зумовлене сучасними аналітичними алгоритмами з визначення власне «предмета» історії музики у його ментальній цілості, що методологічно відповідає історіософській стратегії монадологічного підходу до історичних явищ у їх нелінійній перспективі. Суть цього підходу криється у докорінній відмінності від лінійного (еволюційного) бачення перебігу історії у соціально-економічній площині, що не завжди є виправданим з точки зору унікальності певних історичних явищ. Іншими словами, власне монадологічний підхід (як історія ментальностей) заперечує аксіоматику руху від «примітивного до досконалого», що покликана забезпечувати протидію інформації про «історію ідей» [2; 3, с. 18–19]. Усе це – свідчення докорінної зміни самого дискурсу розуміння історії музики на основі культурологічного підходу, аби історія ментальностей як історії ціннісних орієнтувань, що виникла в ролі антитези історії ідей, безпрецедентно була заснованою на уявленнях про етику історично минулих суспільств.

На сьогодні, принаймні, є усі підстави тлумачення історії музики на основі визнання за кожним історично визначеним образом музичної культури певного алгоритму світорозуміння та світовідчуття. Тобто, ідентифікація такого образу здійснюється за такими позиціями:

- історично актуальна світоглядна парадигма (для часів Античності – це аксіологічна / орієнтована на цінності модель світорозуміння; доби Середньовіччя та Бароко – теологічна; доби Класицизму / Просвітництва – антропоцентрична з домінантністю чинника *ratio*; доби Романтизму – також антропоцентричної, але з домінантністю чинника *emotio*; доби Модернізму – інтелектуалізовано-конструктивної; епохи Постмодерну – метафізичної);

- актуальність певного типу світосприймальної настанови (споглядальна, предметова, ентузіастична, рефлексивна, споглядальна саморефлексія);

- історичний тип Людини (спосіб життя та умови праці, особистісні уподобання);

- жанрова домінанті творчості як її еталонний тип (наприклад: Меса – для доби Бароко; симфонія – як світський тип Меси ХІХ ст. для доби Класицизму; програмний тип інструментальної п'єси – для доби Романтизму; метажанрові форми – для доби Модернізму тощо);

- тип музичного мово-мислення (лінеаризм / органум – для доби Середньовіччя; поліфонічний / контрапунктичний – для доби Бароко; гомофонно-гармонічний з домінантністю формотворчого чинника – для Класицизму; гомофонно-гармонічний з домінантністю виразового чинника – для Романтизму; сонористичний – для Модернізму; алюзійний – для постмодерну).

Осібне питання – це ідентифікація національного музичного стилю, про який на сьогодні прийнято вести мову з точки зору його ментально-архетипного змісту [1]. Маються на увазі:

- мотивації історичної пам'яті в сенсі домінуючого вектора індивідуальної психічної (ментальної) самоорганізації національного культурного простору;

- історично зумовлена світоглядна парадигма та її провідний тип світосприймальної настанови;

- соціокультурний контекст або ж «духовна ситуація» історично конкретного часу, що стосується ментальних характеристик типу культурної ситуації та історичного типу особистості;

- персоніфікований внесок в історію становлення національної композиторської школи та його оцінка в якості процесу етнонаціональної ідентифікації академічного досвіду;

- особистісні пріоритети композиторської творчості стосовно вибіркової усвідомлюваної орієнтації на модальні структури власне етнічної (принципово замкнений «у собі» стан моделі) та національної (принципово відкритий для кореспондування стан моделі) форм ідентичностей як свідчення процесів мікро- та макроіндивідуалізації;

- провідні лексеми у вигляді жанрових домінант творчості та стилістичний арсенал самої стильової системи в якості її психоповедінкового інваріанту.

Своєю чергою, варто зауважити: на тепер власне історія музики – це своєрідний виклик на усвідомлення інваріанту стильових перетворень, що попри варіантні втілення все ж таки має можливість виводити універсальність суджень про нього з огляд на металогіку макроіндивідуальних процесів. А отже, праксеологічний (доцільний, уможливно розумоосяжний) аспект усвідомлення самого предмета історії музики має своєю мотивацією максимально об'єктивну інтерпретацію історично обумовлених процесів культурологічного порядку.

Список використаних джерел:

1. Yarko M. The ethnic and national identity matrices of Ukrainian academic music: methodology of the issue. *Актуальні питання гуманітарних наук* : зб. праць. Випуск 29. Том 5. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 229–236.
2. Бойченко І. В. Нелінійна соціальна філософія: цивілізація як монада історії. *Філософські студії Київського університету*. Вип. 1. Київ : Київський університет, 1995. С. 61–90.
3. Чекан Ю. І. До питання визначення предмету історії музики. *Музично-історичні концепції у минулому і сучасному : матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 1997)*. Львів : видавництво «Сполом», 1997. С. 17–23.
4. Ярмо М. І. Епістемологічна мотивація музичного тексту. *Епістемологія світу музики. В 2-х томах. Том 1. Методологічні рефлексії та алгоритми постмодерної музикознавчої свідомості: архітектоніка світу музики*. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2010. С. 84–109.
5. Ярмо М. І., Ластовецький М. А., Каралюс М. М. Історія зарубіжної музики: організаційно-методичні матеріали до самостійної роботи студентів з підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)». Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. 128 с.

Стрельцова С.В.

стариший викладач,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4612-911X>

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТВОРЧИХ РОБІТ О. ДЕНИСЕНКА, ВИКОНАНИХ В ТЕХНІЦІ ЛЕВКАС

Сьогодні будь-який вид мистецтва потребує творчого переосмислення реальності з можливістю її трансформації крізь власну призму творчості із подальшою реалізацією в об'єкт мистецтва. Сприйняття мистецтва неможливе без ототожнення його із сьогоденням, з засобом пізнання реальності через художні образи мистецьких творів, які виступають єдиним ланцюгом у сприйнятті побаченого, філософськими роздумами та відображенням дійсності в одному трансцендентальному єднанні з майстром.

В мистецькій діяльності кожного художника є певні аксіоми, які впливають на весь творчий процес. Сьогодні в художньому просторі ми

бачимо велику кількість творців які знаходяться в пошуках самовираження, власної манери виконання, або свого стилю. І ці пошуки можуть відбуватися стрімко, змінюватися протягом року, або тягнутися десятиріччями із зануренням у глибини самопізнання.

Олег Денисенко – сучасний митець який знайшов свій шлях, має свої загальні принципи творчості, власний стиль та зрозумілі глядачеві, впізнавані художні образи, які несуть глибоке змістове наповнення. У творчості митця існує загальне поняття буття людини, її життя та переживання. У своєму спілкуванні з глядачем художник спирається на знакову систему, сталі символи та художні образи, які розкривають зміст зображення через естетичне сприйняття світу, зберігаючи предметно-чуттєвий характер цих образів.

Спираючись на ці принципи, відбувається процес народження мистецького твору, в якому художник є провідником між минулим, сучасністю та майбутнім. Для О. Денисенка характерним є поступовий творчий розвиток, заглиблення в технічне удосконалення роботи. Власна манера закладається в наступності творчого процесу, в перетіканні та взаємопроникненні робіт, де одна робота ментально пов'язана з іншою. Загальні принципи своєї діяльності митець розкриває в естампі, скульптурі та, для максимального досягнення мети, в одухотвореному виді мистецтва – левкасі, де колір працює на підсилення задуму.

Народженні автором художні образи одразу викликають підсвідоме захоплення, особливо ті, які спираються на етнічну ментальність. В основі всіх робіт є складна форма мислення, сприйняття буття та форми існування людства. Будучи митцем-експериментатором, винахідником, Денисенко вносить в класичний левкас, в його загальні технологічні процеси, свої вкраплення, своє бачення. Так відбувається модернізації іконописних технологій, в основі яких лежить дошка та ґрунт – левкас, утворюючи візуальну роботу з рельєфом, фактурністю, гравіруванням, накладанням прозорих живописних шарів фарби, вираження емоційного стану та підкреслення художнього образу, шляхом візуального світіння левкасу крізь шари фарб.

Цікавими прикладами виступають левкаси митця із серії «Тіні не забутих предків», які налаштовують на філософські міркування, розуміння глибинних, родинних зв'язків, єднання етнокультур та сприйняття дійсності. В цих творах закодовано збереження пам'яті, історії, успадкування поколіннями національної культури через наповнення глибокою символічно-знаковою системою, яскраві художні образи, які змушують підсвідомість прокинутися. Ми бачимо перед собою твір, начебто, картину-образ, картину, яка фіксує буденне життя людей, але має звернення до прийдешніх поколінь.

Підкреслення єднання минулого із сучасністю іде через впаєне в площину твору світлини української пари гуцулів, які за ствердженнями О. Стрижака й Б. Кобилянського походять від старовинного племені уличів та є демонстрацією величчя минулого. Саме фото не контрастує з картиною, воно виступає як артефакт, як фіксація життя та доповнює, завершує сприйняття твору, ніби ставить крапку в зображенні й дає рішучий поштовх до роздумів.

В мистецькому творі образи подружньої пари насичені символами, які мають значення для всієї української культури, які розповідають про нашу ментальність. Так над головами жінок зображено птаха, що є символом повітряної стихії та єднанням світу земного й небесного, а птах з короною може означати шлюбне життя. В одязі ми бачимо характерні народні прикраси, а саме: ковтки, пацьорки, кульчики, хрещики, які пов'язані з духовною культурою, використовуються в різних обрядах та звичаях, можуть наділятися магічними та обереговими функціями. В кульчиках бачимо вплив солярної символіки, яка переплелася з християнством та утворила єднання сонячного диска з хрестом.

Чоловічі постаті також доповнені символічно-знаковою системою. Так в одному з творів зображено образ коня над головою чоловіка – символ волі, чоловічого начала, могутності, вірності, а також символ смерті й воскресіння. У другому творі ми бачимо крила за чоловічою постаттю, які можуть нагадувати нам про духовність, могутність, незалежність та перемогу. Також у двох творах є єднальний символ – драбина, який виступає як міфопоетичний образ вертикалі, єднання небесного та земного.

Олег Денисенко не створює просто зображення цих подружніх пар, він наповнює картину життям через технічну особливість роботи з площиною, яка міститься в можливостях левкасу. У творі активно працює гра з формою, кольором, з'являється об'єм, просторовість, виникає відчуття матеріальності зображення, а завдяки образотворчим інструментам ще й переміщення в часовому інтервалі. Фотографія в цих творах стає розмежуванням між людським образом та художнім, в якому втілюється розумова діяльність, синтез емоційного впливу та відчуттів.

На прикладах цих робіт ми бачимо, що Олег Денисенко створює власні художні образи засобами поєднання графіки та живопису. В його творах поєднуються об'єктивне та суб'єктивне сприйняття дійсності. Саме творче поєднання спостережень, уяви, мистецького аналізу із художнім сприйняттям та професійним досвідом народжують такі насичено-емоційні художні образи. Надалі майстерність та експерименти з левкасом переросли в творчості митця в інноваційну техніку – гесографію, що стає новим видом витончених мистецтв.

«Тіні не забутих предків», левкас, 2014 р., 120х80 см
«Тіні не забутих предків II», левкас, 2014 р., 120х80 см

Список використаних джерел:

1. Ікона та образ, іконічність та словесність. Збірка статей. Редактор-упорядник Лепахін В. В. Москва, 2007. 367 с.
2. Мальцева О.О. Художній образ форма пізнання. 2019. С. 48–57.
3. Медведев Л.Г. Формування графічного художнього образу на заняттях з малюнку : Навч. посібник для студентів худож.-граф. фак. пед. ін-тів. Москва, 1986. 159 с., іл.
4. Регінська Н.В. Образ Святого Георгія у російському мистецтві ХХ–ХХІ ст. (ментально семантичний метод дослідження). Образ Святого Георгія в культурі Росії, 2009. С. 122–140.

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Біла А.А.

аспірант, в.о. викладача,

*Чорноморський національний університет
імені Петра Могили*

ВПЛИВ РОЗУМОВОГО ТА ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ВЕГЕТАТИВНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ

У період студентства відбувається становлення людини, формується її індивідуальність, з'являються різні інтереси, серед яких особливе значення приділяється професійним захопленням. Зокрема, студентський вік – це також період формування таких важливих якостей, як життєстійкість та адаптація до стресу [3]. Однак перехід до Болонського процесу, який прийнято в ЗВО України, зумовлює значний стрес у студентів та напруження їх психофізіологічних функцій [5]. Для успішного навчання у вищій студент повинен мати досить високий рівень загального інтелектуального розвитку (пам'яті, мислення, сприйняття, уваги та володіння певними логічними операціями) [6]. Саме протягом студентського життя прослідковується найбільша пластичність у функціонуванні кори головного мозку, що зумовлює високу гнучкість утворення складних психомоторних та інших навичок (Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко) [8].

Особи з різними індивідуально-типологічними властивостями ВНД відрізняються не тільки реактивністю серцево-судинної системи, формуванням вихідного психологічного фону, але й активацією механізмів регуляції серцевого ритму [1; 4]. На думку Денефіль О.В., вивчення індивідуальних механізмів вегетативної регуляції відносно людей молодого віку надасть можливість проводити заходи профілактичного характеру щодо захворювань серцево-судинної системи [1]. У зв'язку з цим, в даній роботі ми дослідили вплив розумового та фізичного навантаження на адаптаційний потенціал студентів.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 128 студентів (63 жіночої та 65 чоловічої статі) у віці 17-25 років, які навчалися у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили. У всіх студентів було визначено показники варіабельності серцевого ритму до та

після навантажень (розумового, фізичного) протягом 2 хвилин за допомогою ритмографа «МПФІ ритмограф-1» та програмного забезпечення EasyHRV (ТОВ «АСТЕР-АЙТІ», Харків). На основі отриманих даних студенти були поділені у на чотири групи згідно експрес-оцінки функціонального стану регуляторних систем (Шлик Н.І., 2014) [9]: з помірним переважанням центральної регуляції (I тип), з вираженим переважанням центральної регуляції (II тип), з помірним переважанням автономної регуляції (III тип) та з вираженим переважанням автономної регуляції (IV тип).

У якості розумового навантаження нами було використано методику Кривоносова М.В. зі співавт. (2001) [2; 7], яка полягала у відшукуванні й виділенні зазначеної літери. Час роботи складав у середньому 25 хвилин. Фізичне навантаження мало аеробний характер та полягало в проходженні дистанції 2 км на гребному тренажері Concept-2, час якого тривав близько 10 хвилин.

Дані вікового діапазону представлені як середнє значення $\pm$ стандартне квадратичне відхилення, які отримані за допомогою програмного забезпечення пакетів Microsoft Excel 2010 та IBM SPSS Statistics 23.

Результати та обговорення. Нами було виявлено, що після фізичного навантаження кількість студентів у групах значно змінилася, а після розумового – значних змін не спостерігалось (табл. 1, рис. 1).

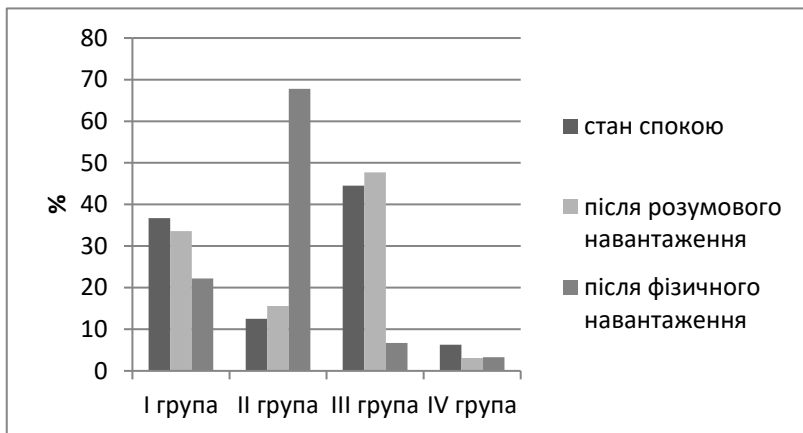

Рис. 1. Розподіл студентів за переважаними типами вегетативної регуляції

Таблиця 1

**Розподіл студентів за переважаючими типами вегетативної регуляції
(за даними аналізу ВСР, зокрема ІН та VLF)**

Тип вегетативної регуляції	п	%	M±m _x (вік, років)
До навантаження (стан спокою)			
I тип	47	36,7	19,63±2,14
II тип	16	12,5	19,93±1,88
III тип	57	44,5	20,09±1,98
IV тип	8	6,3	20,63±2,67
Всього	128		
Після розумового навантаження			
I тип	43,3	33,6	20,02±2,04
II тип	20	15,6	19,75±1,86
III тип	61	47,7	20,28±2,09
IV тип	4	3,1	18,75±0,96
Всього	128		
Після фізичного навантаження			
I тип	20	22,2	20,35±2,25
II тип	61	67,8	20,16±1,72
III тип	6	6,7	21,33±2,07
IV тип	3	3,3	20,67±1,52
Всього	90		

У стані спокою до I групи було віднесено 47 (36,7 %) осіб, II-ї – 16 (12,5%), III-ї – 57 (44,5 %) та IV-ї – 8 (6,3 %) студентів. Після розумового навантаження до I групи ввійшло – 43 (33,6 %), II-ї – 20 (15,6 %), III-ї – 61 (47,7%) та IV-ї – 4 (3,1%), а після фізичного – 20 (22,2 %), 61 (67,8 %), 6 (6,7 %) та 3 (3,3 %) особи відповідно.

Згідно отриманих результатів, розумове навантаження значних змін на чисельність студентів до та після даного навантаження не призвело. Це може пояснюватися тим, що розумова робота, яку виконували студенти під час дослідження є звичною для них. Учасники даної роботи мають сформований стереотип реакції на розумове навантаження, що підтверджують незначні зміни у кількості осіб до та після навантаження.

Однак, на нашу думку, особливу увагу потрібно звернути на результати після фізичного навантаження. Розподіл кількості студентів до та після даного впливу мав значні зміни. Так, найбільші зміни відбулися у представників II-ї та III-ї групи. Після фізичної роботи в студентів з вираженим переважанням центральної регуляції (II тип) кількість осіб збільшилася в 5,4 разів, а з помірним переважанням автономної регуляції (III тип) – зменшилася у 6,6 разів.

Отже, можна зробити висновок, що після фізичного навантаження у студентів спостерігається виражена перевага симпатичної регуляції серцевого ритму та різке збільшення активності центральної регуляції над автономною. Посилення впливу симпатичної нервової системи на регуляцію ритму серця під впливом фізичного навантаження вказує на зниження функціонального стану регуляторних систем та стан напруження адаптаційно-компенсаторних механізмів.

Висновки. Наші дані показують, що фізичне навантаження впливає на адаптаційний потенціал студентів більшою мірою, ніж розумове. Під впливом фізичної роботи у випробуваних спостерігається зниження функціонального стану регуляторних систем, а розумові навантаження для студентів є звичними.

Список використаних джерел:

1. Денефіль О. В. Показники кардіоінтервалографії у студентів 3 різним вихідним типом вегетативної регуляції. *Вісник проблем біології і медицини*. 2013. Вип. 1. Том 2(99). С. 324–328.
2. Євтушенко А. С. Інформаційне забезпечення оцінювання функціонального стану людини за умов підвищених зорових навантажень : дис. ... канд. мед. наук : 14.03.11 / Нац. акад. наук України; Мін.-во освіти і науки України; Міжн. наук.-навч. центр. інформ. технологій та систем. Київ, 2017. 233 с.
3. Кабанченко Е. А. Психологические особенности развития ценностей в юношеском возрасте (студенчество). *Экспериментальные и теоретические исследования в современной науке* : сб. ст. по матер. VIII междунар. науч.-практ. конф. № 8(8). Новосибирск : СибАК, 2017. С. 44.
4. Макаренко М. В., Лизогуб В. С., Юхименко Л. І. Серцевий ритм у студентів з різними індивідуально-типологічними властивостями вищої нервової діяльності за умов емоційного стресу. *Фізіологічний журнал*. 2003. Т. 49. № 1. С. 28–33.
5. Мелега К. П., Глеба Л. А., Фекета В. П. Сенсомоторні реакції на вербальні стимули у здорових осіб молодого віку залежно від функціонального стану вегетативної нервової системи. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2014. Вип. 3 К (45). С. 168–173.
6. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / укладачі Яворовська Л. М. та ін. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 88 с.
7. Спосіб діагностики інформаційного навантаження друкованих видань для дітей та підлітків : пат. 43719 Україна : МПК А61В10/00. № u 2001063812 ; заявл. 06.06.2001 ; опубл. 17.12.2001, Бюл. № 11.
8. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. [для студентів вищих навчальних закладів]. Київ, 2017. 548 с.
9. Шлык Н. И. Вариабельность сердечного ритма у исследуемых 16-21 года с учетом индивидуального типа вегетативной регуляции. *Наука і освіта*. 2014. № 8. С. 196–203.

Прилуцький С.П.

магістр,

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ГЕНЕТИЧНА ТЕРАПІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Генетична терапія, як і клітинна терапія є актуальною на сьогоднішній день технологією, яка поступово вживається в медичному житті для проведення терапевтичних заходів пацієнтів, але як і клітинна терапія є явищем не дослідженим та поступово знаходиться в стадії розробки та інноваційних досліджень.

Актуальність даної технології використання у медичній системі є те, що вона уявляє собою лікування людини на генетичному рівні, виправлення пошкоджених внаслідок мутаційних процесів ділянок молекули ДНК живого організму, чи змусити виконати клітини новітні функції. Тобто, генотерапія передбачає собою техніку викликання штучного репаративного синтезу ДНК [1, с. 2–3].

Дослідження в галузях генетичної інженерії, а саме розробки в технологіях генетичної терапії поставе питання про можливість подолання навіть найнебезпечніші та невиліковні хвороби, які наразі відомі науці, що є важливим внеском у біотехнологічні та медичні напрями розвитку світової науки та техніки, але на сьогоднішній день, як ми вже зазначили відомості про використання даного методу у сучасній медицині дуже малий, технологія знаходиться на стадії розробки та досліджень, про те дещо все ж таки відомо.

Історія досліджень поєднується з традиційними розробками у генетичній терапії, які почалися в кінці ХХ сторіччя у США, оскільки дана технологія в медицині є дуже молодого. Коли розроблялися нові методики використання даної технології в плані відновлення помилок у іРНК певного порушеного гену. Таким же чином розроблялися по даній методиці шляхи лікування певних видів хвороб, зокрема деяких видів онкологічних захворювань. Дослідники з США також зробили не можливе, що вважалося на той час: вони розробили методику, які дозволяють переносити певними ліпосомами, ту саму молекулу ДНК терапевтичного призначення у ядро клітини. Але траплялися і безуспішні випадки у кінці 80-их років ХХ сторіччя вчені з США намагалися випробувати метод генетичної терапії на людині, а саме на пацієнті з

меланою, про те експеримент завершився не вдачею. Яким же ж самим чином вчені намагалися втілити такий план у життя?

Вони застосували методику клонування генів та транспортування їх у еукаріотичні людські клітини. Також по цій методиці американські вчені намагалися провести експеримент на пацієнту, який страждав хворобою важкого комбінованого імунodefіциту. В результаті якого лейкоцити виконували свої функції протягом чотирьох років, але згодом припинили свої функціональні дії. Після вдосконалення методів генетичної терапії при лікуванні комбінованого імунodefіциту на сьогоднішній день активно використовується для лікування дітей з даною хворобою [2, с. 150].

Як ми вже зазначили, що епіцентром традиційних і навіть новітніх розробок на сьогоднішній день є США. Один з найбільш ефективних закладів, який займається розробками генетичної терапії є Каліфорнійський університет і він тим самим у 2003 році робить відкриття з пересадки генів у нейрони головного мозку. Раніше це здавалося не можливим, оскільки розміри ліпосом – завдяки, яким вдалося зробити дану пересадку дуже великий, як для нейронних клітин. Про те вдалося зменшити їх розмір. Тим самим завдяки цьому відкриттю дозволили застосовувати технологію генетичної терапії проти хвороби Паркінсона, якою переважно страждають люди похилого віку [3, с. 25].

Тепер хочу детально сконцентрувати вашу увагу на використанні генетичної терапії проти боротьби з онкологічними захворюваннями. В даній гільці дослідження відзначилися вчені Європи та США, тож як їм це вдалося?

Суть боротьби з раком через генетичну терапію ведеться через Т-кілери, які були спеціально генетично змінені. Подібне відкриття було протестоване на двох хворих, які страждали меланою. Тоді були проведені дослідження про процес обдурення імунної системи живого організму тестуючи генно-модифіковані клітини, імунна система розпізнавала генетично модифіковані клітини, як чужорідні агенти, тим самим за допомогою мікроРНК вчені змогли ввести в оману імунну систему пацієнта, тим самим зробивши прорив у лікуванні гемофілії [3, с. 40].

Англійські вчені поступово також робили певні дослідження та прориви в області використання генотерапії, вони використовували аденовірус з модифікованим геномом для боротьби у новонародженого пацієнта з хворобою, яка називається амавроза Лебера, що стало значним поштовхом у поступовому входженні технології генотерапії у світову медицину. Важливим фактором є те, що при використанні даного новітнього методу лікування генотерапією не було виявлено побічних ефектів на відміну від американських колег, де при дослідженнях методу були невдачі у лікуванні пацієнта з імунodefіцитом [3, с. 42].

Згодом генотерапія стала активно використовуватися при лікуванні пацієнтів, які є хворими на СНІД. Дослідження на пацюках показали дуже ефективні результати у дослідженні цієї галузі розвитку техніки та методології використання генної інженерії у сучасній медицині. Наразі ведуться активні дослідження про втілення подібного методу терапії у можливості активного використання на пацієнтах [3, с. 56].

Про те, людина не єдина істота, яка має можливість отримати шанс на життя від невиліковних хвороб. У статтях західних вчених були опубліковані результати про успішного використання технології генетичної терапії на собаках зі хворобою ахроматопсії. На думку авторів даного відкриття, дана хвороба – є повною колірною сліпотою, тому за результатами ряду експериментів зір було відновлено за рахунок конусоподібних фоторецепторів, тобто не могла функціонувати кольорова зорова пам'ять. Але за допомогою технології генетичної терапії, дана функція була відновлена на генетичному рівні. Була певна проблема про те, що дана методика була менш ефективна проти осіб похилого віку.

Щодо новітніх технологій у галузі лікування методами генетичної терапії, вони у більшій мірі вже були озвучені. Про те, є відкриття у сфері генної інженерії, які відбулися не так давно.

Дане відкриття було пов'язано з клітинною терапією та стовбуровими клітинами, що доводить факт не можливості існування двох методик без одне одного, оскільки є взаємопов'язані. А тепер проговоримо про це більш детально.

У США пацієнт був вилікований від невилікової хвороби, він був уражений ВІЛ-вірусом, тим самим хворів на СНІД. Шляхом трансплантації особливих стовбурових клітин, з особливими мутаціями, яка змусила відключити роботу певного рецептору під назвою CCR5. Подібне лікування було абсолютно виснажливою роботою, оскільки вимагали абсолютного видалення кісткового мозку [4, с. 100].

Тому, подібні методи лікування світова медицина не сприймала, як ефективні або діючі та потребували велику кількість часу та фінансових затрат. Серед новітніх досліджень у даній галузі народилися і методи використання генетичної терапії на пацієнтах. На сьогоднішній день розробляються новітні препарати на основах нуклеїнових кислот, а саме ферменти РНК, модифіковані олігонуклеотиди, які здатні корегувати генетичні мутації в організмі живих істот. Про те використання методів терапевтичних генетичних заходів активно використовуються не тільки на людині, ай на інших ссавців. Реакції на введення нуклеофільних препаратів дозволяє проводити активні та новітні дослідження у галузі генетичної терапії с поступовим вдосконаленням методик їх використання. Але загалом використовують декілька основних методів на

сьогоднішній день генетичної терапії: це фетальна терапія та терапія соматичних клітин.

Фетальна терапія уявляє собою процес введення ДНК у зиготу у ембріональному процесі онтогенезу, при цьому розраховується, що під час введення чужорідної модифікованої ДНК – вона потрапить у всі клітини ембріону під час його онтогенетичного процесу, тим самим забезпечить передачу вже модифікованих клітин та генетичної інформації наступному поколінню досліджуваного суб'єкта. Соматична ж генотерапія уявляє собою процес введення модифікованої ДНК або іншої нуклеїнової кислоти у соматичні клітини, які не здатні здійснювати вплив на статеву систему та на генетичну інформацію суб'єкта. Тобто своїми словами кажучи, вплив на потомство суб'єкта, який лікувався за рахунок методів генетичної терапії соматичного типу відбуватися не буде [4, с. 79].

Отже за результатами досліджень у другому розділі можна зробити певні висновки, генетична терапія – це молодий науковий напрям у біотехнологіях, який тільки продовжує розвиватися у використанні в світовій медицині. Але є до сих пір перспективним напрямом у біологічних та медичних науках. Проведені дослідження, щодо історичного розвитку даного напрямку – дозволили поступово сприяти розвитку науки та техніки у ХХІ сторіччі.

Список використаних джерел:

1. Буркова І.В Інновації генної терапії в онкології. *Світогляд*. 2017. № 2(64). С. 5.
2. Великий В.М Медична біотехнологія: генна терапія : *збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 5-річчю заснування кафедри біотехнології НАУ, м. Київ, 21-22 жовтня 2010 р.*, Національний авіаційний університет / редкол. К.Г. Гаркава, Е.М. Попова та ін. Київ : Вид-во «Мегапринт», 2010. 151 с.
3. Карпов О.В., Демидов С.В., Кир'яченко С.С. Клітинна та генна інженерія : підруч. Київ : Фітосоціоцентр, 2010. 208 с.
4. Кордюм В.А. Генотерапія атеросклерозу. *Теоретична медицина*. 2014. № 10. № 2. С. 121.

Чайка Т.П.

студент;

Якуба І.П.

кандидат біологічних наук,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

СЕЗОННІ ЗМІНИ ПІГМЕНТНОГО СКЛАДУ У ДЕЯКИХ ВИДІВ ВОДОРОСТЕЙ ОДЕСЬКОЇ ЗАТОКИ

Головним компонентом водних фітоценозів є водорості, які в процесі фотосинтезу створюють основну масу органічних речовин водойм, поглинають вуглекислий газ і виділяють кисень. При цьому, як відомо, фотосинтез здійснюється за участі пігментів, які у водоростей представлені хлорофілами, каротиноїдами, а у деяких – ще і фікобілінами. Пігментний склад, кількісні зміни якого залежать від фізіологічного стану та продуктивності водоростей, також зазнають впливу комплексу умов середовища (температури, солоності, евтрофікації, забруднення тощо). Тому зміни у складі пігментної системи водоростей дають змогу охарактеризувати екологічну ситуацію в прибережних районах моря. Дослідженню пігментного складу водоростей-макрофітів постійно приділяється увага вчених [1; 2; 5 та ін.]. Проте багато аспектів варіювання концентрації пігментів, залежно від екологічних чинників прибережних акваторій, досліджені ще недостатньо, а тому потребують подальшого моніторингу у зв'язку із змінами клімату та антропогенного навантаження.

Метою даного дослідження було вивчення сезонної динаміки пігментного складу таких водоростей як *Cladophora vagabunda* (L.) Hoek (кладофора), *Ulva intestinalis* L. (ульва), (Chlorophyta) *Ceramium virgatum* C. Agardh (цераміум) (Rhodophyta), *Desmarestia viridis* (Müller) Lamouroux (десмарестія) (Phaeophyceae), зібраних в Одеській затоці Чорного моря навесні та восени 2021 р.

З відібраних зразків водоростей з різних районів затоки для кожного окремого виду виготовляли мішану пробу. Повторність дослідження трикратна. Визначення вмісту хлорофілів та каротиноїдів здійснювали спектрофотометричним методом. Екстракцію пігментів та розрахунок їх концентрації в екстракті здійснювали за ГОСТ 17.1.04.02-90 [3] за формулами:

$$\text{с хл } a = 11,85 \times D_{664} - 1,54 \times D_{647} - 0,08 \times D_{630}$$

$$\text{с хл } b = 21,03 \times D_{647} - 5,43 \times D_{664} - 2,66 \times D_{630}$$

$$\text{с хл } c = 24,52 \times D_{630} - 1,67 \times D_{664} - 7,6 \times D_{647}$$

$$\text{с карот} = 4 \times D_{480},$$

де D – оптична густина за відповідною довжиною хвилі.

Вміст пігментів перераховували на суху речовину.

Досліджувані види водоростей є одні із найпоширеніших в Одеській затоці [4]. Пік вегетації зелених водоростей (*Cladophora vagabunda* і *Ulva intestinalis*) та бурої (*Desmarestia viridis*) припадає на весну-початок літа, червоної (*Ceramium virgatum*) – кінець літа-осінь [6]. У відповідності з активністю розвитку певних видів водоростей змінювалися і кількісно показники їх пігментної системи. Початок весни та кінець осені характеризуються зменшенням біомаси водоростей, що можливо пов'язане із станом їх пігментної системи.

Вміст хлорофілу a в слаях водоростей досліджених видів навесні виявився досить низьким (рис. 1), принаймні удвічі меншим, ніж вміст цього пігменту влітку за даними інших дослідників [1; 6; 7]. Це, очевидно, пов'язано з початковим етапом їх розвитку. Максимальну кількість хлорофілу a містили зелені водорості – *U. intestinalis*, в середньому 7 мг/г; *C. vagabunda* – 8 мг/г, значно меншу – бура водорість *D. viridis* та червона *C. rubrum* – в середньому 2 мг/г (рис. 1). Вміст хлорофілів b і c , які свідчать про функціональний стан антенного комплексу мембран хлоропластів, був теж достатньо низьким. Вміст каротиноїдів в досліджених водоростях був пропорційний вмісту хлорофілів і коливався у межах 1-2,5 мг/г. Восени вміст досліджуваних пігментів у слаях водоростей був у середньому вдвічі менший, ніж навесні (рис. 2), що очевидно

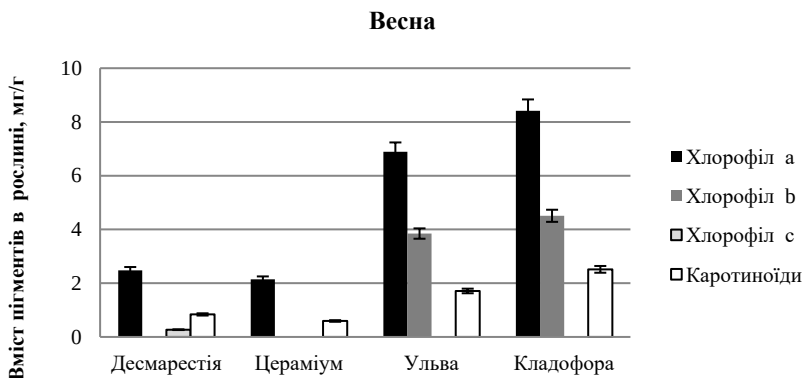

Рис. 1. Вміст пігментів (мг/сухої речовини) у деяких видів водоростей Одеської затоки у квітні 2021 р.

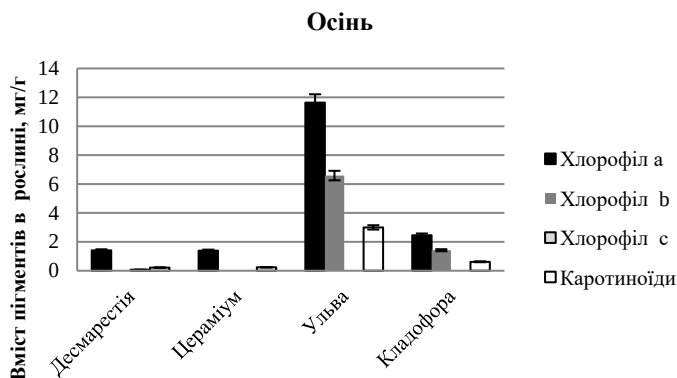

Рис. 2. Вміст пігментів (мг/сухої речовини) у деяких видів водоростей Одеської затоки у жовтні 2021 р.

Умовні позначення ті ж, що і на рис. 1

пов'язано із затуханням їх вегетаційної активності. Проте вміст пігментів у сланях *U. intestinalis* восени виявився навіть вищим, ніж навесні. Це пояснюється тим, що цей вид відноситься до цілорічно вегетуючих, евритермних і евригалінних зелених водоростей. Таким чином, якщо у кладофори, цераміуму і десмарестії спостерігали суттєве зменшення кількісного складу пігментів, що свідчить про відмирання сланей на фоні зниження температур, то у слані ульви-кишківниці за стабільними характеристиками пігментного апарату відбувався активний фотосинтез і ріст в умовах зниженої температури води і, ймовірно, зниження вегетації конкурентних видів.

Таким чином, при проведенні екологічного моніторингу макрофітобентосу за змінами пігментного комплексу водоростей необхідно враховувати сезонні коливання цих показників, які відображають стан самих водоростей і вплив на них екологічних чинників.

Список використаних джерел:

1. Войцехович А.О., Кашеваров Г.П. Пігменти фотосинтетичного апарату зелених водоростей. *Альгологія*. 2010. Т. 20. № 3. С. 287–299.
2. Ладигіна Л.В. Каротиноїдний склад кормових мікроводоростей. *Альгологія*. 2010. Т. 20. № 1. С. 45–56.
3. Мусієнко М.М., Паршикова Т.В. Спектрофотометричні методи в практиці фізіології, біохімії та екології рослин. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. С. 112–113.

4. Ткаченко Ф.П., Третьяк И.П. Водоросли-макрофиты импактных зон Одесского побережья. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біологія*. 2015. № 3-4 (64). С. 640–644.

5. Ткаченко Ф.П. Морські водорості-макрофіти України (північно-західна частина Чорного моря). Одеса : Астропринт, 2011. 104 с.

6. Ткаченко Ф.П., Коваль В.Т., Погребняк І.І. Пігментний склад видів роду *Cladophora* Kutz. *Український ботанічний журнал*. 1982. Т. 39. № 4. С. 71–75.

7. Ткаченко Ф.П., Якуба И.П. Содержание фукоксантина в некоторых бурых водорослях Черного моря (Phaeophyceae, Ochrophyta). *Альгология*. 2019. Т. 29. № 3. С. 278–286.

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Франчук-Крива Л.О.

кандидат ветеринарних наук, асистент;

Василенко Г.О.

студентка;

Кулісв А.А.

студент;

Гірін В.В.

студент,

Одеський державний аграрний університет

РОСЛИННІ СЕДАТИВНІ ПРЕПАРАТИ ДЛЯ СОБАК

Вступ. Хронічний стрес нині є масштабною проблемою не лише людей, але і домашніх тварин. Як повідомляє Salonen Milla et al. [8] у 72,5 % собак виявляють в анамнезі тривожну поведінку.

За даними Американського клубу собаківництва, стрес виникає, переважно, на тлі трьох основних причин: тривоги, пов'язаної з когнітивними дисфункціями (у геріатричних тварин), різного роду страхів (гучних звуків, переїзду, скупчення людей, ветеринарної лікарні тощо) та тривоги розлуки [5; 7]. За окремою оцінкою, тривога розлуки виникає у близько 14 % собак [5]. В літературі останніх років [8] найбільш сильним тригером стресу у собак вважають шум. Проте, не можна не погодитись із даними [9], що приблизно 60 % собак зазнають стресу щоразу під час візиту до ветеринарної клініки. Крім того, нещодавні дослідження показують, що емоційне здоров'я та рівень стресу людини можуть впливати на розвиток стресу і у собаки. Відповідно досліджень групи науковців на чолі з Sundman Ann-Sofie [6] встановлено, що собаки значною мірою відображають рівень стресу своїх власників. Ігнорування стресового стану собаки призводить до хронічної емоційної напруги з подальшим розвитком у неї психопатологій (обсесивно-компульсивні розлади, спонтанна агресія, психогенна алопеція, булімія, анорексія тощо) і широкого спектру соматичних захворювань [2, с. 31; 5]. Проблематика питання пов'язана, також, з неможливістю повного виключення стресу з життя тварини або людини. Єдиним шляхом допомоги є зведення кількості епізодів та прояву стресу до мінімуму за рахунок терапії

препаратами з нейромедіаторною дією, зокрема, седативними [2, с. 31; 3, с. 40]. До групи «седативних» відносять лікарські засоби на основі речовин як синтетичного, так і природного походження, проте нині основна перевага належить препаратам, створеним саме на основі рослинної сировини. Рослинні седативні препарати, у порівнянні із синтетичними, є більш безпечними, доступними, добре переносяться організмом, не викликають серйозних побічних реакцій та звикання [4, с. 64]. Механізм дії рослинних седативних засобів є підкорковим – полягає у підсиленні спорідненості ГАМК до ГАМК-рецепторів в підкіркових утвореннях (перш за все в ретикулярній формації), послаблюючи їх збудливий вплив на кору головного мозку [1, с. 96].

Виклад основного матеріалу. Мета наших досліджень полягала в аналізі асортименту рослинних седативних препаратів для собак. Увага акцентувалась на вивченні складу, спектру лікарських форм, виробників і країн-виробників дослідних препаратів. Дослідження проведені з грудня 2021 р. по січень 2022 р. на базі студентського наукового гуртка «Клінічна ветеринарна фармакологія». Матеріалами дослідження були асортимент рослинних седативних препаратів для собак, інструкції до препаратів. Під час дослідження використано метод контент-аналізу, аналітичний, порівняльний і статистичний методи.

За результатами аналізу, на ветеринарному фармацевтичному ринку виявлено 21 торгове найменування (ТН) седативних препаратів для собак. Встановлено, що препарати даної групи представлені у 10 лікарських формах (табл. 1). Серед представлених груп лікарських форм переважали рідкі (54,1 %), з найбільшою часткою у препаратів в формі крапель – 33,3 %. В свою чергу, в залежності від шляхів введення, більший об'єм становили краплі для перорального застосування – 25,0 %, а менший (8,3 %) – краплі спот-он (нашкірне нанесення). Серед твердих лікарських форм домінуючу позицію займали таблетки – 29,2 %. Меншість серед лікарських форм препаратів седативної дії для собак складали м'які лікарські форми – 4,2 %. Крім того, окремі торгові найменування нараховували до чотирьох різних лікарських форм. Так, рослинний комбінований седативний препарат для собак «Релаксивет» випускається у чотирьох різних формах – рідина для дифузора, краплі пероральні, краплі спот-он та нашійник.

З-поміж представленого асортименту, частка рослинних седативних препаратів становила 57,1 % ($P < 0,05$). Рослинна сировина в препаратах містилась у в формі екстрактів, настоїв, відварів та ефірних олій. Переважна більшість лікарської рослинної сировини у седативних препаратах знаходилась у формі сухих, рідких і густих екстрактів – 58,3 % ($P < 0,05$) («Фітогамма», «Стрессостоп», «Фітекс» та ін). З ефірних олій найбільш поширеними у складі даної категорії ліків були олії

лаванди, розмарину, герані і ромашки. Ефірні олії, в свою чергу, складали основу таких лікарських форм як нашійник і краплі спот-он.

Таблиця 1

Ранжування лікарських форм седативних препаратів для собак

Агрегатний стан	Лікарська форма	Кількість ТН		Загальна частка, %
		шт.	%	
Твердий	таблетка	7	29,2	41,7
	капсула	1	4,2	
	порошок	1	4,2	
	нашийник	1	4,2	
Рідкий	краплі (пероральні)	6	25,0	54,1
	краплі (спот-он)	2	8,3	
	суспензія	1	4,2	
	рідина	3	12,5	
	спрей	1	4,2	
М'який	гель (пероральний)	1	4,2	4,2

Залежно від кількісного складу рослинних компонентів, седативні препарати поділялись на дві групи – монопрепарати та комбіновані рослинні препарати. Лідерами за пропозицією виявились комбіновані рослинні препарати, частка яких становила 91,7 % ($P < 0,05$). Порівняно з цим, рослинні монопрепарати займали лише 8,3 % (1 ТН). Одну діючу речовину, а саме екстракт валеріани, містив седативний препарат для зовнішнього застосування «Beaphar No Stress Spot On краплі антистрес для собак». Найбільш частою активною складовою комбінованих седативних препаратів виявилась Кропива собача (пустирник; *Leonurus L.*) – 90,9 % ($P < 0,05$).

Дещо рідше до складу седативних ліків входили Валер'яна лікарська (*Valeriana officinalis L.*) та Хміль звичайний (*Humulus lupulus*) – по 63,6 % ($P < 0,05$), відповідно. З найменшою частотою серед інгредієнтів зазначались: Котяча м'ята, або котовник (*Nepeta cataria*) – 54,5 %; Глід (*Crataegus*), Півонія незвичайна (*Paeonia anomala*) і Шоломниця байкальська (*Scutellaria baicalensis*) – по 36,4 %; Меліса лікарська (*Melissa officinalis L.*), Чебрець (*Thymus*) і М'ята перцева (*Mentha piperita*) – по 27,3 % ($P < 0,05$), відповідно.

Лідерами за пропозицією рослинних седативних препаратів для собак виявились іноземні фармацевтичні компанії. Сегмент імпортованих засобів сягав 75,0 %, в той час, як вітчизняні препарати складали лише 25,0 % ($P < 0,05$). Серед вітчизняних виробників домінуючі позиції займали компанії ТОВ «Норіс», «Home Food» і «Vitomax».

Висновки. Рослинні седативні препарати для собак становлять 57,1 % асортименту даної групи ліків. Основний об'єм лікарської рослинної сировини у седативних препаратах для собак знаходиться у формі сухих, рідких і густих екстрактів – 58,3 %. Найбільш частою активною складовою комбінованих седативних препаратів для собак виявилась Кропива собача – 90,9 %. Лідерами за пропозицією рослинних седативних препаратів для собак є іноземні фармацевтичні компанії – 75,0 %.

Список використаних джерел:

1. Брюханов В.М. и др. Лекции по фармакологии для высшего медицинского и фармацевтического образования. Барнаул : «Спектр», 2014. С. 96.
2. Карелина Е.А. и др. Методический подход к диагностике и фармакологической коррекции стресса у собак и кошек. *РВЖ*. 2018. № 5. С. 31–36.
3. Савельева О.В., Владимирова І.М. Аналіз номенклатури седативних та снодійних препаратів в Україні. *Фармацевтичний часопис*. 2015. № 3. С. 40–43.
4. Шпичак О.С. Маркетингові дослідження фармацевтичного ринку седативних лікарських засобів рослинного походження для використання у спортивній медицині. *Вісник фармації*. 2013. № 3(75). С. 64–68.
5. Kriss R. Understanding, preventing, and treating dog anxiety. *American Kennel Club*. 2021. URL: <https://www.akc.org/expert-advice/health/treating-dog-anxiety/> (дата звернення: 27.12.2021).
6. Long-term stress levels are synchronized in dogs and their owners. Sundman Ann-Sofie et al. *Scientific Reports*. 2019. Vol. 9. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-019-43851-x> (дата звернення: 10.12.2021).
7. Ollila Erin. Stress in dogs: causes, symptoms & finding relief. *Hills*. 2019. URL: <https://www.hillspet.com/dog-care/behavior-appearance/dog-stress>
8. Prevalence, comorbidity, and breed differences in canine anxiety in 13,700 Finnish pet dogs. Salonen Milla et al. *Scientific Reports*. 2020. Vol. 10. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-020-59837-z> (дата звернення: 20.12.2021).
9. Radosta L. Behavior is medicine. Fear free is better medicine. *Fear free symposium Lisa Radosta proceedings*. Florida Veterinary Behavior Service. West Palm Beach. 2018. URL: <https://fearfreepets.com/wp-content/uploads/delightful-downloads/2018/06/Symposium-Lisa-Radosta-Proceedings.pdf> (дата звернення: 20.01.2022).

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Захорольська В.М.

аспірантка,

Комунальний заклад вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку актуальним завданням економічної науки є вироблення методологічних підходів до формування системи взаємовідносин комунальних підприємств та органів місцевого самоврядування, яка б здатна забезпечити достатній рівень керованості сфери життєзабезпечення міст.

Підсумувавши результати приватизації у різних країнах, Міжнародна організація праці у своїй Підсумковій доповіді у 2004 р. зробила висновок, що «узагальнені системи комунального господарства працюють ефективніше, ніж приватні» [6, с. 15]. Причина полягає у прагненні суб'єктів господарської діяльності зловживати своїм монопольним становищем. Воно дозволяє комунальним підприємствам включати у собівартість своїх послуг неефективні витрати. Тому доцільним є постійний контроль над ними. Як вірно зазначив відомий німецький правознавець Ф. Ю. Зеккер: «Ринковому порядку, керованому децентралізовано за допомогою конкуренції, необхідне регулювання, якщо певний сектор економіки на підставі фактичної структури не використовує конкуренцію як найефективніший інструмент задоволення попиту та у реалізації технічного прогресу» [2, с. 239].

Державна (комунальна, муніципальна) форма власності на основний капітал комунальних підприємств дозволяє надавати на них значно більший вплив, ніж на суб'єктів господарювання приватної форми власності, та спрямовувати їхню діяльність у заданих параметрах розвитку. З цієї причини 90% світового водопостачання перебуває у власності суспільства [6, с. 15]. Влада більшості великих міст Європи не допускає також приватизації систем теплопостачання.

На сучасному етапі, що характеризується переходом до ліберально-консервативних доктрин економічного розвитку, більшість розвинених

країн відмовляються від практики безпосередньої участі місцевої влади у забезпеченні надання комунальних послуг. При цьому органи місцевого самоврядування відводять собі функції гарантування наявності та функціонування інфраструктури, забезпечення загальної доступності мереж та послуг. Підприємствам комунальної власності надається свобода у виборі напрямів та методів роботи, вони наділяються самостійністю у прийнятті рішень, відповідальністю за прийняті рішення та їх наслідки [4, с. 87].

В цих умовах широкого поширення набуло створення суб'єктів господарювання змішаної форми власності. У багатьох країнах знаходять вихід у перетворенні комунальних унітарних підприємств на акціонерні товариства з контрольним пакетом акцій, що перебувають у власності територіальної спільноти. Об'єкти природних монополій можуть також переходити в управління, довірче управління (траст) приватних підприємств, передаватися в концесію та оренду. Це розширює фінансові можливості підприємств за рахунок об'єднання з партнерами, що мають капітал для здійснення інвестицій. На приватних партнерів перекладається основний вантаж витрат та ризиків, використовуються накопичені ними досвід та навички, інноваційний потенціал [5, с. 218].

Володіння органами місцевого самоврядування матеріальними факторами виробництва забезпечує збереження за ними контрольних функцій та важелів регулювання житлово-комунальної сфери та реальний вплив на техніко-економічні процеси. Комунальна форма власності дозволяє здійснювати контроль не лише над поточними витратами, а й над формуванням джерел коштів на капітальні вкладення та реновацію. Саме цим і зумовлено її широке застосування у житлово-комунальному господарстві країн з розвинутою ринковою економікою. Застосування відносин комунальної (державної) власності змушує підприємства експлуатувати матеріальні фактори виробництва виключно на благо суспільства і є підставою для громадського контролю [1, с. 145].

Публічно-приватне партнерство бажано використати як комплексний інструмент залучення інвестицій у капіталомісткі інфраструктурні проекти. Але важливою умовою є створення дієвої системи регулювання та контролю діяльності підприємств комунальної власності з боку органів місцевого самоврядування. Вона необхідна і для існуючих унітарних комунальних підприємств на базі майнових комплексів, переданих з державної у комунальну власність, та для суб'єктів господарювання у формі публічно-приватних партнерств.

Комунальні підприємства у ринкових умовах є складним об'єктом для управління. Цілі органів місцевого самоврядування мають переважно соціальну спрямованість, а інтереси менеджерів підприємств – комерційну. Управління суб'єктами господарювання засноване на привнесенні до їх

діяльності зовнішніх цілей та обмежень. Недостатній рівень впливу на природних монополістів призводить до втрати ними суспільної ефективності, а деякі необхідні процеси розвитку в подібних умовах можуть зовсім не розпочатися. І, навпаки, зайва управлінська активність змінюється на контроль над діяльністю підприємства міста і веде до втрати динамічності (здатності керівництва помічати і передбачати появу моментів, що викликають необхідність змін виконання певних специфічних процедур, і оперативно реагувати на їх появу) [3, с. 3].

Вплив місцевої влади на підприємства комунальної власності має базуватися на глибокому розумінні інтересів керівництва та конкретних умов, у яких воно працює. Суть оптимального управління комунальним господарством значною мірою зводиться до управління процесом споживання ресурсів. Керівництво підприємств зацікавлене у оптимізації споживання ресурсів за критерієм отримання максимальних доходів. Для органу місцевого самоврядування оптимізація пов'язана з упорядкуванням та структуруванням господарських відносин з метою отримання найбільшого позитивного ефекту за мінімальних витрат на забезпечення потреб населення в якісних послугах [1, с. 146].

Цілі підприємств є вужчими, ніж цілі органів місцевого самоврядування. З позицій сучасної теорії систем вузькі, ясно визначені цілі однієї соціальної системи, дають іншій подібній системі з більш масштабними цілями довгострокового характеру можливість обґрунтованого впливу: формується своєрідне партнерство суб'єктів, зацікавлених у вирішенні проблем. Головною метою підприємств комунальної власності, фактично є оптимізація поточної прибутковості, тоді як в умовах ринкових відносин прогресивний підприємницький стиль має бути спрямований насамперед на оптимізацію потенціалу прибутковості. Як партнер, що здатний вселяти довіру і впливати на підприємство, орган місцевого самоврядування повинен сповідувати ідеологію передбачливості, ґрунтуватися на баченні майбутнього образу кожного підприємства та на його динамічних організаційних здібностях до оновлення з урахуванням змін зовнішнього середовища. По відношенню до всієї сукупності підприємств комунальної власності, з боку органу місцевого самоврядування необхідна координація їх зусиль для найбільш ефективного використання можливостей спільної діяльності щодо вирішення стратегічних і оперативних завдань.

Ефективним є акцентування діяльності міської влади на ключових компетенціях з одночасною передачею інших видів господарських функцій підприємствам комунальної власності, а також з одночасним посиленням координуючого впливу на них (як на спеціалізовані структури) за допомогою забезпечення системної інтеграції.

Важливим є управління економічним і соціальним середовищем, в якому діє підприємство, що надає комунальні послуги. Середовище має для підприємства безперервне організуюче значення, тоді як управляючий вплив адміністративного характеру з боку органів місцевого самоврядування мають епізодичний, дискретний характер. Вплив середовища господарювання вагоміше, воно здатне впливати на комерційні інтереси суб'єктів безпосередньо.

Доцільно використовувати такі важелі впливу на підприємства комунальної власності:

- визначення конфігурації та меж мережі (суб'єктів ринку) з метою забезпечення доступності виробленої продукції всім споживачам;
- пред'явлення вимог щодо якості послуг та своєчасності їх надання;
- пред'явлення вимог до надійності інженерної інфраструктури за критеріями стійкості постачання споживачів, безпеки та якості;
- встановлення екологічних обмежень;
- регулювання тарифів на продукцію;
- встановлення дотацій та пільг за місцевим оподаткуванням;
- застосування оперативного-господарських санкцій, передбачених системою договірних відносин [5, с. 147].

Для досягнення поставлених органом місцевого самоврядування перспективних цілей потрібна складна багатofакторно орієнтована модель дій та заходів, тобто стратегія. Зовнішнє стратегічне управління являє собою систему формування довгострокових цілей діяльності підприємства і спільне з його керівництвом позначення найефективніших шляхів їх досягнення. Стратегічне управління повинне мати на меті забезпечення потенціалу прибутковості підприємства навіть у несприятливих для нього умовах підвищення цін на енергоносії та інші ресурси та обмеження на збільшення тарифних ставок.

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах здійснення науково-технічної революції, що супроводжується ускладненням господарських відносин та посиленням вимог до соціальної організації суспільства, стає неможливим функціонування на практиці ані ринкового регулювання в чистому вигляді, ані повністю одержавленої економічної системи. Реформування підприємств комунальної власності спричиняє значні зміни функцій управління комунальними підприємствами.

Пріоритетним напрямком діяльності міської влади має стати управління стратегією розвитку підприємств комунальної власності, їх інвестиціями та інноваціями. Встановлення нових, ринково орієнтованих форм партнерства у сфері надання комунальних послуг неминуче має супроводжуватися виробленням арсеналу засобів на приватних партнерів. Важливий контроль за політикою ціноутворення природних монополій, зокрема політикою витрат, методами дотацій і пільг.

Список використаних джерел:

1. Гуськова І.Б. Комунальна власність як ресурс місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 21. С. 144–147.
2. Зеккер Ф.Ю. Руководящие идеи и источники энергетического хозяйственного права. *Энергетика и право*. Москва : Юрист, 2008. С. 233–244.
3. Качур П. Отрасль ЖКХ ждет системных изменений. *Міське господарство України*. 2006. № 2. С. 2–6.
4. Коваленко М.М. Нове значення фінансової сфери для забезпечення розвитку економіки. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. Вип. 1(56). С. 85–92.
5. Кравчук О.О. Управління державною власністю: адміністративно-правові засади : монографія. Київ : НТУУ «КПІ», 2013. 444 с.
6. Міжнародний досвід: варто повчитися. *Міське господарство України*. 2011. № 3. С. 15.

Іщук А.М.

здобувач,

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У процесі здійснення реформування системи пенсійного забезпечення деякі європейські країни зіштовхнулися з проблемами, зумовленими як наслідками економічної кризи, так і окремими недоліками сформованої раніше пенсійної системи. Внаслідок цього в окремих європейських державах розпочався новий етап реформування системи пенсійного забезпечення.

Зокрема, економічні кризи та наслідки повільного економічного зростання, високий рівень державного боргу, високий рівень безробіття мають неабиякий вплив на пенсійне забезпечення. За оцінками деяких експертів, у країнах Європи державні валові фінансові зобов'язання збільшилися з 55 % ВВП у 2007 році до 88% в 2014 році. З огляду на це, пенсійні витрати складали у середньому 18% від загальних державних витрат. Відповідно до останніх прогнозів, в середньому по країнах-членах ЄС пенсійні витрати збільшаться з 9% від ВВП (на даний час) до 10,1% від ВВП у 2050 році [1, с. 4].

У зв'язку з цим, протягом останніх декількох років значна частина країн-учасниць ЄС внесла та продовжує вносити зміни у свої пенсійні системи, що обумовлено широкою потребою фінансової консолідації. Більшість країн здійснили реформи, спрямовані на поліпшення фінансової стійкості пенсійної системи, основною метою яких стало відтермінування виходу на пенсію шляхом підвищення пенсійного віку, сповільнення процесу дострокового виходу на пенсію, збільшення стимулів для продовження праці, а не виходу на пенсію [1, с. 4].

Наприклад, у Великобританії у 2014 році було прийнято новий Закон про пенсії, що містить такі основні положення: 1) поточна базова державна пенсія та додаткова державна пенсія були замінені пенсією з фіксованим розміром, хоча це не стосується існуючих пенсіонерів; 2) пенсійний вік поступово підвищується з 66 до 67 у період з 2026 до 2028 року; також проводитиметься регулярний перегляд державного пенсійного віку; 3) надання уряду права вводити мінімальні стандарти щодо управління та адміністрування пенсійних схем на робочому місці тощо. Закон також містить низку інших заходів, що стосуються приватних пенсій, багато з яких зміцнюють чинне законодавство [2].

Крім того, у Великобританії одним з останніх нововведень було запровадження автоматичної реєстрації учасників пенсійних схем для того, щоб гарантувати, що всі правомочні працівники отримують можливість бути учасниками схеми пенсійного забезпечення на робочому місці: у минулому багато роботодавців не пропонували такі схеми або працівники не брали участі у них [2].

У пенсійній системі Німеччини протягом 2019–2021 рр. відбулись деякі законодавчі та організаційні зміни у системі пенсійного забезпечення. Зокрема, вони стосувалися запровадження (а точніше – повернення) базового державного пенсійного забезпечення, яке виплачується як надбавка для тих пенсіонерів, сукупний місячний дохід яких нижче 1250 євро на одну людину і 1950 для подружжя (включаючи інші види доходу, наприклад, здача житла в оренду). Її виплата також не передбачена для пенсіонерів зі стажем роботи менше 33 років і тим, у кого щомісячний дохід становить понад 2700 євро до вирахування податків. Таким чином, базову пенсію почали отримувати 1,3 мільйона працівників, які сплачували пенсійні внески [3].

Певним чином фінансова стійкість пенсійних фондів похитнулась й у Нідерландах, зокрема, через низькі відсоткові ставки після світової фінансової кризи. Зокрема, за 2008–2010 роки суттєво знизилась доходність інвестиційних активів недержавних пенсійних фондів. У липні 2015 року, щоб пристосуватися до цього нового фінансового середовища, центральний банк Нідерландів, що діє як наглядовий орган пенсійного та страхового секторів у цій державі, змінив свій метод розрахунку

«остаточної форвардної ставки» (UFR) для дисконтування актуарних зобов'язань за термінами погашення, що перевищують «останню ліквідну точку», на яку ринкові ставки недоступні [4].

У Польщі 1 лютого 2014 року набрав чинності новий закон про пенсійну реформу, відповідно до якого обов'язковий другий рівень індивідуальних рахунків став добровільним для всіх нових учасників трудової діяльності. Згідно цього Закону облігації з відкритих пенсійних фондів (OFE) були перенесені на спеціальний рахунок в Управлінні соціального страхування (ZUS), натомість акції залишилися у фондах. Протягом трьох місяців поляки повинні вирішити, чи залишати свої пенсійні заощадження у фондах, чи економити на пенсію лише в Управлінні [5].

В загальному, закон передбачає такі нововведення: 1) участь у другому рівні пенсійного забезпечення є добровільною; 2) можливість відмовитись від участі у другому рівні для нинішніх учасників системи; 3) передача всіх інвестицій у державних облігаціях від відкритих пенсійних фондів другого рівня до ZUS та зміна інвестиційних можливостей для відкритих пенсійних фондів. Так, 3 лютого 2014 року уряд перерахував близько 153 млрд. злотих (50,71 млрд. дол. США) в активах від відкритих пенсійних фондів другого рівня до Державної установи соціального страхування; 4) поступова передача залишків активів другого рівня до першого рівня для осіб, які найближчим часом будуть виходити на пенсію (за 10 років перед виходом на пенсію) [6, с. 116].

У Франції також розпочався новий етап пенсійної реформи з огляду на те, що за словами деяких політиків, поточна пенсійна система більш неможлива з фінансової точки зору. Зокрема, за даними Орієнтаційної ради з пенсій (COR), у 2018 році французька пенсійна система мала дефіцит у 2,9 млрд. євро, або близько 0,1% валового внутрішнього продукту (ВВП). COR також оцінює, що дефіцит нинішньої системи може збільшитися з 7,9 до 17,2 млрд євро у 2025 році.

З огляду на необхідність вирішення вищезазначених проблем, влада Франції пропонує запровадити деякі реформаційні зміни. Так, поточні пенсії складаються як мінімум із базової та додаткової пенсій; базові пенсії розраховуються шляхом усереднення річної заробітної плати, одержаної працівником протягом двадцяти п'яти років з найбільшим доходом чи останніх шести місяців на державній службі; додаткові пенсії засновані на бальній системі та додаються до базової пенсії. У запропонованій реформі пенсії не розраховуватимуться на основі двадцяти п'яти кращих років, а розраховуватимуться за бальною системою. А саме: кожен працівник отримує віртуальний рахунок, на якому будуть накопичуватися усі його внески, який потім буде конвертовано у бали, які можна заробити за підтверджений стаж роботи, а цінність кожного балу буде однаковою для кожного француза

(наприклад, 1 бал = 1,25 євро). Отримані бали множаться на коефіцієнт, що враховує пенсійний вік та очікувану тривалість життя [7]. Слід зазначити, що самі французи неоднозначно ставляться до запропонованих змін, а тому більшість не підтримує ініціювання нової пенсійної реформи.

Слід зазначити, що в усіх державах, в яких запроваджено другий обов'язковий рівень недержавного пенсійного забезпечення, значна увага приділяється забезпеченню дохідності недержавних пенсійних фондів, яка досягається належним регулюванням інвестиційних програм цих фондів.

У процесі здійснення реформи системи пенсійного забезпечення більшість європейських держав з такими проблемами, зумовленими негативними наслідками економічної світової кризи та недоліками національних пенсійних систем: 1) зниження рівня доходів населення, безробіття, занепад малого та середнього бізнесу, що призвело до зменшення розміру внесків до пенсійних фондів, внаслідок чого деякі недержавні пенсійні фонди стали дотаційними та потребували субсидій з державних бюджетів; 2) дострокове використання у державах, в яких особи мають безпосередній доступ до своїх пенсійних рахунків, коштів на пенсійних рахунках; 3) банкрутство або значні фінансові втрати недержавних пенсійних фондів у деяких державах, що зумовило необхідність у запровадженні (поверненні) обов'язкового базового державного рівня пенсійного забезпечення.

З метою уникнення в Україні подібних проблем або зниження ризику їх виникнення доцільним є: 1) залишення базового рівня державного пенсійного забезпечення у солідарній системі загальнообов'язкового пенсійного страхування; 2) запровадження обов'язкового страхування фінансових ризиків у недержавних пенсійних фондах; 3) визначення чітких та прозорих вимог до інвестиційної політики недержавних пенсійних фондів; 4) запровадження пруденційного державного нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів.

Список використаних джерел:

1. Головань В. Пенсійна система та практики її реформування у провідних країнах світу : Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: <https://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/publications/29173.pdf>

2. Pension reforms in the UK: background summary. Etui.org, 2016. URL: <https://www.etui.org/covid-social-impact/united-kingdom/pension-reforms-in-the-uk-background-summary>

3. Руденко Н. Пенсії в Німеччині. Чи є це прикладом для України? Файненс.юа. 2021. URL: <https://finance.ua/ua/saving/pensii-v-germanii-primer-li-eto-dlia-ukrainy>

4. Marc Gérard Reform Options for Mature Defined Benefit Pension Plans: The Case of the Netherlands. Contributor Notes. 2019. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2019/022/article-A001-en.xml>

5. Зеленко В. Пенсійні системи України та Польщі: досвід реформування. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: *Український щорічник з європейських інтеграційних студій*. 2019. Вип. 2. С. 113–126.

6. International Update: Recent Developments in Foreign Public and Private Pensions. URL: http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2014-03/2014-03.pdf

7. Meghan Dawson Decoding France's Controversial Pension Reform. Impakter, 2020. URL: <https://impakter.com/decoding-frances-controversial-pension-reform>

Качан Я.В.

*кандидат наук з державного управління, доцент,
Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України*

ВПЛИВ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ

Провідне значення в управлінні будь-якою державою має кадрова політика з притаманною їй стратегією формування, затребуваності й використання потенціалу кадрів, а також його професійне зростання та розвиток. Основною ланкою високоефективної системи управління державою є наявність професійного штату кваліфікованих державних службовців у державних органах. Можна стверджувати, що професійні кадри – це багатство нашої країни, адже з усіх ресурсів людський – найбільш значущий, оскільки кваліфікація, досвід, професіоналізм кадрів сприяють успіху в здійсненні якісного управління державою.

Сьогодення та майбутнє України на тлі глобалізаційних і трансформаційних процесів, зокрема успішність соціально-економічних реформ, залежать від існування високопрофесійного персоналу на всіх щаблях виконавчої влади та місцевого самоврядування, готового до змін та нововведень, здатного вчасно ухвалювати найрезультативніші управлінські рішення та спроможного взяти на себе відповідальність за оновлення держави, а також здійснення започаткованих реформ.

Концептуальні зміни, які тривають у галузі публічного управління, не лише ставлять перед публічними службовцями вимогу зосередити зусилля і час на розумінні потреби новітніх професійних компетенцій, а визначають регулярне покращення професійного рівня, збільшення

управлінських, аналітичних комунікативних складових їх роботи, націлених на задоволення потреб людини та громадянина й забезпечення якісних публічних послуг.

Визнання професіоналізму одним із положень управління вважається підтвердженням того, що якість діяльності, професійна здатність публічних службовців є головним фактором ефективності, успішності їх діяльності та вважається значною передумовою цілеспрямованого руху соціуму до новітніх стандартів життя [1].

Стосовно якості освіти, то, як засвідчує практика, здебільшого державним службовцям недостатньо отримати освіту у сфері державного управління та права. Комплексу знань, який був отриманий в навчальному закладі п'ять або десять років тому, не вистачає, щоб у майбутньому приймати раціональні та конструктивні рішення. У зв'язку із цим у законодавстві, що регулює сферу професійного розвитку працівників та діяльність державних органів, приділено значну увагу питанням профільного систематичного навчання працівників.

Основним видом професійного навчання державних службовців в Україні стало підвищення кваліфікації. Проте такий вид навчання має свої недоліки. По-перше, під час проходження підвищення кваліфікації державний службовець направляється на навчання, а виконання його посадових обов'язків покладається на іншого працівника, що призводить до збільшення навантаження на одну особу. По-друге, державним службовцям, особливо тим, хто щойно вступив на державну службу, не вистачає практичного закріплення отриманих знань. Поки в нормативно-правових актах визначено необхідність проходження навчання та підвищення кваліфікації, самовдосконалення як у професійному плані, так і в особистісному, способи професійного навчання потрібно систематично корегувати, удосконалювати з метою їх відповідності сучасним вимогам.

Механізми системи професійного навчання, які використовуються в зарубіжних країнах, здебільшого не відрізняються від вітчизняних інструментів професійного розвитку (наприклад, навчання на робочому місці, навчання поза робочим місцем (лекції, семінари, ділові ігри, міжвідомчі тренінги), групове навчання, дистанційне навчання), але їх застосування на практиці має певні особливості [4].

З інституційної точки зору в попередні роки в Україні сформувалися і функціонують чотири складові системи професійного навчання державних службовців:

1. Національна академія державного управління при Президентові України та її регіональні інститути (Харківський, Дніпропетровський, Одеський і Львівський).

2. Вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку за спеціальністю «публічне управління та адміністрування» і мають право підвищувати кваліфікацію державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

3. Обласні центри підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій.

4. Відомчі заклади підвищення кваліфікації (центри, курси, інститути тощо), утворені у системі окремих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади [2].

Перспективними напрямками модернізації системи професійного навчання державних службовців в українському суспільстві є: визначення замовників; ревізія мережі навчальних закладів через процедуру акредитації; модернізація навчальних планів та програм відповідно до змісту попередньої освіти та потреб замовника; упровадження нових освітніх технологій із пріоритетом інтерактивних методів навчання, методів і технологій, що забезпечують безперервність освіти (від знань до умінь, від умінь до навиків); підготовка топ-менеджерів, аналітиків, радників через систему аспірантури та докторантури; самоосвіта державних службовців, перехід від оцінювання до моніторингу кар'єри [3].

Отже, підвищення професіоналізму є важливим об'єктом внутрішньо-організаційного планування. У його межах: по-перше визначається довгострокова потреба в підвищенні професіоналізму, розробляються необхідні плани і програми; по-друге, здійснюється оперативне планування конкретних заходів з урахуванням напрямів діяльності публічного органу й особистих потреб людей. Водночас достатній рівень професіоналізму публічних службовців забезпечує ефективна система їх професійного навчання. Формування нових підходів до процесу підготовки публічних службовців під час професійного навчання спрямовано на підвищення їх якості [5].

Також, збільшення професіоналізму публічних службовців як складового елемента зростання людських ресурсів дасть змогу поліпшити, стабілізувати та сформувати нові передумови для переходу на новий етап становлення системи кадрового забезпечення публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Акімов О. О. Неадитивність системогенезу професійної діяльності державних службовців. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. праць. 2019. Вип. 1т(40). С. 101–109.

2. Акімов О. О. Особливості формування професійних компетентностей державного службовця в контексті євроінтеграції України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 1(24). С. 207–217.

3. Акімов О. О. Соціально-психологічний складник у системогенезі професійної діяльності державних службовців. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 2(20).

4. Бельська Т. В. Удосконалення основних форм суспільно-владних взаємодій в умовах сучасних глобальних тенденцій. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2017. № 1. С. 123–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2017_1_18

5. Кізілов Ю. Ю. Особливості проходження державної служби в Україні в умовах адміністративної реформи : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03. Дніпро, 2017. 20 с.

Пасенко Н.К.

аспірантка,

Навчально-науковий інститут публічної служби та управління

ОПІДУ НАДУ при Президентові України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2556-7372>

ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ЯК ОДИН З МЕХАНІЗМІВ РЕІНЖИНІРИНГУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Реформування в Україні – це основна тема політико-управлінських змін, які, у свою чергу, підвищують значущість інновацій в системі управління, здатність її до трансформацій та перебудови функціонування існуючих процесів – реінжинірингу.

Не останньою темою в суспільстві є адміністративно-територіальна реформа, черговий етап якої завершився утворенням об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Цю реформу називають найуспішнішою серед інших, а на розвиток після даного етапу покладають значні сподівання. Хоча при цьому виникає чимало питань, як надалі забезпечити ефективне функціонування утворених громад: які шляхи розвитку, які кроки та ініціативи слід підтримати на місцях, як організувати управління територіями. Адже, саме це було і залишається головною метою реформи. За цих умов одним із потужних механізмів здійснення згаданих трансформацій на всіх рівнях управління можна вважати геоінформаційні технології.

Йдеться про активне використання геоінформаційних систем (ГІС) для раціонального використання земельних ресурсів ОТГ та відкритості

процесів землеустрою, адже принцип доступності до цих та інших ресурсів, різних соціальних благ є основою об'єднання громад. Сформовані громади мають вирішити свої першочергові завдання, а саме: провести аналіз можливостей розвитку, здійснити аналіз видів, кількості, дислокації ресурсів, проаналізувати склад, призначення та потужність об'єктів інфраструктури.

Результатом такого аналізу має стати розуміння реальної поточної ситуації, що допоможе спланувати та реалізувати радикальні зміни в управлінській діяльності, які мають призвести до покращення рівня життя громадян в ОТГ. ГІС має стати основним інструментом для прийняття виважених управлінських рішень та відігравати головну роль у вирішенні проблемних питань в ОТГ.

Наразі у багатьох громадах відбувається перегляд та радикальна зміна процесів у системі публічного управління громадами для досягнення докорінних покращень за головними показниками ефективності соціально-економічного та культурного розвитку цих громад. Саме такий підхід слід, на думку Л. Приходченко, реалізовувати на даному етапі розвитку громад, коли варто прагнути переходити від оптимізації процесів до реінжинірингу [3, с. 127]. Спираючись на ґрунтовний аналіз Л.М. Таранюка щодо визначень реінжинірингу бізнес-процесів [4, с. 100] можна зробити висновок: реінжиніринг – це інтенсивна, орієнтована на клієнта управлінська ініціатива, що надходить від керівництва та має на меті здійснення прориву у сфері підвищення ефективності й зниження вартості процесів.

ГІС – це перший крок на шляху до підвищення ефективності управління територією та побудови сучасного інформаційного суспільства. А найважливішою ознакою руху в цьому напрямку є зростаючий інтерес до відповідних продуктів серед керівників усіх рівнів.

Найпоширеніший спосіб використання ГІС як інформаційно-аналітичної системи, що в якості основи використовує базу даних та засоби картографічної візуалізації, є візуальний аналіз. Дані для аналізу можуть бути найрізноманітнішими: інформація про ресурси, промисловість, транспорт, екологічні та будівельні обмеження, інформація про землевласників і характер використання земель, демографічні та соціологічні дані, а найголовніше – матеріали містобудівної документації. Візуалізація допомагає побачити взаємозалежності та визначати доцільність створення нових об'єктів для покращення розвитку інфраструктури.

Також ГІС застосовують в управлінні активами громади і для сприяння веденню електронного документообігу. Геоінформаційне середовище може забезпечити зберігання паспортів земельних ділянок або окремих об'єктів в єдиній системі, використовуватись при оцінці

земель і мінімізувати витрати на ці процедури, забезпечувати видачу кадастрових довідок і дозволів різного роду. ГІС має можливість обміну даними між різними структурами, забезпечивши таким чином отримання оперативної інформації щодо різних потреб громади.

Голови громад зазначають, що навіть на етапі актуалізації та нанесення шарів на карту вже з'являється значний ефект, оскільки відбувається своєрідна інвентаризація земель. Є можливість побачити, чи сплачені податки за користування земельними ділянками, чи використовуються землі за призначенням і таке інше.

Абдикеев Н., Данько Т., Кісельов А. виділяють два види реінжинірингу: кризовий та реінжиніринг розвитку [1, с. 56]. Використання ГІС дає можливість поєднати ці два види реінжинірингу, адже, коли йдеться про розв'язання назрілих серйозних проблем в організації управління і потрібен комплекс заходів, які б дали змогу ліквідувати слабкі місця (кризовий реінжиніринг), доцільно впроваджувати та використовувати геоінформаційні технології.

А після впровадження ГІС, коли базова інформація нанесена і вже є розуміння загальної картини, покращити динаміку розвитку можна, зосереджуючись на більш вузьких процесах через запровадження адресного реєстру, нанесення трубопроводів та інших комунікацій для швидкого та якісного реагування, можливість обміну даними між різними управлінськими структурами, залучення громадян через відображення карт на вебпорталі та побудови зворотного зв'язку. Все перелічене забезпечує отримання оперативної інформації щодо проблем і потреб громади, підвищуючи соціальну ефективність та результативність управлінських рішень.

Костюкевич Р. і Мандзюк О. у своїй статті [2, с. 74] наголошують на тому, що процеси децентралізації державного управління в Україні зможуть дати очікуваний ефект лише у випадку формування ефективної системи стратегічного управління на рівні об'єднаних громад, серед яких – успішне впровадження управління територіями на місцевому рівні за допомогою ГІС.

Шокує, що для запровадження ГІС у громаді потрібна лише «політична» воля та розуміння, що кошти на впровадження це не витрати, а інвестиції у майбутній розвиток та благополуччя мешканців. Є безліч варіантів для громад це і хмарні веб рішення і розбудова власної інформаційно-технологічної інфраструктури, що обрати залежить від сміливості голів ОТГ.

Отже, застосування ГІС є ефективним механізмом реінжинірингу управлінських процесів на всіх рівнях, бо за їх допомогою можна вирішувати широке коло задач. За сприяння ГІС нові адміністративно-територіальні утворення можуть почати розвиватися за новими більш

відкритими та прозорими принципами, із розробкою сучасної планувальної документації, збільшенням фінансової свободи і вибором оптимальних варіантів побудови комфортних для життя людей умов. Саме у таких громадах, де люди усвідомлюють відповідальність за майбутнє, відбувається впровадження інноваційних рішень, серед яких важливе місце займають геоінформаційні системи.

Список використаних джерел:

1. Абдикеев Н. М., Данько Т. П., Киселев А. Д. Реинжиниринг бизнес-процессов. Москва : Эксмо, 2015. 592 с.
2. Костюкевич Р. М., Мандзюк О. М. Проектне управління в системі стратегічного планування об'єднаних територіальних громад. *Управління розвитком складних систем*. 2016. Вип. 26. С. 74–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2016_26_12
3. Приходченко Л. Адаптація концепції реінжинірингу до адміністративних процесів в органах публічної влади: підходи, методи та моделі. *Зб. наук. пр. НАДУ. Спецвипуск*. 2020. С. 126–130. URL: <http://zbirnyk.academy.gov.ua/pages/dop/8/files/7740705e-2cea-434b-963e-b7af3819d42b.pdf#page=126>
4. Таранюк Л. М. Науково-понятійний апарат реінжинірингу бізнес-процесів підприємства. *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 4. С. 97–104.

Усар І.І.

аспірантка,

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

РЕАЛІЗАЦІЯ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Загальною тенденцією розвитку усіх сфер суспільного життя є глобальні інтеграційні процеси сучасного світу. Вони охопили суспільне, культурне, духовне життя, а також освітню та наукову сферу. Освіта – могутній чинник розвитку особистості, суспільства, держави та нації. В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства.

Серед вітчизняних науковців, які досліджували процеси реформування системи вищої освіти в контексті Болонського процесу можна виділити С. Домбровську, В. Андрущенко, І. Підласого, В. Кременя, В. Журавського та інших.

Мета дослідження –розглянути основні принципи, цілі, завдання Болонського процесу в Україні.

19 травня 2005 року на конференції у норвезькому місті Берген, Україна офіційно приєдналася до «Болонського процесу». Стратегічна мета Болонського процесу – створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), конкурентноспроможного та привабливого як для самих європейців, так і для студентів з усіх куточків світу. Для успішного впровадження принципів Болонського процесу в українські заклади вищої освіти (ЗВО) було введено три рівні навчання: бакалавр, магістр і аспірантура. Впровадження рівня бакалавра стало одним з головних експериментів Болонського процесу [2]. Цей експеримент був направлений на здешевлення масової вищої освіти та підготовку людей, що мають базові знання, до яких можна було б швидко приєднати в процесі навчання спеціальні знання, залежно від інтересів працевлагодотворення.

Щодва роки проводиться Конференція європейських міністрів, які є відповідальними за розвиток вищої освіти в країнах-учасниках Болонського процесу. Мета конференцій – оцінювання прогресу в системі вищої освіти кожної країни-учасниці Болонського процесу в період між конференціями та в контексті створення ЄПВО [1].

З метою забезпечення реалізації стратегії та впровадження заходів щодо розвитку ЄПВО, які визначаються міністрами на конференції було створено відповідні структури щодо сприяння і супроводу Болонського процесу. Одна з найбільш значущих структур – Група супроводу Болонського процесу (BFUG). Вона здійснює моніторинг впровадження основних положень Болонського процесу в період між міністерськими зустрічами і скликається не рідше одного разу на шість місяців. Група супроводу Болонського процесу має можливість створювати робочі групи для вирішення конкретних питань, детальніше вивчає інформацію стосовно запровадження положень Болонського процесу, створює бази даних, а також отримує інформацію та рішення семінарів стосовно питань розвитку та запровадження положень Болонського процесу в країнах-учасниках [1]. Україна вперше співголовила в Болонському процесі та приймала засідання Групи супроводу 4 березня 2020 року, в м. Києві.

Єгор Стадний, колишній заступник Міністра освіти і науки України, зазначив, що під час заходу учасники обговорили впровадження та прогрес реформ вищої освіти в країнах Болонського процесу, а також подальшу співпрацю до 2030 року. Серед найважливіших завдань:

- 1) забезпечення взаємодії між країнами-учасниками Болонського процесу для досягнення Цілей сталого розвитку;

- 2) забезпечення верховенства міжнародного права та запобігання будь-яким формам обмеження академічної автономії та інституційного врядування закладів вищої освіти;

- 3) рівномірне виконання Болонських зобов'язань всіма країнами-учасниками;
- 4) рівні можливості для розвитку національних систем вищої освіти в країнах Болонського процесу;
- 5) збалансований розвиток академічної мобільності держав-учасниць;
- 6) запровадження сучасних цифрових рішень в Європейському просторі вищої освіти [4].

Інтеграція України в освітній простір визначений Болонським процесом, принесла безліч змін. Перше і найголовніше – впровадження незалежного тестування для школярів, а також спрощення системи рівнів випускників вузів. Але це тільки ті зміни, які видно для всіх. Насправді Болонський процес змінює дуже багато чого в українській освіті, а саме:

- визнання українських дипломів на міжнародному рівні;
- більша мобільність в європросторі для студентів та викладачів;
- спільні освітні та пошукові проекти з європейськими університетами;
- конкурентоспроможність на європейському і світовому ринку праці [3].

Отже, запровадження Болонського процесу в Україні є позитивним явищем, яке сприяє модернізації освітньої діяльності відповідно до європейських стандартів, зокрема:

- розвиваються програми подвійних дипломів;
- вищі навчальні заклади та здобувачі вищої освіти мають більше можливостей щодо співпраці з ЄС, шляхом підписання Меморандумів, угод про співпрацю, участі в проєктах, грантах, міжнародних стажуваннях.

Список використаних джерел:

1. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес : Навчально-методичний посібник / Т. М. Димань, О. А. Боньковський, А. Г. Вовкогон. БНАУ, 2017. Одеса: НУ «ОМА», 2017. 106 с.
2. Літвінчук С. Б. Модульно-компетентнісні аспекти процесу навчання відповідно до вимог болонського процесу. Розвиток українського села – основа аграрної реформи в Україні : матеріали причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, м. Миколаїв, 25-27 квітня 2018 р. Миколаїв : МНАУ, 2018. С. 88–102.
3. Таран Ю. Болонський процес: проблеми інтеграції української освіти до європейського освітнього простору. Освіта. 03.04.2007. URL: http://osvita.ua/vnz/high_school/5118/
4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Докладна інформація про Болонський процес, факти та подробиці, документи та накази Міністерства освіти і науки. URL: <http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr>

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Грицаченко В.І.

магістрант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОБУТ УКРАЇНСЬКИХ ОСТАРБАЙТЕРІВ У НІМЕЧЧИНІ (НА МАТЕРІАЛАХ ЧЕРНІГІВЩИНИ)

Зрив плану «блискавичної війни», потреба мобілізації німецьких чоловіків на фронт спонукали керівництво Третього Райху до розширення використання праці іноземців в економіці держави. Перші ешелони з цивільними українськими робітниками рушили до Німеччини вже в січні 1942 року [13, с. 48]. У березні того ж року було створено Імперське бюро з використання робочої сили, яке очолив Фріц Заукель. Спочатку набір відбувався на добровільних засадах, однак, починаючи з травня 1942 р., почалася примусова мобілізація людей на роботи [14, с. 29]. Варто зазначити, що сім'ї тих, хто виїхав на роботу в Німеччину, отримували щомісячну допомогу в розмірі 130-180 карбованців, а також щотижневий пайок [14, с. 28-29].

Умови депортації були досить важкими. «Немцы загадали нам погружаться в вагоны, в которых раньше перевозили телят», – згадувала Т. О. Ткач, вивезена з с. Лосєва Слобода Сновського району [8, арк. 1]. У Генеральній губернії потяги зупинялись, щоб робітники перепочили, помились і пройшли дезінфекцію. По прибуттю до Райху ці процедури повторювались.

У Німеччині новоприбулих робітників скеровували на різні роботи. Найчастіше це були промислові підприємства або сільськогосподарська галузь [5, с. 98]. Як правило, на заводах і фабриках працювати було важче, ніж на сільськогосподарських роботах. Крім того, становище багатьох робітників залежало і від їхньої кваліфікації, якої більшість українських працівників не мали. Відтак, 60 % остарбайтерів-чоловіків і 50 % жінок із СРСР були задіяні переважно на підсобних роботах [7, с. 108].

На підприємствах робочий день тривав у середньому 8-12 годин. А. П. Данильченко, яка працювала на заводі «Сіменс» (Берлін), описала розпорядок дня: вранці піднімали робітників о 5-й годині, за сніданком завжди була велика черга. О 7-й годині ранку робітників у таборі ладнали в шеренги по 4 чоловіки та під конвоєм відправляли на роботу. Завод був далеко, добиратися доводилося трамваем та автобусом [11, арк. 1].

Продуктивність праці оstarбайтерів була дещо нижчою, ніж продуктивність праці кваліфікованих німецьких робітників. Заробітна плата коливалася в районі 20-60 райхсмарок на місяць для малокваліфікованих робітників і близько 70-120 райхсмарок для кваліфікованих [1, с. 165–166; 7, с. 111–112; 13, с. 67–68]. Однак у питанні оплати праці оstarбайтери знаходились у менш вигідних умовах, ніж інші іноземні робітники.

Працівники підприємств жили в спеціальних таборах. Як правило, в кімнатах мешкало 8-16 людей. Одна з працівниць свідчить: «Как вы знаете, живем мы все в лагере в комнате по 16 человек» [11, арк. 2]. Спали на двох- чи трьох'ярусних ліжках, рідше – на підлозі. Так, Л. Б. Маклюк, вивезений з села Єліне Сновського району, згадував: «На работу и с работы водили нас под конвоем. Спали сначала на полу, а после сделали нары» [10, арк. 1].

Одяг «східних робітників» був багато в чому стандартизованим. Для роботи на заводі видавали в основному спецівку, дерев'яні черевики та шкарпетки, хоча чоловічі та жіночі комплекти одягу де в чому різнилися [2, с. 43]. Обов'язковим було носіння на одязі знаку «Ost». На зиму додавали ще ватяні куртки та шерстяні шкарпетки. Втім, цільове забезпечення одягом робітників було налагоджено не на всіх підприємствах.

Санітарні умови в різних таборах не були однаковими. Поширеність інфекційних хвороб (тиф, туберкульоз), важкі умови праці зумовлювали те, що оstarбайтери часто хворіли, а іноді й втрачали працездатність (в такому випадку їх відправляли додому). Лікувалися робітники в місцевих лікарнях, або в спеціальних таборах [13, с. 74]. З іншого боку, у деяких листах додому маємо згадки про дезінфекції бараків, одягу та про хороший санітарний стан у таборах [6, с. 127].

Харчовий раціон робітників не відрізнявся особливою різноманітністю. О. С. Шумська зазначає: «Питание было, как и везде тогда в Германии: 0,300 гр. хлеба (не признать, что то за хлеб) и 0,50 гр. маргарина, и 1 литр чая с сахаром. В 12 часов дня обед – 1 литр баланды (это суп с сушеным картофелем и шпинатом) ... и вечером в 6 часов ужин, такой же самый суп без хлеба ибо хлеб скушал утром, второго блюда никогда не было» [9, арк. 1]. Загалом же, умови життя і праці робітників у Німеччині дуже часто залежали від становища на фронтах.

Ті працівники, що були зайняті в сільському господарстві, так само жили в окремих таборах або в будинках німецьких фермерів. Фіксованої заробітної плати вони, як правило, не отримували. Господарі натомість надавали їм харчі, одяг та житло (іноді ще давали певну кількість кишенькових грошей) [1, с. 166]. Вільний час працівники мали раз у

тиждень, хоча це також було індивідуально і залежало від рішень конкретного господаря [7, с. 112–113].

Були також окремі дівчата, які працювали покоївками у приватних будинках. Їх становище часто залежало від того наскільки приязні відносини вдасться встановити з господарями. Так, Т.О. Ткач згадує, що «...спочатку хазяєва нас ненавиділа, але за три місяця я хорошо освоила язык и они стали относиться к нам лучше» [8, арк. 2]. Робочий день міг тривати із 6-ї до 21-ї години. У вихідні дні дівчата мали вільний час і могли виходити в місто [7, с. 114]. Загалом, робота в приватних будинках була більш легкою, аніж на великих промислових підприємствах або у фермерських господарствах.

Що стосується дозволів, то воно було досить невибагливим. Робітники іноді виходили в місто, спілкувались із земляками, читали газети, слухали радіо [12, с. 69, 169–170, 199, 223–224, 348]. Є свідчення, що в таборах влаштовували імпровізовані концерти з музикою і танцями [4, арк. 22 зв.]. Починаючи з липня 1942 р. робітникам дозволялось писати додому двічі на місяць листівки, а також отримувати посилки з їжею та одягом. В таких листах додому оstarбайтери часто висловлювали тугу за рідним краєм: «Хотілось би ще побути на Україні, розглянути українську природу, почути, мамо, ваш голос, вашу мову...» [4, арк. 22-22 зв.].

У 1943 р. німецьке законодавство стало більш лояльним до іноземних працівників. Це пов'язано, насамперед, зі скрутним становищем на Східному фронті. Відтак, протягом 1943–1944 рр. становище «східних робітників» дещо покращилось. Їм було дозволено самостійно виходити за межі табору з дозволу керівництва, а також урівняно в питаннях оплати праці та умов проживання з іншими іноземними робітниками [13, с. 65]. Втім, запізнилі зміни в німецькій економічній політиці вже не могли суттєво вплинути на перебіг війни, яка виходила на фінішну пряму.

По закінченню війни розпочався процес репатріації українських робітників назад в СРСР. На колишніх оstarбайтерів чекали довга дорога додому (дуже часто йшли пішки), заповнення різних опитувальних листів та перевірко-но-фільтраційні табори. Іноді їх могли залучати до відбудови «народного господарства» в різних регіонах держави або мобілізували в армію. Відтак, деякі з них змогли дістатись своїх домівок лише восени 1946 р. – навесні 1947 р., а то й пізніше.

Список використаних джерел:

1. Гальчак С.Д. «Східні робітники» з Поділля у Третньому рейху: депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам. Вінниця: «Книга-Вега» ВАТ «Він-облдрукарня», 2003. – 344 с.

2. Грінченко Г.Г / Примус до праці: обриси зневолення // Національна та історична пам'ять. Українські остарбайтери: доля і пам'ять. Зб. наук. праць. – Випуск 9. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – С. 34–53.

3. Державний архів Чернігівської області, ф. Р. 1429, оп. 1, спр. 109, арк. 2-3 зв.

4. Державний архів Чернігівської області, ф. Р. 1429, оп. 1, спр. 110, арк. 22-23 зв.

5. Друга світова війна в історичній пам'яті України (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті) / Упорядники: Л. С. Герасименко, Р. І. Пилявець. – Київ–Ніжин: Вид. ПП Лисенко М.М., 2010. – 247 с.

6. Нестеренко Л. Епістолярій остарбайтерів як джерело вивчення повсякденного життя українців на території Третього Рейху в роки Другої світової війни (на прикладі Срібнянського району Чернігівської області) / Л. Нестеренко // Сіверянський літопис. – 2016. – № 4. – С. 116–136.

7. Пастушенко Т.В. Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942–1953) / Т.В. Пастушенко; Ін-т історії України НАН України. – К., 2009. – 282 с.

8. Сновська районна державна адміністрація Чернігівської області, архівний відділ, ф. 309, оп. 1, спр. 2, арк. 1–2.

9. Сновська районна державна адміністрація Чернігівської області, архівний відділ, ф. 309, оп. 1, спр. 3, арк. 1–5.

10. Сновська районна державна адміністрація Чернігівської області, архівний відділ, ф. 309, оп. 1, спр. 4, арк. 1.

11. Сновська районна державна адміністрація Чернігівської області, архівний відділ, ф. 309, оп. 1, спр. 5, арк. 1–2.

12. У роки неволі. Листи, спогади, свідчення громадян Чернігівщини про перебування у неволі у роки Другої світової війни : зб. док. і матеріалів / упоряд. : Р. Б. Воробей; Н. М. Лобанова, І. М. Рябчук ; відп. ред. та авт. передм. Р. Б. Воробей. – Чернігів : Десна Поліграф, 2016. – 464 с.

13. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова колегії), Г. В. Боряк, Ю. А. Левенець, В. М. Литвин, О. С. Лисенко (відп. ред.), О. С. Онищенко, О. П. Реєнт, П. Т. Тронько; Рецензенти: О. С. Рубльов, В. Ф. Шевченко. НАН України. Інститут історії України. – К.: НВП «Видавництво «Наукова думка, НАН України», 2011. – Кн. 2. – 943 с.

14. Шайкан В. Повсякдення українців у роки німецької окупації, 1941–1944 / Валентина Шайкан. – К.: ПП Наталія Брехуненко, 2010. – 80 с.

Мазуркевич А.О.

магістр 2 року навчання,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІСТОРИОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ В УРСР (1953–1964 РР.)

Євангельські християни-баптисти, які є чи найбільш поширеною протестантською конфесією в Україні, завжди були на особливому рахунку у влади. Представників цього напрямку християнства, за їхні відмінності від традиційного православ'я, не сприймали адекватно в народі, а збоку вищого керівництва держави часто зазнавали гонінь та репресій. У період радянського тоталітаризму, коли владна машина втручалася у всі сфери життя, релігійна складова не стала винятком і зазнала великого тиску та впливу. Зокрема, так званий період відлиги під час перебування при владі М. Хрущова (1953–1964 рр.) відзначився черговою хвилею гонінь на віруючих, особливо на євангельських християн-баптистів. Незважаючи на активну антирелігійну кампанію, баптисти продовжували діяльність і змогли вистояти.

Історіографія цього періоду має свої особливості з огляду на наступні обставини. Зазнавши зовнішнього тиску за свою віру та діяльність, баптисти мали внутрішній поділ від Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів (ВР ЄХБ), яка почала активно співпрацювати з владою і виконувати її накази. Активна група віруючих, яка була не згодна з діями вищого керівництва, відокремилася в «Ініціативну групу». З огляду на таку ситуацію, праці цього періоду можна, умовно поділити на два типи: 1) автори, які підтримували офіційні структури ВР ЄХБ; 2) автори, які підтримували незгодних із рішенням союзу («ініціативників»). Поділ умовний, адже автори прямо не зазначають свої вподобання. Тому про їхню позицію можна дізнатися читаючи поміж рядків.

Ще однією особливістю історіографії є те, що багато авторів є людьми віруючими, а тому всі їхні праці пройняті духовним настроєм, переживаннями та біблійними віршами. А тому при пошуку необхідної інформації, потрібно не зважати на відповідний релігійний пафос і брати до уваги лиш факти.

Традиційно огляд історіографії розпочинають із праці Л. Мітрохіна «Бaptизм: история и современность (философско-социологические очерки)» [5]. Ця монографія охоплює історію становлення баптистського братства у всьому світі, його роль та вплив у європейській історії та культури. У праці Л. Мітрохін також розкриває питання об'єднання ВР ЄХБ (називаючи його

дещо штучним та формальним), його діяльність, створення «Ініціативної групи» та її вплив на баптизм на території всього СРСР.

Важливою також є книга «Український євангельсько-баптистський рух в його 150-літній ювілей» Володимира Домашковця [2]. Автор досліджує, як поширювався баптизм на Київщині, Херсонщині, Одещині і т. д. Книга наповнена різними статистичними даними щодо чисельності віруючих у різні періоди та різними фотокартками із з'їздів і активних діячів, що дають візуальне уявлення про те, як виглядав баптистський рух в Україні протягом всієї своєї історії. Ця праця є цінною, тому що вона кидає новий погляд на події 50–60 років ХХ ст. Також присутня думка, що об'єднання українських церков із ВР ЄХБ було почасти насильним, адже це не було прямим бажанням самих віруючих. Так, автор акцентує увагу, що в повоєнні роки не всі церкви реєструвалися, бо не хотіли бути у боргу перед радянською владою. А тому незареєстровані церкви мали багато утисків. Що цікаво, В. Домашковець пише, що ВР ЄХБ мав антиукраїнські переконання, які проявлялися в тому, щоб література духовна, богослужіння мали проводитися саме російською мовою. Така активна русифікація, за словами автора, була не нав'язана зверху, а впроваджувалася самим керівництвом Ради баптистів. Ці дії пояснювалися тим, що у Радянському Союзі всі розуміють російську мову, тому не має потреби використовувати українську. Подібний наголос в інших книгах не спостерігається.

Праця Віктора Войналовича [1] «Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс» наповнена матеріалами різних джерел та архівів, які вперше введено в науковий обіг. У монографії ґрунтовно досліджено характер політики владної верхівки по відношенню до різних релігійних общин та її зміна протягом 20 років. Робота В. Войналовича інформативна та важлива для дослідження взаємодії та впливу партії на ЄХБ в цілому. Автор намагається неупереджено висвітлити події, керуючись різними фактами, науковим інструментарієм та документами.

Важливою працею про діяльність євангельських християн-баптистів є «Історія євангельських християн-баптистів в СРСР» [4], написана та видана спеціальною комісією ВР ЄХБ у 1989 році. Це була спроба описати та осмислити історію конфесії на своїх теренах. Особлива увага приділена всесоюзним з'їздам, які проводилися в 1963 р., 1966 р., 1969 р. Автори також наводять інформацію про різні церкви на території СРСР, в тому числі пишуть і про церкви розташовані на території України. Вони описують розвиток та діяльність деяких київських, запорізьких, львівських, одеських, харківських та кіровоградських церков.

Цікавою з науковою точки зору є праця «Евангелическое движение в СССР после второй мировой войны» [3] американського історика

Вальтера Заватскі. Видана вона була англійською мовою в 1981 році і мала на меті показати американському суспільству історію християн-баптистів в СРСР у післявоєнний час, розвиток їхньої общини та її існування в часи радянської влади та постійних гонінь на церкву. Враховуючи орієнтацію на іноземну аудиторію, зокрема американську, автор часто вдається до аналогій та порівнянь між баптистами американськими та радянськими. В. Заватскі показує історію баптистського руху в СРСР, не відділяючи його від історичного контексту, що дає змогу повноцінно побачити вплив політики партії на баптистське братство.

Таким чином, історіографія баптистського руху за період перебування при владі М. Хрущова представлена авторами, які надають різні точки зору. Так, можемо спостерігати позицію авторів, які підтримують офіційний союз баптистів ВР ЄХБ, пишучи, що в часи антирелігійної кампанії не було іншого виходу як співпрацювати з владою, інші ж – відстоюють позицію щодо правильності рішення створення «Ініціативної групи» як альтернативного органу євангельських християн-баптистів.

Список використаних джерел:

1. Войналович В.А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс. Київ : Світогляд, 2005. 741 с.
2. Домашковець В. Український Євангельсько-Баптистський Рух в його 150-літній ювілей: 1852–2002. Луцьк : Морріс Плейнс, 2002. 95 с.
3. Заватски В. Евангелическое движение в СССР после второй мировой войны. Москва : Центральный комитет менонитов в России, 1995. 559 с.
4. История евангельских христиан-баптистов в СССР. Москва : ВСЕХБ, 1989. 624 с.
5. Митрохин Л.Н. Баптизм: история и современность (философско-социологические очерки). СПб. : РХГИ, 1997. 480 с.

Машковська І.М.

студентка,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ВТІЛЕННЯ РИС ІДЕОЛОГІЧНОЇ ЦЕНЗУРИ
У ПОСІБНИКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ДМИТРА ТАБАЧНИКА 2012 РОКУ**

У статті висвітлена діяльність Дмитра Табачника – міністра освіти і науки України у 2010–2014 роках, акцент зроблено на спробі переписати історію України у спільному з Росією посібнику для вчителів 2012 року та реакції фахівців-істориків на цензурування освітнього процесу в Україні за кремлівськими зразками.

Після перемоги Революції Гідності (2013–2014) критика Дмитра Табачника стала актуальною у сучасних наукових публікаціях істориків і політологів. Одіозні погляди Табачника детально розглянуті М. Андрійчуком [1], І. Мозговим і А. Васюріною [3], Т. Кузьом [2].

Актуальність дослідження зумовлена складною зовнішньополітичною ситуацією України через загрозу з боку Російської Федерації, увагою суспільства до постаті Д. Табачника на фоні зняття з нього санкцій Європейським Союзом у березні 2021 року.

Дмитро Табачник – державний діяч доби президенства Віктора Януковича, погляди якого характеризувалися стереотипами про «руській мір» і «братські народи», їм притаманне публічне заперечення Голодомору 1932–1933 рр. як штучного голоду, наполягання на двомовності України (станом на 2012 рік, за даними Д. Табачника, більшість шкільних підручників МОН випускало російською мовою [5]).

За ствердженням британського політолога Тараса Кузя, Д. Табачник активно виступав за визнання Голодомору геноцидом українського народу на світовій арені у 2003 р. але вже у 2010 році заперечував факт штучно створеного голоду [2, с. 289]. Згідно зі статтею Д. Табачника «Яким має бути підручник історії» С. Бандера і Р. Шухевич – колабораціоністи й організатори масових вбивств, водночас про Сталіна говориться як про «Верховного Головнокомандувача армії, що перемогла, та лідера країни, що винесла основний тягар війни» [8]. З цього випливає, що Табачник – проросійський та прорадянський державний діяч, за якого російська влада проводила власну політику в Україні.

Поява спільного підручника з історії Росії та України не була сприйнята українським суспільством позитивно, про що свідчить урядова заява Володимира Семиноженка, що праця не буде опублікована [6].

Зауважимо також, що академічні кола обох країн мали відмінні погляди щодо державотворення та викладання матеріалу у національних школах. Дмитро Табачник, незважаючи на думку фахівців, продовжив вести переговори про підготовку видання. Такий підручник він називав «міжкультурним діалогом, який з часом переростає в міжетнічний» [9].

Над створенням спільного видання з жовтня 2010 р. працювала міждержавна комісія істориків; вирішено було розробити розділи з питань, у яких історики обох країн досягли консенсусу, а суперечливі теми мали бути розглянуті у наступних томах. За спогадами тодішнього директора Інституту загальної історії РАН О. Чубар'яна, існувала домовленість, що українські історики-націоналісти не будуть допущені до створення посібника [1, с. 16].

14 вересня 2012 року російський міністр освіти Дмитро Ліванов презентував спільну працю двох держав – «Росія і Україна на перехрестях історії: посібник для вчителів історії». Для видавництва 40 тисяч україномовних примірників державний бюджет виділив 299250 гривень [4]. Підкреслювалося, що видання не є обов'язковим для прочитання учнями, проте вчителі мали будувати уроки з використанням нового посібника, базованого на радянсько-російській історіографії [1, с. 16]. На основі того, що у Росії вийшло друком всього 200 примірників, робимо висновок, що спільний посібник готувався у першу чергу для використання в українській системі освіти, тобто російські вчителі історії продовжили вести навчання у школах за своїми матеріалами, не допускаючи до навчального процесу українських науковців і проукраїнські тенденції [3, с. 226].

Цікаво те, що хронологічні межі з 1600 по 1946 рр. у праці не були висвітлені взагалі, оскільки саме щодо цих подій між українцями та росіянами найбільше протиріч у трактуванні історії. Причиною непорозумінь виступили агресивні дії царської і радянської Росії протягом зазначеного періоду. Спірні питання, за обіцянку О. Чубар'яна, мали бути розглянуті у другій частині, написання якої планували почати в 2013 році [7].

Важливим аспектом є реакція на дії Д. Табачника історичної наукової спільноти та українського суспільства загалом. Вже станом на квітень 2010 року історики виступили проти політики міністра освіти – один чиновник не може нав'язувати свої погляди державі, підручник має ґрунтуватися на різних теоретичних підходах. Таким чином, радянська модель бачення історії була відкинута фахівцями з України. М. Андрійчук наголосив на непримиренності поглядів двох національних історіографій, що виходили з різних позицій: «жертви і нападника, колонії та імперії, пригнобленого і гнобителя» [1, с. 15]. В той же час схвальний відгук

посібнику дав лідер Партії політики Путіна П. Толочко, назвавши його «ковтком свіжого повітря» [7].

Слід наголосити на тому, що спільний з Росією посібник висвітлив найменшу частину історії України, тому що її повна версія загрожувала репутації Москви та погіршила б українсько-російські відносини. Терміни «міжкультурний діалог» і «спільна історія» вважалися фахівцями помилковими вже у 2012 році, досягнення компромісу з Росією у поданні історичних фактів, на думку співвітчизників, вже не визначалося як передовий орієнтир зовнішньої політики.

Підсумовуючи вище викладений матеріал, зазначимо, що у 2012 році Дмитро Табачник здійснив невдалу спробу «путінізації» історії України російсько-радянською історіографічною традицією, вважаючи свої погляди офіційною ідеологією держави. Ідея спільного з Російською Федерацією підручника з історії була негативно сприйнята академічною спільнотою й громадянами України, оскільки спиралася на міф про «братські народи», «старшого брата». Цей протест свідчить про громадянську свідомість українців, для яких національна історія не підлягає переписуванню чи фальсифікації для задоволення вимог країни-агресора.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук М.Т. Вітчизняні видання історичної тематики у війнах пам'ятей // Обрії друкарства: науковий журнал. – 2019. – № 1(7). – С. 6–30.
2. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революлізм і криміналітет / Пер. з англ. Андрія Павлішина. – К., 2018. – 560 с.
3. Мозговий І.П., Васюріна А.О. Псевдоінновація в розвитку історичної свідомості // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій. – Суми, 2012. – С. 223–227.
4. Підручник зі спільної історії України та Росії українською мовою надрукували за 300 тис. грн. [Електронний ресурс] // Український Тиждень. – 2012. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/News/72235> (дата звернення: 22.01.2022).
5. Солонина Є. Більшість підручників стали російськомовними: не для школярів, а для Табачника? [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2012. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/24679594.html> (дата звернення: 22.01.2022).
6. Спільного «українсько-російського» підручника з історії не буде [Електронний ресурс] // LB.ua. – 2010. – Режим доступу: https://lb.ua/society/2010/05/14/44226-obshchego_ukrainskorossiyskogo_u.html (дата звернення: 22.01.2022).
7. Спільну історію України і Росії звели до фольклору, дворян, шляхти та хрущовок і кіно [Електронний ресурс] // Український Тиждень. – 2012. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/News/61245> (дата звернення: 22.01.2022).

8. Табачник Д.В. Яким має бути підручник історії [Електронний ресурс] – 2010. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/7768/> (дата звернення: 22.01.2022).

9. Табачник: Українсько-російський підручник з історії – це міжкультурний діалог [Електронний ресурс] // 24 канал. – 2010. – Режим доступу: https://24tv.ua/shhe-nihtu-ne-davav-putinu-nis-bayden-novini-rosiyi-i-ukrayini_n1846516 (дата звернення: 22.01.2022).

Пішга А.Я.

студент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТАНОВЛЕННЯ РУХУ ОПОРУ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ В РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941–1943 РР.

Початок Другої світової війни між СРСР та Німеччиною повністю змінив світовий уклад життя, не винятком була й Чернігівщина, яка опинилася у вирі конфлікту та військових дій між Радянським союзом та Німеччиною. Одразу ж населення перейшло з мирних рейок життя на військові, коли всі зусилля та сили сконцентровувалися виключно на перемогу та вигнання з регіону нацистів. На рівні держави були прийнято нормативно-правові акти, які регулювали життя в умовах війни, це зокрема Указ Президії СРСР «Про проголошення в окремих місцевостях СРСР військового стану» почало жити в умовах військового часу». На початку становлення Руху Опору, звичайно, що не вистачало організованості та цілісності в організації боротьби як влади так і народу проти ворога. Самого лише патріотизму було мало проти досить організованого та сильного ворога, необхідно було збудувати чітку систему, яка б давала радянській владі переваги не лише у кількісних чинників, але й якісних. Тому для кращої організації радянська влада сформувала новий орган – Державний комітет Оборони на чолі зі Сталіним. Цілком зрозуміло, що в цей період вся влада концентрується в одних руках, в руках Й. Сталіна, яка в принципі й до цього часу сконцентрована виключно в руках Сталіна. Повністю відтепер всі рішення приймалися виключно ДКО на чолі зі Сталіним.

На Чернігівщині від початку бойових дій з указами, які видавалися з Москви, почалися проводитися оборонні роботи різного спрямування: мобілізація, охорона важливих об'єктів державного та регіонального значення. Фактичного населення жили в умовах воєнного стану тому й

умови їхнього життя було відповідними, так, зокрема було введено комендантську годину.

В цей період військові та польові ради мали необмежену владу. Зокрема до основних функцій цих органів влади можна зарахувати:

- 1) боротьба проти панічних настроїв;
- 2) боротьба проти тих, хто розповсюджує чутки [5].

Якщо говорити про настрої тих, хто чинив опір німецькій владі – то сюди можна зарахувати як тих, хто відчайдушно боровся проти нової окупаційної влади так і тих переходив на бік ворога. Було сформовано добровольчі загони, загони народного ополчення. Радянський союз мав достатньо сил, щоб чинити опір німцям. Одразу ж почалася евакуація всього майна та матеріальних об'єктів в глибокий тил, яке справді могли б перевезти тогочасним транспортом. Одразу ж військові органи влади отримали надзвичайні повноваження так як діяв воєнний стан. Ці органи влади одразу ж почали боротися проти тих, хто розповсюджував панічні настрої серед населення. Психологічний стан населення в період становлення Руху опору був на досить низькому рівні ї, але попри це радянська пропаганда досить вміло налаштувала місцеве населення на боротьбу та активний опір німецькій армії. Одними з активних форм більшовицької пропаганди була видана преса, мітинги, збори, радіопередачі, також більшовицька влада активно у фільмах таких як: «Щорс», «Олександр Невський» активно пропагувала брати участь у війні та чинити опір.

Одним з прикладів мітингів, який ухвалив резолюцію, де говорилося про обурення народу щодо нападу німців на СРСР також було висловлено про те, що народ точно буде обов'язково рідну землю до останньої краплі землі. Всі ці мітинги, збори та інші форми радянського пропагандистського налаштування на боротьбу проти німців дали свій результат.

На хвилі мобілізації одразу ж населення повністю змобілізувало власні сили так вже після початку нападу Німеччини на СРСР на Чернігівщині було сформовано 46 батальйонів, 7 окремих рот та 77 взводів орієнтовна їхня сумарна кількість становила 56 346 осіб. Приблизно 150 тисяч осіб брала участь в будівництві оборонних споруд, дзотів [2]. Майже одразу ж організовувалася евакуація всього майна, евакуацією керував Л. Каганович, потім з 16 липня його замінив М. Шверник. Евакуація населення та всього майна регулювалася постановою ЦК ВКП(Б) і РНК СРСР від 27 червня 1941 року «Про порядок вивезення і розміщення людських контингентів». Через досить невдалу початкову стадію війни для СРСР було прийнято рішення про те, що техніка, сировина, обладнання має бути вивезене в першу чергу. Інші матеріальні ресурси мали б бути знищені [4].

На початку становлення Руху опору радянське керівництво було просто розгублене та не мали ніякої змоги, через банальну розгубленість

державних органів влади. Так наприклад, коли секретар обкому КПУ)Б) У М. Попудренко робить запис у власному щоденнику» 23 серпня 1941 р., 21.30. Почали бомбити Чернігів. Всю ніч був у місті. Крім колективу виконкому на чолі з т. Костюченко, ніхто не гасив пожеж від першої бомби. Міліція та НКВС. Скільки потрібно було зусиль, щоб змусити їх евакуювати міські магазини та склади. 24 серпня [1941 р.]. Вся міліція та НКВС виїхали з міста, кинули місто напризволяще» [1]. Тобто з вищесказаного можна зробити висновок про те, що радянська влада просто тікала і кидала напризволяще українські території й абсолютно за неї не боролася. На початковому етапі в період становлення Руху Опору були сили, які протистояли німцям, так наприклад, частини генерала-майора 5 армії М.І. Потапова проводила оборонні бої в межиріччі Десни та Дніпра, але німці здійснили досить вдалий маневр і вже 9 вересня місто було зайнято окупантами, вже 13 вересня місто зайняли Ніжин, 19 вересня – Прилуки. Протягом двох наступних днів вся Чернігівська область була окупована [5]. Остаточою вся область була окупована 24 вересня 1941 року.

В роки нацистської окупації територія Чернігівщини входила у військову зону та знаходилася під управлінням групи армій «Південь» [3].

Отже, на початку власного становлення Рух Опору на Чернігівщині набуває рис патріотичного спрямування. Боротьба проти німців та наростання антинімецьких настроїв відбувалося завдяки вдало прорахованій пропаганді СРСР, яка намагалася змалювати негативні перспективи втрати власних територій, рідної землі, хоча насправді це був маніпулятивний крок, оскільки на той час територія Чернігівщини належала повністю Радянському Союзу.

Список використаних джерел:

1. Щоденник М.М. Попудренка (23 серпня 1941 р. – 19 січня 1943 р.) // Сіверянський літопис. – 2000. – № 4. – С. 52. Див. також: Партизанская война на Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941–1944 / Колл. составителей: О.В. Бажан.
2. Книга Скорботи України. Чернігівська область / Упор. І.О. Герасимов, І.Т. Муковський, П.П. Панченко, Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2003. – С. 13.
3. Україна у Другій світовій війні: погляд із XXI століття. Історичні нариси. У 2-х кн. – Кн. 1. – К., 2010. – С. 368.
4. Перехрест О.Г. Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2011. – С. 130; Бушин М.І., Перехрест І.В. Евакуація матеріальних ресурсів та населення України на початку Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – Вип. 6. – К., 2002. – С. 263–266.
5. Київ у дні нацистської навали (за документами радянських спецслужб / Упор. Т.В. Вронська, А.В. Кентій, С.А. Кокін, О.Є. Лисенко, Г.В. Смирнов. – Київ–Львів, 2003. – С. 15.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Гулевич С.О.

аспірант,

Інститут проблем сучасного мистецтва

СИМБІОЗ ВІЙНИ ТА КУЛЬТУРИ

Явище війни і її соціокультурний зміст постійно знаходяться в стадії еволюції і під час глобалізації вимагає постійного науково-філософського та культурологічного осмислення, диференціації та аналізу для розуміння сутності війни.

Учень К. Юнга Ерік Нойманн про Прабатьків Світу висловлюється так: «Вони все ще підкоряються первинному закону: верх і вниз, батько і мати, небо і земля, Бог і світ відображають одне одного і не можуть бути розділеними. У який ще спосіб міфологічно може бути представлене єднання протилежностей первинної стадії буття, якщо не символом злиття Прабатьків Світу!» [2, с. 34]. І дійсно поєднуючи дві протилежності ми отримуємо щось нове, нове життя або щось досконале, неповторне та невідоме нам до цього. За подібним принципом симбіозу можна аналізувати війну та культуру, єднання жакливого та естетичного, темного та світлого. Результатом такого зв'язку є культурний продукт. Продукт який зберігає свою актуальність проходячи крізь століття. Він щоразу видозмінюється, набуваючи характерних рис періоду, в якому зароджується, вбирає в себе символи та сутності конкретної події, пов'язаної з війною.

Взаємозв'язок між культурою та війною можна простежити у всі періоди світової історії. Коли війни ставали головним сюжетом для розпису посуду (Стародавня Греція), натінних розписів, живописних полотен та графічних аркушів. Разом з технічним прогресом війна переходить в мистецтво кінематографу та музики, остання доречі не завжди трансливала гіркі втрати чи фатальність. У XX столітті музика навіть стала джерелом натхнення для нацистів, зокрема творчість Вільгема Ріхарда Вагнера який тільки через те, що був улюбленим композитором Гітлера, і сьогодні у багатьох людей асоціюється з Другою світовою. Війна змінювала і модні тенденції. Перша світова війна внесла кардинальні зміни у жіночий одяг. У Європі жінки починають носити одяг більш практичний для повсякденних справ. У цей же період відбувається і емансипація жінок, що заклала фундаментальні засади ролі жінки в житті держави.

Говорячи про війну складно обмежитись лише суто теоретичним аспектом цього явища, вивчаючи та аналізуючи досвід кожної війни для передбачення особливостей можливих майбутніх протистоянь. Теорію слід пов'язувати з емпіричними дослідженнями, аналізувати нові данні, які можна отримати лише у польових умовах і, як наслідок, стимулювати розвиток теоретичної бази. З огляду на сучасні війни з впевненістю можемо констатувати той факт що це достатньо складне та широке явище. Явище, для аналізу та вивчення якого слід підходити всесторонньо адже воно взаємозалежне від багатьох компонентів, зокрема від соціального, геополітичного, економічного та культурологічного аспектів. Таким чином потрібно віднайти тонку межу між теоретичним та емпіричним методами дослідження. І саме в емпіричний метод закладати культурний та духовний аспекти, що дасть можливість дещо по іншому вивчати теорію війни. Безумовно, будь-яка війна, чи то релігійна, політична, чи то народна – це здебільшого руйни, втрати та біль. Війна символізує смерть та темну силу буття, тому слід докладати неабияких зусиль аби відмежуватись від надмірної емоційності та підходити до цього питання здебільшого по філософському, знайти спільні точки перетину або взаємозв'язок між прекрасним та жахливим, з'ясувати яким чином культура впливає на війну і навпаки створює новий культурний продукт.

На мою думку основна точка перетину культури та війни полягає в політиці. За словами теоретика війни та філософа Карла Клаузевіца: «Війна є не що інше, як продовження державної політики іншими засобами» [1, т. 1, с. 11]. Чому саме політика є тією точкою перетину? Тому що політика стає тим елементом в якому відбувається симбіоз культури та війни як такої. Це проявляється у двох напрямках: суто політичний – який більше впливає на теорію та задачі які вирішуються військовими діями; духовний – цей напрямок об'єднує людей, пропагандує свою ідеологію та також впливає на хід війни через культурну складову. Під культурною складовою політики маються на увазі усі засоби, які піднімають моральний дух нації, громадян країни: плакат, тематичні кінострічки, музика, художні виставки, різні види масової інформації, що підтримуються державою. Таким чином політика держави агресора чи держави яка обороняється через засоби культури рухає масами. Війна в свою чергу фактична чи теоретична (у холодній чи гарячій стадії) надає забарвлення та стилістику такому культурному впливу. Війна стає основною темою для митців у їхній творчості, а культура – неабиякою зброєю під час війни.

Аналізуючи явище війни через призму культурних впливів, чітко стає зрозумілим що ці два явища взаємозалежні, а результатом такого поєднання є культурний продукт який залишається актуальним повсякчас. Але існують передумови та наслідки цієї консолідації вони

здебільшого проявляються в плануванні війни та її наслідків. Занурившись в історію ми чітко бачимо як війна впливала на культуру того чи іншого народу або країни загалом і навпаки – коли культурні або духовні питання (наприклад мовне питання, яке начебто стало відправною точкою для Росії щодо війни проти України) постають приводом до розв’язування міждержавницького конфлікту. Підсумовуючи все вищесказане слід зазначити що насправді війна це біль, кров, бруд та страждання. Проте якщо її розглядати через призму екстремальної ситуації, яка потребує мобілізації всіх органів чуття, психологічного налаштування та збереження власного життя в цій кризовій ситуації, то війна дає поштовх для розвитку культурної сфери, слугує невичерпним джерелом для пошуку сюжетної лінії у зображувальному мистецтві та музиці. Культура в цей момент стає притулком відсторонення від дійсності та слугує джерелом естетичної насолоди.

Список використаних джерел:

1. Клаузевиц К. О войне : в 2 т. / К. Клаузевиц. СПб. :Terra Fantastica, 2002. – Т. 1. – 558 с. ; Т. 2. – 574 с.
2. Нойманн Эрих. Происхождение и развитие сознания. Київ : Ваклер, 1998. 464 с.

Мельник Т.В.

аспірантка,

Інститут проблем сучасного мистецтва

Національної академії мистецтв України

СПРОБА ТИПОЛОГІЇ ЧОЛОВІЧИХ ТА ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У КІНЕМАТОГРАФІ УКРАЇНИ 2018–2019 РОКІВ

Події сьогодення, безсумнівно знаходять втілення в культурологічних тенденціях та мають своє відображення в кінематографі. В репрезентації жінки та чоловіка на перший план, виходить образ героїні, що пов’язано з актуальністю для України теми війни, національного супротиву, відродження, але й зберігається тенденція відтворення більш класичних образів: отця/матері, коханого/коханої, мрійника, музи, тощо. Якщо у фільмах про війну радянського періоду, а також, сучасних фільмах російського виробництва, з’являлася фемінна героїня, яка водночас демонструвала й силу характеру, то нині в українському кіно, здебільшого використовують образ жінки-воїна, майже позбавленої рис фемінності.

Одним із перших таких прикладів, є фільм, українсько-російського продакшену, що вийшов в прокат, ще до війни на Сході, але в повній мірі, вже відповідав «запиту» на формування нової національної ідеї, – «Незламана», через події, що відбулися в Україні в 2014 році та «відкрив» собою череду фільмів схожої тематики, прем'єри яких відбулися в наступні декілька років, однак його героїня-снайперка Людмила, ще не позбавлена феміністичних рис та поєднує в собі ролі і відданої справі солдатки та закоханої, страждаючої жінки.

Ще одним, яскравим прикладом образу жінки-героїні «Гірська жінка: на війні» (2019), – стрічка, що вийшла в копродукції України, Ісландії та Франції, від режисера Бенедикта Ерлінгссона. А також, фільм, що разом із тим транслює образ жінки-матері в глибокому, дещо сакральному розумінні, «Чужа молитва» (2017) – копродукційний історико-драматичний фільм режисера Ахтема Сеїтаблаєва, заснований на реальних подіях, що розповідає про молоду кримськотатарську дівчину Саїде Аріфову, яка під час Другої світової війни, ризикуючи власним життям, врятувала 88 єврейських дітей-сиріт.

А також, документальному кіно, що отримало новий, майже перший поштовх розвитку у вітчизняному полі. Так, 10 жовтня 2017 року, був презентований перший фільм знятий жінками про їх участь у російсько-українських воєнних діях, «Невидимий батальйон». Над фільмами працювали три режисерки – Світлана Ліщинська, Аліна Горлова та Ірина Цілик. Всього у стрічці висвітлено історії шести героїнь, які несуть або несли службу у зоні проведення антитерористичної операції. 25 березня 2018 року відбулась національна прем'єра «Вона та війна», в рамках Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини «Docudays UA», режисерки Марії Кондакової, картина ілюструє долю трьох жінок, що були вимушені стати солдатками, через війну, поливши свої плани на життя.

Але, поки що не все так однозначно, в великій кількості фільмів подібної тематики, що виходять у великий прокат, місця жінки не має, наприклад, в фільмах «Кіборги» (2017), «Донбасс» (2018), «Червоний» (2017), «Крути 1918» (2019), «Додому» (2019), тощо. Разом з тим, в останні роки, стає помітною і інша тенденція – вільне авторське висловлювання на тему чоловіків та їх, не завжди шляхетній ролі у долі жінки, хоча поки, що не в «масовому кіно». Прикладом є стрічка «Що якщо» (2018) Віри Яковенко, що ілюструє різницю світогляду чоловіка і жінки, яка драматично загострюється, коли молода пара, що збиралася кохатися у лісі, випадково наштовхується на покинуте немовля. Дівчина ладна рятувати дитину, бо може уявити себе мамою, натомість хлопець не готовий брати на себе жодної відповідальності, він мав на меті займатися сексом, тож пропонує залишити дитину та пошукати інше місце, конфлікт їхніх очікувань одне від одного призводить до гучної сварки, під час якої

дитина гине, так і не дочекавшись допомоги. Чи, наприклад, дебютний повний метр Марисі Нікітюк, – «Коли падають дерева» він слугує віддзеркаленням минулого, яким жила Україна 90-х та ілюструє долю дівчини, що знецінює, пригнічує себе через свою закоханість у бандита. В більш звичних для глядача образах, жінку представлено в нових українських фільмах, переважно, фан-формату.

Наприклад, образ жінки-кар'єристкі, що балансує між декількома соціальними ролями та має водночас відповідати сучасним параметрам успішності: бути цікавою, доглянутою, досягати вершин на роботі та будувати вдалі відносини, втілено в романтичній комедії «Я, Ти, Він, Вона» (2018). Цей образ був досить звичним для радянського кінематографу останніх років, але сьогодні, незначним чином, трансформується з огляду на сучасність. На противагу йому, в тому самому фільмі, також, представлений образ легкої, дівчини-музи Олени, так само, його можна відчутти в образі Лізи в фільмі «Давай Танцюй» (2018), більш класично цей образ втілює Мирослава в фільмі «Захар Беркут» (2019), подібні їм та разом з тим, сильні, не згодні бути зарученими з некоханими чоловіками жінки, представлені в фільмі «Гуцулка Ксенія» (2019). Ще один, звичний для української культури образ жінки-чаклунки, ворожки, фантастичної мавки, тощо, можна спостерігати в фільмі «Брама» (2019).

Відносно новий образ легковажної, розбещеної, сексуальної, дещо зухвалої жінки розкрито в фільмах «Продюсер» (2019), «Свінгери» (2019) та інших. Серед чоловічих образів, герой – є панівним. Він реалізується в фільмах, що транслують події сучасності: «Черкаси» (2018), «Кіборги» (2017), «Донбасс» (2018), «Позивний Бандерас» (2018), «Червоний» (2017), тих, що присвячено переосмисленню події минулого: «Поводир» (2014), «Легенда Карпат» (2018), «Ціна правди» (2019), «Крути 1918» (2019), або є екранізаціями, схожих за тематикою літературних творів: «Сторожова застава» (2017), «Король Данило» (2018), «Таємний щоденник Симона Петлюри» (2018), «Захар Беркут» (2019). Чоловік в образі батька представлений також, представлений в фільмах останніх двох років: мудрого, схильного до самопожертви в «Додому» (2019), добрий, той, що клишйовано гіпертрофовано піклується про долю доньки в «Шалене весілля» (2018).

Декілька прем'єр присвячено рефлексії на тему минулого 90-х років, чоловічим образам в них, притаманні бандитські риси, наприклад чоловік сильний, дещо нахабний, безстрашний втілюється в фільмах «Дике поле» (2018), «Коли падають дерева» (2018) та інших. Дещо схожими є фільми, де без зайвої ідеалізації, інколи сатирично, зображено сучасне життя України з тим візуальним змістом в антуражі та ментальною складовою в

образах героя, що притаманна пострадянському часу, прикладом цього, можуть слугувати картини: «Припнуті» (2017), «Стрімголов» (2017), «Герой мого часу» (2019), «Зустріч однокласників» (2019). Це досить унікальне явище для світового кінематографу, зумовлене унікальним досвідом нашої країни.

Розмариця С.О.

магістрант,

Миколаївський фаховий коледж культури і мистецтв

Миколаївської обласної ради;

викладач,

Київська муніципальна академія

естрадного та циркового мистецтв

Науковий керівник: Романенкова Ю.В.

доктор мистецтвознавства, професор,

Київська муніципальна академія естрадного та циркового

мистецтв

НЕЗАЛЕЖНІ ТЕАТРАЛЬНІ ПЛАТФОРМИ ЗЛАМУ XX ТА XXI СТ. ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Незалежні театральні платформи в Україні – це те, що для невибагливого споживача мистецьких продуктів має вирішити одну з найбільочіших на сьогоднішній день проблем. Однією з причин наявності проблеми є брак інформації. До прикладу, дослідження «Агенції розвитку Миколаєва» та платформи «My art» за останні майже 3 роки (період із 2019 р.) представили театральні установи у віртуальному просторі. Загальна активність подій у театральній галузі на місяць складає лише 65 публікацій.

Частіше за все люди отримують інформацію про репертуар і роботу державних театрів і незалежних театральних платформ завдяки знайомим, відвідують події за рекомендаціями. На даний момент асоціація Українських незалежних театрів налічує їх аж 60, фактично ж їх понад 100.

Друга суттєва проблема – стереотипне сприйняття театру. В наш час молоде покоління не сприймає театр як вид дозвілля у вихідний день. Звісно, на це мають великий вплив «класичні» вистави у репертуарі

державних театрів, які ми бачимо під час навчання у школі. Також існує думка, що театр – це постійна тупа, постійне місце базування. Через брак інформації молоде покоління не має уяви про сучасні технології, інтерактивні вистави, які нині використовуються в театрі, не кажучи вже про великий вибір різноманітних івентів. Засновник «Театру Futur3» у Кельні Андре Ерлен зазначає, що для театру принциповим є вихід поза межі класичних театральних будівель, які «бачили» тисячі постановок, і бажання творити у місцях, що вперше використовуються як театральний простір.

Не менш вагомим бар'єром для відвідування театру для більш дорослого покоління є брак вільного часу та матеріальна складова.

Головна задача незалежних театральних платформ – забезпечити, щоб театральна подія стала для людей ближчою, зрозумілою, цікавою та доступною.

У 2020 р. театральна індустрія отримала справжній виклик – всесвітню пандемію. Досі не було такого, щоб весь світ одночасно закрили вдома та не було можливості задовольнити свої культурно-дозвіллі потреби. До всесвітньої пандемії індустрія переймалась тим, яку саме виставу включити до репертуару, яку зірку запросити та чим саме зацікавити глядача. Тепер головна задача – це дотримання норм законів та постанов, дотримання санітарних норм безпеки. Все це дуже вплинуло на розвиток, хоча здавалось, що «театральний сезон» закінчився завчасно, адже були зупинені всі процеси.

Державні театри знайшли вихід із даної ситуації у публікації старих записів вистав на платформі «Youtube», проведенні репетицій на онлайн платформах «Zoom» та «Google meet». За умов адаптивного карантину вони мали змогу збиратися у невеликому складі. Адаптуючись до ситуації, театри почали більше уваги приділяти своїм сторінкам у соціальних мережах, таких як «Facebook», «Instagram», в яких проводили прямі етери, де підписники мали змогу побачити, як саме проходять репетиції. Артисти були вільні у виборі формату проведення етерів та показували глядачам те, що донині було приховано від них. Відтепер можна дізнатися, як проходить читання п'єси, як актори проводять репетиції, де відточують майстерність володіння вокалом та пластику тіла.

Одним із найактивніших був Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, які на своїй сторінці «Youtube» викладав документальні фільми, записи творчих зустрічей, уривки та записи старих вистав. Водночас Київський національний академічний театр оперети вирішив провести цей період із користю для себе в технічному аспекті, відбулася модернізація акустичного та світлового обладнання. Миколаївський академічний художній російський драматичний театр займався доопрацюванням сценографії та костюмів, проводились індивідуальні репетиції із режисером на онлайн-платформах, аби після

послаблення карантинних обмежень якомога швидше зробити прогонну репетицію та перейти до випуску прем'єр. Та все це стало можливим завдяки тому, що державні театри знаходяться на місцевому або обласному бюджетному фінансуванні; на що не можуть розраховувати незалежні театральні платформи, які працюють на комерційній основі та знаходяться на самофінансуванні.

Значну роль у підтримці відігравали безпосередньо глядачі, які фінансували незалежні театри донатами. Завдяки соціальним мережам та сучасному маркетингу була можливість отримати додаткове фінансування завдяки продажу вживаних костюмів, бутафорії та декорацій, що підтримало існування театрів.

Соціальні мережі та онлайн-платформи надали можливість не лише отримувати донати, а й освоїти нові форми роботи з глядачем та випуску вистав. Також з'явилась можливість міжнародної співпраці без додаткового фінансування. Значного успіху досягли такі проекти, як «The Future of Europe» режисера Андрія Мая – міжнародний україно-німецький документальний проєкт у «Zoom» «за участю підлітків із Донбасу та Північної Рейн-Вестфалії, який було презентовано в рамках «Sommerbult Kulturfestival». «LORENZ.IO («Romeo Meetz Yulija)» – ще один «Zoom-проєкт», створений у партнерстві фестивалю «Гогольфест», Академії діджитальності та театру в Дортмунді та за участю молодого покоління мариупольського театру «Театроманія». «VR-театр» – цифрова версія проєкту Сашка Брама «Осінь на Плутоні», створена за підтримки Українського культурного фонду і вперше презентована в рамках Міжнародного фестивалю українського театру у Кракові «Схід-Захід» завдяки Українському інституту.

Всупереч негативним наслідкам всесвітньої пандемії, багато театрів отримали поштовх для розвитку в нових напрямках, державні театри – розуміння важливості впливу соціальних мереж та потенціалу взаємодії з глядачами, демонструючи внутрішні процеси творчої роботи, тим самим викликаючи більшої зацікавленості. Тоді як незалежні театральні платформи, надихнувшись першою у світі радіодрамою Річарда Х'юза «Небезпека», почали підкорювати онлайн-платформи для випуску вистав, отримуючи шляхи подальшого функціонування.

Список використаних джерел:

1. Поміж розвагами і політикою. Що дратує театральних фахівців у різних країнах. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/what-irritates-theatre-professionals-in-different-countries> (дата звернення: 15.02.2022).
2. Український театр у карантинному 2020-му: час дорослішати. URL: https://lb.ua/culture/2020/12/29/474169_ukrainskiy_tetr_karantinnomu.html (дата звернення: 14.02.2022).

МЕДИЧНІ НАУКИ

Яковлева Д.Ю.

врач-стоматолог,

Чугуевская центральная больница имени Н.И. Кононенко

ОСОБЕННОСТИ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ГИГИЕНЫ ПОЛОСТИ РТА ПРИ ЗАБОЛЕВАНИЯХ ПАРОДОНТА У ДЕТЕЙ

По данным ВОЗ, около 80% детского населения планеты имеют признаки заболеваний пародонта. Неудовлетворительная гигиена полости рта чаще всего является первопричиной возникновения и развития воспаления десен (гингивит). Маленькие пациенты жалуются на кровоточивость при чистке зубов и откусывании пищи, неприятный запах изо рта. Клинически наблюдаем гиперемию и отечность десны, обильные мягкие и твердые зубные отложения.

«При выборе предметов гигиены полости рта у детей с заболеваниями пародонта необходимо руководствоваться особенностями их клинических проявлений. Хроническое течение катарального гингивита позволяет использовать зубные щетки, как средней жесткости, так и мягкие. В таких случаях выбор зависит от степени кровоточивости и болезненности десен при чистке зубов. Пациенты с хроническим течением воспалительного процесса в слизистой оболочке десны могут пользоваться электрическими зубными щетками начиная с 12-летнего возраста» [5, с. 615].

«При обострении катарального гингивита, а также детям с гранулирующей формой гипертрофического гингивита (хронического или обострившегося) рекомендуют применять щетки с мягкой и очень мягкой щетиной, тогда как фиброзная форма гипертрофии ввиду отсутствия воспалительных явлений и кровоточивости десны позволяет пользоваться щетками средней жесткости. Следует помнить о том, что развитие пролиферативных изменений в слизистой оболочке десны является противопоказанием к применению электрических зубных щеток» [5, с. 615–616].

«При развитии воспалительного и особенно воспалительно-деструктивного процесса в тканях пародонта целесообразно использовать пасты с биологически активными добавками» [5, с. 614]. Детская зубная паста «Edel+White 7 фруктов» содержит натуральные экстракты зеленого

чая, кальций, витамин Е и фтор. К антисептическим и противовоспалительным зубным пастам относятся «President Active», «Rocs Бионика», «Tebodont», «Pierrot Алое Вера», «Splat Лечебные травы», «Parodontax», «Biomed Propoline». Зубной гель «Weleda» содержит эфирные масла и вытяжку из цветков календулы. При сухости слизистой оболочки, сахарном диабете для облегчения симптомов рекомендована серия средств по уходу за полостью рта Gum Hydral. Для заживления и восстановления мягких тканей полости рта эффективно местное применение препаратов на основе гиалуроновой кислоты (Gengigel, Gialudent).

Ополаскиватели для полости рта можно применять с 6 лет. В этом возрасте можно научить ребенка правилам полоскания и объяснить, что средство необходимо выплевывать, а не глотать. Разрешено использование жидких средств гигиены с эфирными маслами, растительными компонентами («Фитодент», «Лесной бальзам»). Детский ополаскиватель Dondodent Junior используют для индикации зубного налета. Он показывает, где особенно тщательно нужно чистить зубы.

Ношение брекетов требует от пациента активного и добросовестного участия в гигиене полости рта. Зубы рекомендуется чистить после каждого приема пищи не менее 10 минут. Последовательно очищаются три области: от десневого края до брекета, от брекета до режущего или жевательного края, непосредственно область ортодонтической конструкции. Поддерживать чистоту полости рта вне дома помогают специальные очищающие пенки. Целесообразно применение интердентальных средств гигиены (суперфлоссы, ершики). Зубная щетка рекомендована монопучковая или двухрядная. Щетка с одним пучком щетинок может быть двух видов: 6 мм в диаметре для металлических брекетов, 9 мм – для керамических.

«Для повышения качества индивидуальной гигиены рекомендуется применение ирригатора. Работа в режиме «струи» способствует удалению мягкого налета с поверхностей зубов и межзубных промежутков. При работе в режиме «душа» осуществляется массаж слизистой оболочки десны, вследствие чего улучшается ее кровообращение. В качестве жидкости можно использовать настои лекарственных трав» [5, с. 618].

Отвары коры дуба и ягод черники, настойка зверобоя достаточно эффективны при кровоточивости десен. Ромашка, шалфей, череда, календула обладают антисептическими свойствами. Калина – защищает десна от повреждений и ставит надежный щит от бактерий для полости рта и горла в холодное время года.

Таким образом, профилактика заболеваний пародонта начинается с самого раннего детства и должна продолжаться в течение всей жизни.

Список использованных источников:

1. Борисенко А.В. Заболевания пародонта: учеб. пособие (Секреты терапевтической стоматологии). – К.: ВСИ «Медицина», 2013. – 456 с.
2. Герберт Ф. Вольф, Эдит М. Ратейцхак, Клаус Ратейцхак. Пародонтология. 2-е издание. – М.: МЕДпресс-информ, 2014. – 548 с.: ил.
3. Грудянов А.И. Средства и методы профилактики воспалительных заболеваний пародонта. – М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2012. – 96 с.: ил.
4. Денисова Е.Г. Заболевания пародонта у детей: Учеб. пособие для врачей - интернов стоматологического профиля. – Харьков, 2008. – 113 с.
5. Хоменко Л.А., Кисельникова Л.П. Терапевтическая стоматология детского возраста. – К.: Книга-плюс, 2013. – 864 с.: илл., табл.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Кошова С.П.

*кандидат наук з державного управління,
доцент, старший викладач,*

*Національний університет охорони здоров'я України
імені П.Л. Шупика*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7637-4311>

АНАЛІЗ ІНВЕСТИВАННЯ ДЕРЖАВ В КОСМІЧНУ ГАЛУЗЬ В МЕЖАХ СТРАТЕГІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Пов'язана з космосом діяльність людини постійно еволюціонує, і в даний час вона виходить на новий етап свого розвитку. Науковці зазначають три основні рушійні сили, які є драйверами інновацій в космічному секторі. Це – державні космічні програми в сферах науки та забезпечення національної безпеки, розширення використання пов'язаних з космосом технологій та послуг, а також прагнення до дослідження космосу. Геополітичні інтереси завжди відігравали ключову роль при розробці та здійсненні космічних програм. Така ситуація зберігатиметься і в майбутньому. Як і в випадку з іншими високотехнологічними галузями, державні замовлення на дослідження, пов'язані з завданнями забезпечення національної безпеки будуть виступати головним джерелом інновацій, деяка частина яких в майбутньому зможе стати доступною для споживачів та комерційного сектору. Наука та дослідження космосу при державній підтримці також будуть важливим драйверами для низки наукових досліджень та розробок. Крім того, можливість здійснювати космічну діяльність є питанням престижу країни.

Уточнюються та переглядаються пріоритети національних та міжнародних космічних програм та проектів, вдосконалюються методи їх планування та реалізації, розширюється нормативно-правова основа космічної діяльності, змінюється статус космічних програм – вони вже не користуються вищим політичним пріоритетом та не отримують значних асигнувань з державних бюджетів. Однак, усі ці об'єктивні умови не змінюють головної тенденції – світова космонавтика продовжує свій поступальний розвиток, а обсяг її вкладення у вирішення актуальних проблем, які стоять перед окремими державами та їх коаліціями в цілому,

невпинно зростає, істотно підвищується роль міжнародного співробітництва щодо освоєння космосу. Космічна діяльність в світі – це динамічно розвиваючий процес, що об'єктивно проявляється в поступальному історичному розвитку цивілізації на Землі.

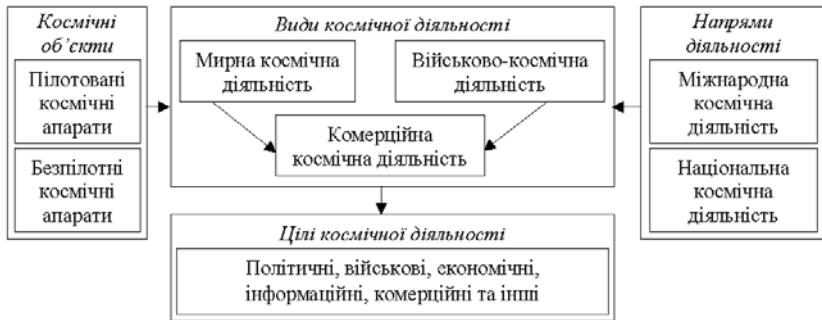
Актуальним питанням на даний час є стабільний розвиток та перспективи космічної галузі є, оскільки дана галузь відноситься до важливих стратегічних секторів забезпечення національної безпеки держави та займає провідне місце в економіці кожної країни. Досягнення в космічній діяльності забезпечують лідерські позиції держави на міжнародному ринку космічних технологій, а також додають певну вагу в питанні освоєння космічного простору. Космічні технології гарантують технологічні, військові, наукові, політичні та економічні переваги, підвищують ефективність розвідки забезпечують зв'язок та навігацію, охорону навколишнього середовища та моніторинг зміни клімату [1, с. 263]. Тому, беззаперечно, інвестування держав світу в розвиток космічної галузі є актуальним та важливим питанням для забезпечення ефективного розвитку даного високотехнологічного сегменту, який в глобалізаційних умовах здатен забезпечити передумови для довгострокового стратегічного зростання та технологічного лідерства.

На даний час розвиток світового космічного ринку охопив практично всі регіони світу. Вступ в космічну діяльність нових держав, розробка нових космічних програм, а в результаті й посилення конкуренції, стимулюють розвиток даної галузі, підвищуючи її комерційний потенціал, розвиваючи нові технології та відкриваючи нові сфери її застосування [1, с. 263]. Головними питаннями розвитку космічного сектору є:

- формування державної космічної політики;
- пошук векторів збереження та розвитку космічної галузі;
- розбудова структури управління підприємствами даного сектору.

Космічна діяльність провідних космічних держав віднесена до категорії вищих державних пріоритетів та має складну структуру, в якій всі її види в певному ступені взаємопов'язані. Даний підхід до класифікації космічної діяльності представлено на рис. 1.

Важливим напрямками світової космічної діяльності є: вивчення космічного простору, ближнього та дальнього космосу; вирішення завдань національної безпеки; вирішення соціально-економічних завдань з використанням космічних засобів; використання науково-технічних результатів космонавтики в усіх сферах розвитку сучасного суспільства; вирішення проблем створення та розвитку перспективних космічних засобів та т. п. [6, с. 55].

Рис. 1. Класифікація космічної діяльності

Джерело: [4, с. 58]

Військово-космічна діяльність – це діяльність, пов’язана з доступом в космос, безпосередньо в космосі, через космос та з космосу в інтересах оборони та військової безпеки держави [2, с. 5]. До основних напрямів військово-космічної діяльності відносять: замовлення та роботи, пов’язані зі створенням ракетно-космічної техніки військового призначення, об’єктів космічної інфраструктури; розгортання та підтримка в належному складі та робочому стані орбітальних угруповань космічних систем та комплексів зв’язку; вирішення певних завдань стримування агресії в космосі та з космосу у випадку появи загрози національним інтересам [3, с. 249].

Космічна галузь перетворилась на велику комерційно привабливу складову світової економіки, що забезпечує зайнятість більше мільйону людей по всьому світу. Космос та бізнес вже стали невід’ємною частиною один одного. Участь в космічній діяльності визначає престиж держави, її могутність [4, с. 64]. Основна проблема пов’язана з необхідністю великих капіталовкладень в дану галузь. Вона потребує значних витрат, а також певного рівня технологічного розвитку країни. Це ускладнює вихід слаборозвинутих країн на ринок космічних товарів та послуг, в той час як високорозвинені країни все далі йдуть у своєму розвитку [5, с. 40].

Завдяки крупним інвестиціям, європейська космічна індустрія вже є однією з найбільш конкурентоспроможних в світі. Перспективна космічна програма Європейського Союзу передбачає нарощування інвестицій в космічну галузь та нові технології з метою подальшого забезпечення автономного доступу Європи в космос. За даними офіційних осіб Європейської Комісії, інвестиції ЄС в космос вже дають відчутні результати рівня для європейських громадян та підприємств. Більше 10% ВВП ЄС вже пов’язано з космічною індустрією.

Європейське космічне агентство (ЄКА) – це основний регулятор на космічному ринку Європи. Його місія полягає в управлінні розвитком космічної галузі Європи та гарантуванні того, що державні інвестиції забезпечуватимуть соціально-економічний ефект та національну безпеку [7]. Стратегічна місія Європейського космічного агентства ґрунтується на мирному використанні космічного простору всіма державами. Однією з умов успішного розвитку суверенної держави в сучасному світі є розвиток високих космічних технологій як чинник інтенсифікації розвитку внутрішніх джерел прогресу. Визначний вплив на розвиток держав мають чинники, що забезпечують високу конкурентоспроможність держави з використанням космічних засобів забезпечення національної безпеки.

Саме космічна галузь є важливим чинником забезпечення національної безпеки, це безпосередньо сприяє вирішенню низки соціально-економічних та науково-технічних проблем, відіграє певну роль в забезпеченні інноваційного розвитку й міжнародного престижу держави. Сфера космічної діяльності пов'язана з широкомасштабними можливостями та значними економічними перевагами, застосування космічних засобів в розвинутих країнах вже можна розглядати як загальносвітову тенденцію.

Список використаних джерел:

1. Архипова Т. В. Мировые тренды в космической сфере и перспективы устойчивого развития космической отрасли. *Вестник Алтайской академии экономики и права*. 2020. № 10. С. 263–268.
2. Атаманенко Б. А., Федонюк Р. В. Міжнародне співробітництво як інструмент участі в глобальних космічних проектах. *Космічна наука і технологія*. 2014. № 3. С. 3–13.
3. Карпова К. В. Системы управления ракетно-космической промышленностью в зарубежных странах. *Транспортное дело России*. 2013. № 7. С. 249–253.
4. Нямешук Г. В. Особливості трансформації економічного потенціалу підприємств космічної галузі України при здійсненні міжнародного науково-технічного співробітництва. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2011. № 10/2. С. 63–70.
5. Семак Е. А., Головенчик Г. Г., Мардович В. Г. Космическая отрасль на современном этапе развития мировой экономики. *Новости науки и технологий*. 2017. № 3(42). С. 37–45.
6. Яник А. А. К концепции «космической экономики». *Тренды и управление*. 2018. № 1. С. 51–66.
7. The European Space Agency (2022). URL: <https://www.esa.int/> (дата звернення: 08.01.2022).

Лобко В.В.

аспірантка,

Навчально-науковий інститут

публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Сучасна система національної безпеки України знаходиться у стані реформування та якісних змін. Переваги у захисті національних інтересів мають держави, здатні миттєво реагувати на соціальні зміни, бути стійкими та адаптивними до нових викликів та загроз, узгоджувати національні інтереси та цілі з наявними економічними, політичними, інформаційними та інтелектуальними ресурсами. «У цих умовах державні рішення потребують стратегічного мислення, науково-аналітичного та експертного супроводу політики національної безпеки» [8, с. 39–46].

Існує безліч визначень поняття «національні інтереси». Одне з перших було вказано в «Малій енциклопедії етнодержавознавства» (1996), де В. Кириченко стверджує, що «національні інтереси» – це «інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства загалом» [7, с. 118].

Під національними інтересами розуміють стратегічно важливі цілі, що їх ставить перед собою кожна держава, і засоби, за допомогою яких вона планує їх досягти. Українські національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету й єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет країни та її прогресивний розвиток. У цьому розумінні національні інтереси є найважливішими завданнями внутрішньої і зовнішньої політики [2, с. 54–57].

Для української дослідниці М. Шульги національні інтереси – це інтереси державні, бо головним актором на міжнародній арені є, перш за все, держава. Дослідниця визначає національні інтереси як сукупність життєвоважливих інтересів особистості, суспільства і держави, які виражають потребу країни в прогресивному розвитку [3].

На думку В. Ліпкана, національні інтереси як першооснова національної безпеки, це усвідомлені особою і суспільством, гарантовані державою цільові настанови щодо необхідності існування та розвитку людини, нації і держави як єдиного організму [6, с. 11–12].

За О. Воронянським, національний інтерес – це відносини, які складаються в даному суспільстві у процесі розподілу ресурсів і цінностей. Суперечність цих відносин є основною перешкодою об'єднання суспільства на національній основі [4].

Національний інтерес – це, по суті, інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему та поєднує інтереси кожної людини, інтереси національних, соціальних, політичних груп з інтересами держави. Цікавим є розуміння сутності національних інтересів американськими дослідниками Ч. Лерчем і А. Саїдом, які вважають, що їх ціннісне наповнення ґрунтується на п'яти видах «добра»:

- 1) добро окремих громадян;
- 2) добро суспільства у цілому;
- 3) добро держави;
- 4) добро соціально зацікавлених груп у державі;
- 5) добро уряду і його членів [9, с. 303–306].

Визначення національних інтересів передбачає обов'язкове врахування інтересів інших держав, а також загальнолюдських інтересів. Як зазначають Ч. Лерч і А. Саїд, коли держава наполягає на загальному визнанні її політичної незалежності та свободи вибору й дій, вона перебуває в дилемі, оскільки має припускати таку ж саму свободу і незалежність для інших країн.

Серед основних складників національних інтересів можна виділити три найважливіших:

1. Забезпечення воєннополітичного суверенітету.
2. Задоволення культурних потреб національної спільноти.
3. Досягнення економічного добробуту всіх прошарків населення.

У загальному вигляді національні інтереси України – це усвідомлені суспільством і виражені в Конституції України та інших нормативно-правових актах конституційного рівня у вигляді програмних цільових настанов життєво важливі потреби існування та розвитку природи, людини, соціальної групи, суспільства, держави. Із цього погляду національні інтереси – це фундаментальні цінності народу [10, с. 136].

У Законі України «Про національну безпеку України» викладено офіційне визначення терміну «національні інтереси». Там зазначено, що «національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян».

Фундаментальними національними інтересами України є:

- 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Головним суб'єктом захисту і реалізації національних інтересів виступає держава. Категорія «національний інтерес» враховує участь держави у здійсненні інтересів громадянського суспільства.

Отже, національний інтерес віддзеркалює єдність прагнень громадянського суспільства і держави [5, с. 50].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
2. Андрущенко С.В. Україна в сучасному геополітичному середовищі: [монографія] / С.В. Андрущенко (Гринько). – К.: Логос, 2005. – 286 с.
3. Бутейко А. Національна безпека України та міжнародне співробітництво в сфері боротьби з тероризмом / А. Бутейко // Проблеми безпеки особистості, суспільства, держави. – 2006. – № 6. – С. 11–12.
4. Воронянський О.В. «Національні інтереси» як категорія політичної науки. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalni-interesi-yak-kategoriya-politichnoyi-nauki/viewer>
5. Валерій Шахов, Вадим Мадіссон. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 2. С. 44–56.
6. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ : Текст, 2006. 600 с.
7. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
8. Марутян Р.Р. Науково-експертний супровід державного управління: зарубіжний досвід. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. № 3. С. 39–46.
9. Ситник Г.П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика) / Г.П. Ситник. – К.: НАДУ, 2004. – 408 с.
10. Харун О.А. Національні інтереси в забезпеченні національної безпеки України / О.А. Харун, Т.В. Рожок // Економіка і суспільство. – 2017. – № 13. – С. 136.

Магомедов К.О.

студент;

Тімченко М.К.

студент,

Державний університет інтелектуальних технологій та зв'язку

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ЗАХИСТУ КОНФІДЕНЦІЙНИХ ДАНИХ В ЖИТТЄВОМУ ЦИКЛІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У середині 20-го сторіччя розпочався швидкий прогрес комп'ютерних наук. До 1950-х років розробка програмного забезпечення в цілому не була достатньо комплексним процесом для того, щоб існувала потреба у створенні власних спеціалізованих методологічних принципів та прийомів, спрямованих на вирішення в першу чергу організаційних питань, пов'язаних безпосередньо з самим процесом розробки.

Однак по мірі зростання складності та масштабів ПЗ виникла необхідність у більш структурному підході до процесу створення програмного продукту. Згодом, саме програмування, як і будь-яка виробнича діяльність, почало вимагати більший рівень завчасного планування та велику кількість детально продуманих моделей розробки. Це призвело до зародження поняття «життєвого циклу програмного забезпечення».

Відповідно до [1] життєвий цикл програмного забезпечення полягає у застосуванні стандартних бізнес-практик до створення програмного продукту. Він складається із окремих етапів робіт або стадій, що проходить програмне забезпечення у заданому порядку протягом певного періоду часу, починаючи з бізнес-ідеї та закінчуючи її імплементацією в код, реалізацією у прибуткову діяльність та подальшій підтримці.

В загальному випадку, життєвий цикл визначається моделлю й описується у формі методології. Модель, або парадигма життєвого циклу, визначає загальну організацію і, як правило, основні його фази та принципи переходу між ними. Методологія визначає комплекс робіт, їх детальний зміст, а також рольову відповідальність спеціалістів на всіх етапах вибраної моделі.

Початкові методології розробки ПЗ розглядали дії, спрямовані на забезпечення інформаційної безпеки, як окрему задачу, що виконується під час фази тестування. Основним недоліком такого постфактумного підходу була велика кількість вразливостей або помилок, що виявляються

занадто пізно в процесі. Зараз вже не викликає сумнівів той факт, що безпека є критично важливим аспектом успішного життєвого циклу будь-якої програми, а інтеграція дій із забезпечення інформаційної безпеки у методологію розробки допомагає створювати більш надійне програмне забезпечення.

Одним із найважливіших аспектів інформаційної безпеки у контексті програмного забезпечення є робота із конфіденційними даними. Як зазначено в [2], під конфіденційними даними в цьому випадку мається на увазі будь-яка інформація з обмеженим доступом, що необхідна для коректного функціонування програмного забезпечення, наприклад:

- комбінація логіна та пароля для авторизації у зовнішньому ресурсі;
- URL бази даних, яка використовується в якості джерела даних;
- ключі для авторизації запитів до прикладного програмного інтерфейсу стороннього сервісу;
- TLS-сертифікат при використанні технології mTLS;
- приватний RSA ключ для підключення за протоколом SSH.

В більшості випадків за зберігання конфіденційних даних відповідають самі розробники. Оскільки програма повинна використовувати ці дані безпосередньо під час своєї роботи, перед розробником постає питання вибору механізму та місця їх зберігання. Цей додатковий рівень відповідальності досить часто призводить до ситуацій, коли людська помилка стає причиною компрометації та витоку такої конфіденційної інформації.

Вирішення полягає у переміщенні місця розташування подібної інформації до централізованої системи сховища даних з функцією шифрування та безпечного зберігання. Такий підхід дозволить звузити периметр потенційних загроз та звільнить розробників від відповідальності за безпеку зовнішніх ресурсів.

Основною задачею імплементації такої системи захисту є виключення ризиків людського фактору – її використання повинно запобігати ситуаціям, що виникають внаслідок людської помилки. В даному випадку це досягається за рахунок автоматичного зчитування конфіденційних даних програмними засобами замість ручного додавання цих значень до конфігурацій оточення або ж безпосередньо у вихідний код.

Окрім реалізації самого сховища, необхідне також доопрацювання безпосередньо на рівні програми, що буде ним користуватись. Програма буде відповідальна за отримання власних конфігураційних та авторизаційних даних за допомогою запитів до централізованого сховища. Таке сховище повинно відповідати певним вимогам до його функціоналу, які зображено на рис. 1:

Рис. 1. Вимоги до сховища секретів конфіденціальних даних

Загальною метою моделі безпеки такої системи є забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності, спостережності інформації, а також аутентифікація її користувачів. Це означає, що дані повинні бути захищені від підслуховування чи підробки як в рухомому, так і в нерухомому стані. Особа користувача повинна бути належним чином виявлена шляхом аутентифікації та авторизована на доступ до даних або зміни політики. Усі взаємодії повинні підлягати аудиту та однозначно і унікально простежуватися до об'єкта походження. Система повинна бути надійною по відношенню до навмисних спроб обійти будь-який її контроль доступу.

Між клієнтом та сервером сховища не повинно існувати безумовної взаємної довіри. Клієнти можуть використовувати протокол TLS для перевірки автентичності сервера та встановлення захищеного каналу зв'язку. Сам сервер, в свою чергу, повинен вимагати від клієнта із кожним запитом надавати відповідний авторизаційний токен, який також використовується для ідентифікації клієнта [3]. Клієнт, який не надає свій токен, може лише робити запити на вхід.

Дані, що не перейшли так званий «бар'єр безпеки» та знаходяться у стані спокою, повинні шифруватись самим сервером. Їх розшифрування буде відбуватись безпосередньо перед їх передачею за клієнтським запитом. Наприклад, шифрування може відбуватись за допомогою 256-бітового шифру AES (з англ. Advanced Encryption Standard – розширений стандарт шифрування) у режимі GCM (англ. Galois/Counter

Mode – лічильник з автентифікацією Галуа) з 96-бітними криптографічними одноразовими кодами (nonce). Nonce генерується випадковим чином для кожного зашифрованого об'єкта. Коли дані зчитуються з бар'єру безпеки, тег автентифікації GCM перевіряється під час процесу розшифрування для виявлення будь-яких підрбок.

Окрім захисту безпосередньо самих конфіденційних даних, постає також питання захисту головного ключа, що використовується для їх шифрування. Ризик розповсюдження головного ключа полягає в тому, що один зломисник, який має доступ до нього, може розшифрувати всі дані, що зберігаються в централізованому сховищі.

Наявність такого ключа вимагає абсолютну довіру до його адміністратора, що в цілому порушує модель безпеки такої системи. Тому необхідно, щоб система підтримувала схеми розділення ключа шифрування на окремі порції. Однією з таких схем є схема розділення секрету Шаміра, що дозволить розділити повідомлення між n сторонами так, щоб щоб тільки будь-які k та більше сторін ($k \leq n$), могли його відтворити. При цьому $k - 1$ і менше сторін не зможуть відтворити секрет [4].

Можемо зробити висновок, що використання централізованої системи сховища даних при розробці програмного забезпечення вирішує не тільки проблему зберігання, а ще й задачі шифрування, аудиту та контролю доступу до конфіденційної інформації.

Список використаних джерел:

1. Життєвий цикл ПЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/software-development-metodologies.html>
2. Secrets in Source code [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apiiro.com/the-secrets-about-secrets-in-code/>
3. Hashicorp Vault Tokens [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vaultproject.io/docs/concepts/tokens>
4. Інтерполяційний поліном Лагранжа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mathros.net.ua/interpoljaciini-formuly-lagranzha-dlja-nerivno-viddalenyh-vuzliv-interpoljacji.html>

Стайкуца С.В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри;

Кільдішев В.Й.

кандидат технічних наук, доцент кафедри;

Зайченко Д.Р., Роман С.С.

студенти,

Державний університет інтелектуальних технологій та зв'язку

ЩОДО ПОБУДОВИ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ В ЗАКЛАДІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Як відзначається в Законі України про загальну середню освіту, заклад загальної середньої освіти – це заклад освіти, основним видом діяльності якого є освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти [1]. Здобуття середньої освіти забезпечує початкова школа, гімназія, ліцей, навчально-реабілітаційні центри, додатково – школа соціальної реабілітації, спеціальна та санаторна школи.

На проблему безпеки дітей в закладах середньої освіти не може бути іншого погляду, як на проблему гостру, важливу, що вимагає чітких скоординованих дій освітян, батьків, працівників різних служб і відомств. Щоб уникнути потенційних інцидентів, має бути сформоване стійке розуміння, що охорона життя та здоров'я дітей, організація їх безпечної життєдіяльності та навчання дітей основам безпеки життєдіяльності – це основа [2]. Сьогодні в закладах середньої освіти часто є порушення основою яких є «невідповідність існуючого стану безпеки дошкільного закладу сучасним вимогам, змінами у ДБН «Системи протипожежного захисту», відсутність охоронної системи (відеоспостереження, сигналізації), пропускнуої системи, захисту інженерних систем будівлі». До того ж, треба оцінювати прилеглу територію, рівень освітленості, контроль периметру тощо [2].

Основні учасники процесу в учбовому закладі (цільова аудиторія) – це діти, батьки, адміністративно-педагогічний склад навчального закладу, допоміжний персонал, треті особи, які займаються забезпеченням та підтримкою процесів у навчальному закладі тощо. Організація поточної діяльності навчального закладу та постановка навчального процесу мають відбуватися з позиції не лише безперервності та ефективності, а й безпеки. Як наголошується в [3; 4], безпека стає одним із ключових критеріїв, за яким батьки обирають учбовий заклад для своєї дитини. Безпека – це підвищення рейтингу школи та репутації її співробітників, а також

важливий елемент адміністрування та контролю робочих процесів для директора школи. Кожен з батьків хоче, щоб його дитина навчалася в учбовому закладі, де життя та особисті речі її дитини будуть під охороною, де йде превентивна робота на попередження крадіжки, насильства, булінгу, розповсюдження та вживання наркотиків, проводиться контроль за конфліктами у межах школи тощо. Розглянемо далі життєдіяльність навчального закладу з позиції безпеки, у разі – в аспекті побудови комплексної системи захисту (КСЗ).

Побудова КСЗ – це комплекс заходів, фінальною стадією якого є вибір оптимальних методів та засобів захисту. Попередньо необхідно зрозуміти природу загроз і ризиків, ймовірність їх виникнення, оцінити базовий рівень захисту початку заходів, оцінити наявність ресурсів – персонал, бюджет, інвестиції тощо.

Робота з ризиками – це шлях підвищення рівня безпеки навчального закладу. Як відзначається в [5], це потенційна небезпека заподіяння шкоди в результаті реалізації певної загрози його стабільної діяльності з використанням вразливостей активу або групи активів даного підприємства. Слід враховувати, що ризик ніколи не усувається повністю. Ухвалення залишкового ризику є частиною висновку про відповідність рівня безпеки потребам організації. Керівництво підприємства, в нашому випадку – учбового закладу, має знати про всі ризики, їх небезпечні наслідки і ймовірність виникнення інцидентів. Базова класифікація ризиків представлена на рис. 1.

Рис. 1. Базова класифікація ризиків підприємства

З точки зору безпеки існує 3 основні групи, на які повинні бути спрямовані захисні дії – люди, інформація, матеріальні цінності. У навчальному закладі люди – учні, батьки, адміністрація, навчально-

педагогічний склад, допоміжний персонал, підрядні та субпідрядні організації, що займаються забезпеченням та підтримкою процесів у навчальному закладі тощо.

Інформація – персональні дані, бази даних, службова документація, фінансові документи, службові бланки. При цьому інформація може бути як у друкованому вигляді, так і в електронній формі. Особливо актуальним стає захист електронної інформації сьогодні, коли періодично через COVID-19 йде дистанційне навчання та освіта відбувається в online-середовищі із залученням різних каналів передачі електронної інформації, до яких належить електронна пошта, програми Viber, Telegram, Zoom, Skype, Google Meet. До того ж, одним із найпоширеніших каналів передачі електронної інформації є використання флеш-накопичувачів (USB-flash).

Матеріальні цінності – обладнання та техніка, меблі, інвентар, елементи декору, особисті речі тощо.

У сфері захисту є таке поняття, як «безперервність бізнесу», чи BCM (Business Continuity Management). Дане визначення, яке спочатку ідентифікувалося зі сферою IT, змінило фокус і зараз зміщується на організацію загалом. Застосування підходів BCM можливе у будь-якій сфері (виробництво, сільське господарство, медицина, торгівля тощо). Переваги застосування BCM у процесах організації – безпосереднє зниження ступеня впливу інциденту на діяльність організації, зниження ризику матеріальної відповідальності, зниження ризику шкоди репутації.

По-суті, впровадження стандартів безперервності в організації (якою є навчальний заклад), дозволить організувати безперервність її роботи якраз з позиції безпеки і превентивно розглядати проблематику потенційних загроз і ризиків. Основні етапи впровадження BCM у навчальному закладі [6]:

- ініціація проекту;
- аналіз впливу на процеси;
- оцінка ризиків;
- розробка стратегії безпеки;
- розробка та впровадження планів;
- тестування та перевірка планів;
- обслуговування та оновлення планів.

Так, наприклад, розробка та впровадження планів у напрямку організації безпеки території та приміщення будівлі школи може виглядати так, як представлено нижче [2]:

- розробка проектно-кошторисної документації системи відеоспостереження, охоронної сигналізації
- встановлення внутрішньої та зовнішньої системи відеоспостереження;
- монтаж та пусконаладжувальні роботи охоронної сигналізації;

- виготовлення проекту «Автоматична пожежна сигналізація та система керування евакуацією (система оповіщення). Блискавкозахист;
- встановлення автоматичної пожежної сигналізації та системи керування евакуацією (системи оповіщення). Блискавкозахист;
- придбання пожежного обладнання;
- встановлення металевих дверей (вхідних) з утепленням, доводчиками, замками. Встановлення домофонів;
- облаштування санітарно-гігієнічних пропускних постів;
- встановлення металевих дверей та захисних щитів металевий на вхід у підвальне приміщення. Встановлення охоронної сигналізації на двері.

Такі ж плани дій повинні бути розроблені за іншими напрямками – документообігом та персональними даними, ІТ, кадровому напрямку, роботі з підрядними та субпідрядними організаціями тощо. Розуміння загроз та ризиків, превентивна робота, наявність розроблених планів дій, навчання персоналу та учнів – основа безпечного навчального закладу та гарантія безперервності його діяльності.

Список використаних джерел:

1. Закон України про загальну середню освіту [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text>
2. Комплексна система безпеки дітей у КЗ «ДНЗ(ЦРД)№ 88 [Електронний ресурс] // Платформа для реалізації ідей покращення твого міста. Кривий Ріг. – 2021. – Режим доступу: <https://gb.kr.gov.ua/projects/88>
3. Безопасная школа. Доклад для директоров школ г.Одессы [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=P4OMHUXQhU8>
4. Семинар «Розвиток безпечної та розумної інфраструктури закладу середньої освіти» [Електронний ресурс] // Департамент освіти та науки Одеської міської ради. – 2019. – Режим доступу: <https://osvita-omr.gov.ua/seminar-rozvytok-bezpechnoi-ta-rozumnoi-infrastruktury-zakladu-serednoi-osvity/?fbclid=IwAR2rOKQTv2D1AHYdqT3jTzbA1Cs2EpBS7qivArajmyasJ4MNH2Dpz4ZJyge>
5. Гаджиев М.М. Работа с рисками как метод підвищення рівня безпеки сучасного підприємства / М.М. Гаджиев, С.В. Стайкуца, О.П. Мельник, М.М. Горпиненко // Матеріали 73-ї науково-технічної конференції професорсько-викладацького складу, науковців та студентів ОНАЗ ім. О.С. Попова. – 2018. 7 шагов к непрерывности бизнеса [Електронний ресурс] // Habr. – 2015. – Режим доступу: <https://habr.com/ru/company/softline/blog/261053/>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Хлівнюк Т.П.

*кандидат політичних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ

У більшості держав, які відповідають характеристиці «соціальна», нині відбувається демографічний перехід. Його основною характеристикою є старіння населення. Відповідно, ті моделі соціальної держави, які функціонують сьогодні у різних країнах, вимушені враховувати зміни структури народонаселення. Оскільки швидко змінити демографічний тренд старіння не можливо, то інститут соціальної держави має пристосуватися до нього.

Одним з інструментів такої адаптації може виступити цифровізація соціальних послуг, хоч, на перший погляд, прогресивні технології та похилий вік ніби-то погано узгоджуються. На наше переконання, переваги цифровізації будуть очевидні, якщо держави реалізовуватимуть модель активного старіння. Саме *активне*¹ старіння нині позиціонується як найкраща модель демографічного переходу. Різноманітні технологічні новації власне спрямовувалися б на уможливлення такого типу старіння, а в ширшій перспективі – на зниження навантаження на соціальну державу, державні фінанси.

Водночас проблемою є те, що наразі наукові знання про старіння населення у процесах творення нових технологій використовуються недостатньо. Бракує досліджень, як цифровізація в цілому або ж конкретні цифрові технології впливають на повсякденне життя людей похилого віку, які переваги чи недоліки вона має/може мати для цієї вікової групи [5; 6], як зробити певні технології геронтологічно-зорієнтованими.

Для побудови моделі соціальної держави, яка функціонуватиме не просто в умовах старіння населення, а активного старіння, важливо досягнути достатнього рівня цифрової грамотності серед громадян

¹ Йдеться про те, що особи літнього віку мають залишатися активними в усіх питаннях життєдіяльності суспільства та держави.

похилого віку. Цифровізація дає змогу людям похилого віку навчатися й залишатися активними членами спільноти, особливо, якщо їхня фізична мобільність з якихось причин обмежена. Технології допомагають уникнути сегрегації осіб похилого віку, спрощують передачу знань [1]. Можливість користуватися цифровими послугами позитивно впливає на життя літніх людей, покращує його якість, підвищує незалежність [2; 7]. За стрімкої диджиталізації недоступність цифрових технологій, відсутність навичок користування ними може в найближчому часі може перетворитися на соціальний бар'єр для осіб похилого віку [6].

Необхідною умовою для використання цифрових технологій усіма користувачами послуг соціальної держави передусім є доступ до Інтернету, технічні можливості, вміння користувача. Ті громадяни, які не мають переліченого, залишаються менш поінформованими за ситуації, коли інформація та послуги соціального забезпечення все частіше представлена саме в цифровому форматі. Послуги «віч-на-віч» щораз більше звужуються з міркувань економії, боротьби з бюрократичною корупцією, а Covid-19 ще більше сприяв цьому.

Помітним є цифровий розрив між різними групами користувачів [3; 10]: літні люди, які у порівнянні з молодшими віковими групами перебувають у гіршому фінансовому, фізичному становищі, ризикують бути маргіналізовані [11]. Особи похилого віку у своїй більшості зіткнулися з інформаційно-комунікаційним прогресом відносно пізно на своєму життєвому шляху. Далеко не всі мають доступ до Інтернету, технічні пристрої. Навіть у найрозвиненіших державах це характерно передусім для самотніх, тих, хто проживає на малозаселених віддалених територіях. Також є проблеми з цифровою грамотністю у громадян, які порівняно давно завершили трудову діяльність.

Процеси цифровізації різних послуг спрямовані на те, щоб кожен міг та бажав використовувати електронні соціальні послуги замість особистого контакту з державними інституціями. Однак надання соціальних послуг має враховувати доступність Інтернету серед людей на різних стадіях старіння. Люди, які не мають доступу до Інтернету, не мають користувацьких навичок, можуть мати проблему інформованості. Відтак інститут соціальної держави мав би лобювати перед іншими державними, а також недержавними інституціями питання доступності соціальних послуг у цифровому форматі громадянам похилого віку, найперше – самотнім, тим, хто проживає у віддаленій місцевості, людей з інвалідністю і под.

Важливість можливості отримувати максимальну кількість бюрократичних рішень онлайн вже показала себе і на прикладі окремих держав (нордичні держави, передусім), так і загалом у технологічно розвинених державах під час пандемії коронавірусу. Однак, якщо

пандемія та інші фактори активізували цифровізацію, то важливим завданням соціальної держави є все можливе сприяння охопленню новими цифровими можливостями людей похилого віку. Інакше ці громадяни, особливо самотні, опиняться на узбіччі нових процесів та соціальних можливостей.

В усіх розвинених державах соціального типу нині є доволі широкий спектр соціальних послуг, а громадянам доступна низка послуг через онлайн-звернення. Цифровізація вже показала себе як конструктивний фактор соціальних змін передусім у країнах Північної Європи. Тут сконцентровані найрозвиненіші соціальні держави, найвищим є відсоток покриття Інтернетом (97%, 2021 р.) [4].

Одним із найбільших новаторів у цифровізації соціальної держави є Естонія. У межах системи електронних послуг e-Estonia, яка еволюціонує вже три десятиліття, представлена серія сервісів. Вони корисні усім соціальним групам, але особливо – людям похилого віку, людям з інвалідністю та под. Приклади: загальнонаціональна система електронна медична картка (e-Health Record); електронна швидка допомога (відповідає до 30 секунд і може швидко скерувати за потреби швидку допомогу); централізована безпаперова система видачі та обробки медичних рецептів (e-Receipt), коли призначення відбувається через онлайн-форми, а в аптеці пацієнт лише пред'являє ID-картку. Це лише кілька електронних сервісів, пов'язаних з функціонуванням соціальної держави.

Для того, щоб старші вікові групи могли повноцінно користуватися ними, з 2014 року в Естонії реалізується стратегія навчання упродовж усього життя, яка спрямована на розвиток цифрових умінь громадян. Та навіть попри ці зусилля, в Естонії наявний цифровий розрив між віковими групами. Зокрема, за результатами репрезентативного національного опитування 62% опитаних у віці 60-74 років користуються Інтернетом, однак у групі 75 років і старші – лише 25% осіб [9]. Така ситуація мала наслідком те, що осіб похилого віку не завше позиціювали як аудиторію, охоплену Інтернетом. Прикладом може слугувати той факт, що естонський Департамент статистики при проведенні моніторингових опитувань щодо картування використання Інтернету домогосподарствами анкетував лише респондентів до 74 років. Цей дискримінаційний факт отримав належну реакцію естонського канцлера юстиції; групи 75+ років будуть надалі позиціюватися як Інтернет-користувачі [8].

Отже, цифровізація є важливим чинником функціонування соціальної держави. Саме для осіб похилого віку цифрове виключення, ускладнений доступ до інформації, труднощі з використанням онлайн-сервісів можуть спричинити проблеми в доступі до соціальних послуг, реалізації гарантованих соціальних прав, посилити їх незахищеність. Важливо, щоб

наявні цифрові інструменти та рішення бути повністю доступними максимальній кількості громадян похилого віку та реально сприяли забезпеченню їх потреб. Тоді модель соціальної держави може вийти на новий організаційний рівень. Відтак подолання цифрового розриву між різними соціальними групами нині залишається політичним викликом для сучасних держав.

Список використаних джерел:

1. Batut L. *Opinion of the European Economic and Social Committee on the digital pillar of growth: E-seniors, a potential 25 per cent of the European population*. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/digital-pillar-growth-e-seniors-potential-25-european-population>
2. Czaja S. J. The role of Technology in Supporting Social Engagement among Older Adults. *Public Policy & Aging Report*. 2017. № 27(4). P. 145–148.
3. Ihm J., Hsieh Y. P. The implications of information and communication technology use for the social well-being of older adults. *Information, Communication & Society*. 2015. № 18(10). P. 1123–1138.
4. Johnson J. Internet usage worldwide – statistics & facts. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/topics/1145/internet-usage-worldwide/#dossierKeyfigures>
5. Koskiahio B. Saarinen E. (eds.) *Ihan pihalla? Vanhat ihmiset digitaalisen maailman myllerryksessä: neuvonnan, ohjauksen ja asioiden ajamisen järjestäminen*. Helsinki : Soste, Suomen sosiaali ja terveystyö ry, 2019.
6. Niemi M. Ikääntyminen ja teknologia – Gerontologisen sosiaalityön näkökulmia / Kivistö M., Päykkönen, K. (eds.), *Sosiaalityö digitalisaatiossa. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja*. Rovaniemi : Lapin yliopisto, 2017. P. 97–111.
7. Siegel C., Dörner T. E. Information technologies for active and assisted living – Influences to the quality of life of an ageing society. *International Journal of Medical Informatics*. 2017. № 100. P. 32–45.
8. Statistics Estonia should collect data on Internet usage by the elderly. URL: <https://www.oiguskantsler.ee/en/statistics-estonia-should-collect-data-internet-usage-elderly>
9. *Nationwide representative survey in Estonia*. Turu-uuringute AS, 2019.
10. Walsh K., Scharf T., Van Regenmortel S., Wanka A. (eds.) *Social Exclusion in Later Life. International Perspectives on Aging* (Vol. 28). Cham: Springer, 2021. P. 409–419.
11. Yu R. P., Ellison N. B., McCammon R. J., Lange K. M. Mapping the two levels of digital divide: Internet access and social network site adoption among older adults in the USA. *Information, Communication & Society*. 2016. № 19(10). P. 1445–1464.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Беляєва Т.А.

викладач-методист,

Хмельницький фаховий музичний коледж імені В.І. Заремби

ЕМПАТІЯ – ШЛЯХ ДО ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДЕЙ В СОЦІУМІ І МИСТЕЦТВІ

Здатність емоційно відгукуватися, співпереживати, здатність сприймати іншу життєву позицію, світогляд, вірування, манеру поведінки – всі ці складові психіки людини є невід’ємною часткою самого її існування, суспільного буття, соціуму.

У повсякденному житті значення явища емпатії важко переоцінити. Це і один із засобів взаєморозуміння, спілкування, і засіб подолання конфліктів, співпраці. Без високого розвитку емпатійності неможливе існування таких професій, як лікар, педагог, психіатр, актор та ін. Однак і низький рівень розвитку емпатії може бути практично корисним у таких професіях, як військовий, хірург, юрист, пожежник, водій.

Вікові особливості проявів емпатії пов’язані із співпереживанням як через ототожнення з суб’єктом, так і через співчуття. Для їх діагностики застосовують опитувальники з метою визначення рівня розвитку емпатичних тенденцій у дітей (І. Юсупов), емоційного відгуку школярів (А. Мехрабієв і Н. Ейштейна), методика «незакінчених розповідей» (Т. Гаврилова).

Вже з раннього дитинства в людини виявляється здатність до звукової імітації, розігрування характерів персонажів у рольових іграх, вживання, рефлексивне сприйняття та інтерпретація образів героїв казок. В сьогоденні така практика отримала назву «казкотерапії». У процесі подальшого входження в суспільство формуються взаємовідносини з батьками, старшими в родині, триває виховання почуттів любові, ніжності, вдячності; турботи щодо тварин та всього живого.

В цілому на розвиток емпатійності впливають такі чинники, як:

- вроджена здатність;
- середовище та умови виховання;
- змістовні, теплі комунікативні зв’язки в сім’ї;
- культурні традиції.

Велике значення має і позиція людини щодо вічних цінностей буття, духовності, ціннісна мотивація особистості. Здатність руйнувати

емпатійність людини закладена у стереотипах мислення та поведінки, що формуються з дитинства, та підкріплюються оточенням. Переживання емпатії дозволяє збагачуватись через спілкування, отримувати і накопичувати власний досвід, результати якого будуть працювати в майбутньому в різних видах діяльності.

Емпатія дозволяє виражати соціальні, суспільні потреби людини, існуючи у формах пасивного споглядання, та активної дії. Позитивним результатом розвитку емпатійності людини є прояв таких якостей особистості, як толерантність та альтруїзм, а символом міжнародного Дня толерантності, заснованого у 1995 році – багатозначний знак веселки.

Проблема емпатії одна з найскладніших та малодосліджених сучасною психологічною наукою через невловимість цього феномена, та зв'язок з моральним, духовним розвитком особистості. Серед вчених досі існують різні тлумачення одних і тих же понять, триває дослідження механізмів прояву емпатії та її впливу на людину.

Серед основних механізмів емпатії визначені такі, як здатність до «емоційного зараження», ідентифікація і проєкція. Вища ж форма емпатії містить когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. На цьому рівні відбуваються реальні дії з надання допомоги і підтримки партнерів. Це такі складні переживання, як дружба, кохання, почуття катарсису через сприйняття витворів мистецтва, творча співпраця, духовні практики (молитва), що сприяють єднанню людей.

До найновіших досліджень гуманістичної психології в області емпатії належить явище інтелектуальної емпатії, або емоційного інтелекту (термін Маргарет Чапмен). Серед складових розвитку емоційного інтелекту дослідники визначають здатність створювати алгоритм праці та відпочинку, передбачати хвороби та підтримувати здоровий стан тіла; інтуїтивне розуміння життєвих подій, баланс в стресових ситуаціях; ділова інтуїція, запобігання професійному «емоційному вигоранню» (термін Х. Дж. Фрейденберга); продуктивність у «важкому» спілкуванні, вміння конструктивно вирішувати конфлікти, зберігаючи цілісність особистості.

Емпатія надає можливість збудувати ділові стосунки, забарвлені емоційною симпатією, що дозволяє створити теплу емоційну атмосферу міжособистісного спілкування. Одним з аспектів сумісності працівників у м спілкуванні психологи вважають соціально-психологічну емпатію членів колективу, що вимагає вмілого підбору кадрів не тільки за професійними, але й за особистісними якостями.

Емпатія є одним з найважливіших чинників у формуванні професійної компетенції музиканта та педагога, журналіста, медика, психолога. Так педагогічна практика багато в чому пов'язана із завданнями медичної

діяльності. Це і вміння «читати» експресивні моменти в поведінці пацієнтів чи учнів, швидко проникати в їх емоційний стан та віддзеркалювати почуття іншої людини у співпереживанні, проєкції.

Яскраво виявлена емпатійність у принципі інтерактивного навчання вчителя – фасилітатора, (термін К. Роджерса), здатного до емоційної відкритості, щирості, «справжності» та взаєморозуміння. Основи фасилітаційного підходу розкривали в своїй діяльності педагоги – новатори, такі, як Ш. Амонашвілі, Б. Шаталов, В. Сухомлинський та ін. Здатність до вияву емпатії таких методів, як когнітивний метод навчання, що полягає у перевтіленні, та креативний метод, що ґрунтується на емпатійності та рефлексії.

Кращі твори мистецтва акцентують увагу слухача на вічних цінностях людського життя, спонукаючи до розуміння суб'єктивного світу героїв, допомагають вживатися в перипетії їх життя, ідентифікуючи себе з ними, розвивати чуттєвість, образно-емоційне сприймання, уяву. На досягнення естетичної, художньої емпатії публіки спрямований як задум художнього твору, так і його драматургія, засоби виразності.

Естетична емпатія – це процес побудови внутрішнього ціннісно-смыслового образу реальності, на основі якого мистецтво створює художню дійсність. На виявлення цілого спектру емпатійних переживань націлена діяльність лектора, в якій мета досягається завдяки мистецтву переконувати, відчувати хід думок та сприймати відгук слухачів, створюючи позитивний емоційний зв'язок за допомогою міміки, жестів, постави, поведінки, тембру та гучності голосу.

Лектор в певній мірі ідентифікує себе як із змістом промови, так і зі слухачами, підкріплюючи контакт позитивними репліками, ствердженнями. Ефект «емоційного зараження» досягається у взаємодії лектора та слухачів, стимулюючи всі органи чуття.

Те саме можна сказати і про діяльність композитора, музиканта-виконавця, актора, майстра художньої інтерпретації ідейного та образного змісту твору, яка особливо яскраво виявляється у всіх сценічних жанрах. Артистизм, акторська психотехніка як сукупне явище, що містить засоби вербального і невербального спілкування створює підґрунтя для виникнення емпатійного отождолення з роллю.

Важливим фактором є також емпатійне проникнення видів мистецтва, відоме, як поняття синтезу мистецтв. Однак творчі особистості, що приймають участь у творенні та інтерпретації мистецьких задумів з високим рівнем емпатійності, втілюючи задумане, нерідко отримують психічні травми від своєрідного перевантаження. Тому неоціненним є вміння майстерно вибудовувати діалог носія та публіки.

Цікавим є феномен ще одного виду мистецької емпатії – слухачької, який знаходиться в стані дослідження. Поряд з активним та пасивним

видами слухання емпатичне слухання характеризують такі ознаки, як здатність співпереживати, здатність до рефлексії, «емоційного зараження», перебуваючи в якому людина не прагне критикувати, надавати поради, оцінювати. Отже, пізнання інших дозволяє людині пізнавати себе.

Список використаних джерел:

1. Маценко Ж.М. Духовність: феномен психології та об'єкт виховання. – К. : Освіта України, 2010. – 100 с.
2. Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості у 2-х т. / М.Й. Боришевський, М.І. Алексеева, В.В. Антоненко та ін. За заг. ред. М. Й. Боришевського. – К., 2001. – т. 2. – С. 120-139.
3. Розвиток емпатії. URL: <http://stylezhinki.ru/osobistist/8235-empatija-ce-rozvitok-empatii.html>
4. Томан І. Мистецтво говорити / Пер. з чес. – 2-е видан. – К.: Політвидав України, 1989.
5. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. пос. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
6. Юсупов И. М. Психология эмпатии (Теоретические и прикладные аспекты) : дис. д-ра. психол. наук. С.-Петербург. гос. ун-т. СПб., 1995. 252 с.

Довгоборська О.О.

магістрант,

Науковий керівник: Святенко Ю.О.

кандидат психологічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ У ЖІНОК У ПОСТНАТАЛЬНОМУ ПЕРІОДІ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

Порушення психічного здоров'я жінки під час вагітності та у постнатальному періоді є значною проблемою громадського здоров'я. Дослідження показують, що депресія та тривога пов'язані з передчасними та ускладненими пологами, ускладненням формування зв'язку мати-дитина, затримкою когнітивного та емоційного розвитку дитини [8; 13]. Проте до 50% випадків депресивних станів залишаються

недіагностованими [8]. Питання материнського психічного благополуччя стало ще більш актуальним у зв'язку з пандемією Covid-19. Зросла кількість жінок, що мають тривожні, депресивні та стресові симптоми, збільшилися загальні бали за шкалами EPDS та STAI порівняно з допандемічним періодом [13].

Психоемоційний стан жінок у післяпологовому періоді пов'язаний з рівнем адаптації до материнства [2; 8; 9]. Найчастіше причинами порушення процесу адаптації у жінок є недостатність психологічної готовності до материнства, відсутність або неадекватність сімейної підтримки, внутрішні та міжособистісні конфлікти з чоловіком, рідними, що призводять до виникнення тривожно-депресивних станів [4; 9; 10]. Саме тому необхідною є не лише психологічна підготовка до пологів, але і можливість доступу до спеціалістів з підтримки психологічного здоров'я у післяпологовому періоді.

Важливим аспектом є психологічна профілактика депресивних станів у жінок в постнатальному періоді. Психопрофілактика направлена на попередження психосоматичних та психічних розладів шляхом корекції негативних психологічних, соціальних та побутових факторів, що сприяють розвитку хвороби або відхилень, створення сприятливих умов для розвитку людини та її здорової адаптації [1]. Аналіз 28 досліджень показав, що психосоціальна та психологічна допомога значно знижують кількість жінок, в яких розвивається післяпологова депресія. Серед найбільш обіцяючих втручань: інтенсивні професійні післяпологові візити додому, телефонна психологічна підтримка та міжособистісна психотерапія [12].

Перспективним може бути використання психотерапевтичного тренінгу. За Б. Д. Карвасарським, тренінг може сприяти розвитку здатності до саморегуляції, зменшувати психоемоційну напругу, оптимізувати емоційний стан, стимулювати особистісне зростання [1]. Психотерапевтичний тренінг – це вид психологічного тренінгу, на який поширюються лікувальні механізми групової терапії, описані І. Яломом [11]. Це дбайливий тренінг направлений на розв'язання внутрішніх конфліктів, подолання особистісних проблем, почуття провини, тривожності, непевності, корекцію психоемоційного стану. Характеризується більш структурованою, у порівнянні з груповою терапією, формою роботи [5]. Як зазначає В. О. Лефтеров, вплив на особистості учасників (поведінкову, мотиваційну, інтелектуальну сфери) через емоційну сферу за допомогою чуттєво-практичного досвіду вирішення проблем є основним методичним принципом проведення тренінгу [3].

Психотерапевтичний тренінг базується на принципах та філософії певного психотерапевтичного методу. Обраний нами метод позитивна

психотерапія – це психодинамічний, конфлікт-центрований метод з гуманістичним поглядом на людину.

Три принципи на яких базується метод [6]: принцип надії, що відповідає позитивному підходу до здібностей та гуманістичному погляду на здатність людини до розвитку; принцип балансу, відображає психодинамічну концепцію причини, змісту та вирішення конфлікту; принцип самопомочі передбачає застосування п'ятикрокової моделі консультивання та відображає активну позицію клієнта, який поступово стає сам для себе психотерапевтом.

Зрозуміла та структурована п'ятикрокова модель психотерапії розроблена Н. Пезешкіаном, що включає наступні стадії: дистанціювання, інвентаризація, ситуативна підтримка, вербалізація та розширення системи цілей, завдяки своїй універсальності застосовується як стратегія розробки та проведення тренінгу. Терапевтичний тренінг в своєму процесі відображає три форми взаємодії описані Н. Пезешкіаном: злиття, диференціація та сепарація.

Згідно концепції позитивної психотерапії кожна людина володіє базовими здібностями до любові та пізнання. Базові здібності в продовж розвитку, виховання та впливу соціального оточення, культури, завдяки власному неповторному досвіду диференціюються у первинні (любов, терпіння, надія та ін.) та вторинні (пунктуальність, слухняність, чесність та ін.) актуальні здібності. Актуальні здібності уособлюють людські цінності та норми поведінки, що відображають зміст конфліктів внутрішніх та міжособових [7].

Важливим та ефективним інструментом є модель балансу, що складається з чотирьох сфер: тіло/здоров'я, діяльність/досягнення, контакти/стосунки та сенси/фантазії [6]. Приділяючи рівномірно 25% своєї енергії кожній сфері та підтримуючи динамічний баланс людина залишається здоровою та задоволеною своїм життям. Тренінг на засадах позитивної психотерапії передбачає розвиток здатності підтримувати адекватний життєвий баланс.

На нашу думку, психотерапевтичний тренінг післяпологової підтримки повинен бути зосередженим на підвищенні здатності адаптації до материнства, корекції емоційного стану, розвитку актуальних здібностей та усвідомлення їх ролі у формуванні та вирішенні внутрішніх та міжособистісних конфліктів, розвитку здатності підтримувати баланс у всіх сферах життя по моделі балансу, що є запорукою психічного, фізичного здоров'я та відчуття гармонії.

У післяпологовому періоді жінка потребує підтримки та розуміння, відчуття соціальної ізоляції може посилювати депресивні симптоми, тоді як коло однодумців, людей зі схожими проблемами дає емоційне

полегшення, досвід інших активізує ресурси для пошуку вирішення своїх проблем, надихає на власний розвиток та особистісне зростання.

Список використаних джерел:

1. Карпенко Є.В. Основи психотренінгу : навч. посібник / Карпенко Є.В. – Дрогобич, 2015. – 78 с.
2. Коргожа М.А. Динамика эмоциональных состояний у женщин в послеродовом периоде: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.04 – медицинская психология / Коргожа М.А. – Санкт Петербург, 2019. – 205 с.
3. Лефтеров В.О. Методологічні основи і принципи психологічного тренінгу / Лефтеров В.О // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2007. – № 2. – С. 49–59.
4. Лобойко Л.И. Динамика состояния психоэмоциональной сферы женщины в послеродовом периоде в контексте адаптации системы «мать – ребенок» / Лобойко Л.И. // Український вісник психоневрології. – 2013. – Том 21. – № 1(74). – С. 66–75.
5. Одинцова М.А. Сказкотерапевтические технологии в психологическом тренинге : учебник и практикум для вузов / М.А. Одинцова, И.В. Вачков. – Москва : Издательство Юрайт, 2021. – 309 с.
6. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия / Н. Пезешкиан – Изд.: Институт позитивной психотерапии, 2006. – 464 с.
7. Пезешкиан Н. Психотерапия повседневной жизни: тренинг разрешения конфликтов / Н. Пезешкиан. – СПб.: Речь, 2001. – 288 с.
8. Ушакова В. Психоемоційний стан жінок у ранньому післяпологовому періоді життя / Ушакова В. // Психологія і суспільство. – 2014. – № 3. – С. 144–152.
9. Филиппова Г.Г. Психология материнства: Учебное пособие / Филиппова Г.Г. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 240 с.
10. Шрамко І.А. Психологічне забезпечення соціальної підтримки жінок під час вагітності та грудного вигодовування: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи / Шрамко І.А. – Северодонецьк, 2018. – 220 с.
11. Ялом И. Групповая психотерапия. Теория и практика / И. Ялом. – М.: Апрель Пресс, 2001. – 576 с.
12. Dennis C.L., Dowswell T. Psychosocial and psychological interventions for preventing postpartum depression. Cochrane Database Syst Rev. 2013 Feb 28;(2):CD001134. DOI: 10.1002/14651858.CD001134.pub3. PMID: 23450532
13. Kamran Hessami, Chiara Romanelli, Martina Chiurazzi & Mauro Cozzolino (2020): COVID-19 pandemic and maternal mental health: a systematic review and meta-analysis, The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine. DOI: 10.1080/14767058.2020.1843155

Курінна І.В.

аспірант,

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ВПЛИВ СТРЕСУ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ ЛЮДИНИ

В наш час зустріч кожної людини зі стресом майже неминуча. Вченими було проведено ряд досліджень в ході яких вони зробили висновок, що відчуття втрати сил і виснаження чи психічної напруги, яке приходить після важкої(складної) праці, переживань, тривалої тривоги, різних температурних коливань, або страху – через поранення або хворобу дуже схожі. Стикаючись зі стресовою ситуацією надзвичайно складно діяти, здається, що всі сили вичерпані або ж ми не знаємо що робити далі. Коли ситуація трохи затягується ми починаємо зивкати до неї, в певний момент часу виникає «друге дихання». Коли ж ситуація не виправляється і сили зникають зовсім – ми зупиняємось. Це загальна закономірність поведінки живих істот за будь-якої виснажливої діяльності, яка несе з собою зміну в когнітивній сфері людини.

Часто ми намагаємось зрозуміти причини своїх злетів та падінь, оцінити правильність та пріоритети намічених цілей, методів та ціни їх досягнення. Також на нас впливають зовнішні подразники, наприклад: конфлікти, неочікувані зміни в родині або на роботі, відсутність підтримки, фінансова скрута. Це неминуче приводить до того, що ми перебуваємо в постійній напрузі, тривозі, страху, хвилюванні, відчуваємо втому. Найбільш розповсюдженим терміном, що характеризує цей стан – буде стрес.

Стрес (від англ. Stress – «тиск, напруга») – стан індивіда, що виникає як відповідь на різноманітні екстремальні види впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, що виводять з рівноваги фізичні чи психологічні функції людини [1].

Стан фізіологічної або психічної напруги (стресу) може виникнути, коли мета ще не досягнута, або ж після досягнення довгоочікуваної мети та підсвідомого розуміння, що очікування були зовсім іншими. Доведено, що найбільшою загрозою психологічному здоров'ю людини є стрес.

Що ж до когнітивної сфери людини. Пізнаючи світ за допомогою: відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уяви та уваги ми формуємо в собі моделі світу, що є основою когнітивної сфери. В цьому безперервному процесі пізнавальної діяльності, ставлячи перед собою цілі та прораховуючи шляхи їх досягнення, ми отримуємо досвід через

успіх або невдачу [5]. Модель світу, яку ми формуємо за допомогою відчуттів є основою нашого психічного життя. Воно складається з психічних функцій, структури цінностей, цензури та системи психологічного захисту, але в реальному житті всі ці процеси зливаються. Саме вона є когнітивною, тобто пізнавальною сферою особистості [4].

Оскільки в тих самих ситуаціях одні люди бачать погрозу різного ступеня, а інші в цих же умовах не бачать її зовсім, тому і стрес, і його ступінь у кожного свої.

Сельє виділив три етапи в розвитку стресу:

– Тривога (фази шоку й анти-шоку). У цій фазі організм функціонує з більшою напругою. Однак, на даному етапі він ще справляється з навантаженням за допомогою поверхневого, або функціонального, мобілізацією резервів без глибинних структурних перебудов. Фізіологічно первинна мобілізація проявляється, як правило, у наступному: кров згущується, у ній падає зміст іонів хлору, відбувається підвищене виділення азоту, фосфатів, калію, відзначається збільшення печінки або селезінки.

– Резистентність (виникнення підвищеної стійкості організму до дії стресорів). Це друга фаза. Так звана фаза максимально ефективної адаптації. На даному етапі відзначається збалансованість втрати адаптаційних резервів організму. Всі параметри, виведені з рівноваги в першій фазі, закріплюються на новому рівні.

– Виснаження (розвиваються дистрофічні процеси, аж до загибелі організму). Якщо стрес триває довго або стресори надзвичайно інтенсивні, то неминуче настає фаза виснаження. Оскільки функціональні резерви вичерпані на першій і другій фазах, в організмі відбуваються структурні перебудови, але коли для нормального функціонування не вистачає і їх, подальше пристосування до умов, що змінилися, середовища й діяльність здійснюється за рахунок непоправних енергетичних ресурсів організму, що рано або пізно закінчується виснаженням [6].

Зіштовхуючись з екстремальною ситуацією (або сприйнявши її такою), людина відчуває різкий ріст емоційної напруги. На фоні відчуття страху виникають думки, що ми не впораємося з цією ситуацією і вона нанесе нам шкоди. У результаті чого з'являється тривога. Емоційно-напружений стан росте і починає заважати виконувати будь-які дії, які направлені на життєдіяльні процеси. В результаті діяльність людини дезорганізується: з'являються помилки, збільшується час виконання окремих дій, порушується процес планування й оцінки діяльності [3]. Усе це викликає негативні емоції, додає занепокоєння, непевність у своїх силах, знижує самоцінність.

Як наслідок, росте напруга, що приводить до ще більших помилок і недоліків(порушень) в діяльності людини. Це призводить до виникнення ланцюжка, коли стрес при вирішенні однієї проблеми продукує нову проблему та реакцію на неї – виходить «замкнуте коло».

Саме цей нескінченний «ланцюжок» хвилювань є невід’ємною частиною нашого життя:

- Свідомість зіштовхується з якоюсь проблемою;
- Свідомість бореться, щоб розв'язати цю проблему.

На психофізіологічному рівні в людини, яка стикається зі стресовою ситуацією, відбувається зміна трьох послідовних явищ:

- сама подія(через яку виникає напруження сил);
- ваше сприйняття події;
- реакція тіла на ваше сприйняття цієї події [2].

Організм здатний адаптуватися до дії стресових подій. А враховуючи індивідуальне сприйняття у проблемній ситуації людина може поводитися по різному. Так це може бути зосередженість на проблемі, що вимагає набуття нових умінь та навичок, або зосередженість на особистих переживаннях, що імовірініше всього несе за собою зміни в фізичному або психологічному здоров’ї.

Проаналізувавши літературу щодо впливу стресів на адаптацію когнітивної сфери людини можна зробити висновок: сама подія навряд чи піддається контролю, а от сприйняття її цілком залежить від ставлення до неї. У разі реакції людина на подію так, ніби вона виходить за межі її можливостей, організм реагує автоматично, готуючись до боротьби, або відступу. Така реакція на стрес є шкідливою, загрозливою для здоров’я, зростає вірогідність виникнення хвороб. В той самий час не всі стресові події викликають зміну в когнітивної сфери людини. В такому випадку вони не потребують набуття нових навичок для адаптації. Це зумовлено індивідуальним сприйняттям тої чи іншої події в житті людини. Неоднозначність у розумінні поняття стресу, плутанина й непослідовність у застосуванні цього терміну призводять до суперечливості отриманих даних. Катаклізми, епідемії та екстремальні ситуації підштовхують нас все більше цікавитись методиками боротьби зі стресом та їх наслідками. Саме тому питання стресу є актуальним і дотепер.

Список використаних джерел:

1. Смельяненко Л.М., Петюх В.М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. Конфліктологія : Навч. посіб. / За заг. ред. В.М. Петюха, Л.В. Торгової. Київ : КНЕУ, 2003. 315 с.
2. Зликов В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.

3. Коцан І.Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини / за ред. І. Я. Коцана. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.
4. Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. та ін. Психологія: Підручник / За ред. Ю.Л. Трофімова. 4-е видання стереотип. Київ : Либідь, 2003. 560 с.
5. Шмаргун В.М. Регуляція процесу мислення. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2016. Вип. 4. С. 147–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2016_4_21
6. Селье Г. Когда стресс не приносит горя. *Неизвестные силы в нас*. Москва, 2012. С. 103–158.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Яковлєва М.П.

викладач лісозахисту,

Чугуєво-Бабчанський лісовий фаховий коледж

ТИПИ ПОШКОДЖЕНЬ ЗЕЛЕНОЇ МАСИ ДЕРЕВОСТАНІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «КОЧЕТОЦЬКА ЛІСОВА ДАЧА»

Мета: дослідити характер живлення листогризів і зовнішній вигляд пошкоджень зеленої маси лісостанів на території заказника місцевого значення «Кочетоцька лісова дача».

Завдання: дослідження груп живлення рослиноїдних комах та біологічних особливостей листогризів.

Об'єкт дослідження: лісові масиви заказника місцевого значення «Кочетоцька лісова дача».

Предмет вивчення: лісозахист.

Одним з найголовніших екологічних факторів розвитку комах є їжа. Комахи являються однією із ланок у загальному ланцюгу живлення будь-якого біоценозу. «Пошкодження деревних порід шкідливими комахами зумовлюють зниження приросту деревини, викривлення гілок та стовбурів, суховершинність, а іноді й всихання лісу» [4, с. 107].

«Трофічний ланцюг забезпечує перенесення енергії, що міститься в хімічних зв'язках органічних речовин, від продуцентів через низку організмів шляхом поїдання одних видів іншими» [7, с. 292]. При перенесенні енергії значна її частина розсіюється у вигляді тепла, тому більшість ланцюгів живлення містить 3-5 ланок.

У процесі досліджень у дубових лісостанах заказника спостерігали пасовищні ланцюги живлення:

1. Зелена маса лісостанів → *Tortrix viridana* → *Calosama sycophanta*.

2. Зелена маса лісостанів → ***Operophthera brumata*** → *Formika rufa*.

По характеру живлення листогризів ми розділили на групи (табл. 1).

Серед величезної кількості листогризучих ми досліджували маловивчених шкідників (барбарисовий пильщик) й таких, котрі утворюють щорічно масові спалахи на території лісових масивів Харківщини (зелена дубова листовійка, червонохвіст, п'ядуни).

Таблиця 1

Групи живлення		
Листогризучі комахи		
I група	II група	III група
Спеціалізована на живленні рослинами весною, коли їх листя найбільш багаті білком і, відповідно, дуже поживні хоч і мають нестійкий змінний хімізм (листовійки, п'ядуни).	Пристає до живлення у літньо-осінній період вегетації рослин, коли їх листки містять менше білка, не такі поживні, але мають більш стійкий хімізм (червонохвостий шовкопряд).	Знищення зеленої маси протягом усього вегетаційного періоду рослини. Сюди відносяться шкідники, які можуть давати 2-3 генерації на рік, наприклад, барбарисовий пильщик.

Завдяки відкритому способу життя листогризучі у активних стадіях розвитку піддаються впливу кліматичних факторів, які або сприяють їх живленню, росту, розвитку, розселенню і розмноженню, або викликають високу смертність. Розмноженню шкідників сприяє посушлива, тепла і сонячна погода. За таких умов гусениці добре годуються, швидко ростуть. З них розвиваються крупні, дужі, плодовиті дорослі особи. Так починається масовий спалах.

Під час проведення досліджень спостерігали наступні типи пошкоджень зеленої маси деревостанів (рис. 1):

1. Мінуння. Гусениці *Cameraria ohridella* мінують листя каштана, що знижує естетичні властивості дерева. При сильному пошкодженні це призводить до передчасного листопаду, що дуже послаблює дерево і за кілька років може призвести до його загибелі..

2. Уколи або надрізи в тканинах рослин, наприклад, барбарисовий пильщик у фазі імаго пошкоджує листя яйцекладом.

3. Об'їдання листя та бруньок, які почали розвиватися. Пошкодження цього типу характерні для гусениць *Tortrix viridana*, п'ядунів і інших шкідників ранньовесняної групи.

4. Скелетування – знищення м'яких частин листка (дубовий блошак). При скелетуванні листків шкідники виїдають м'якоть і залишають незайнятими тільки жилки.

5. Скручування і деформація листків. Часто шкідники загинають або скручують пластинку листка і скріплюють павутинкою. Гусениця скелетує або об'їдає листок зсередини. Такі пошкодження характерні для гусениць листовійок.

6. Гали горіхотворок на листках дуба. У місцях пошкоджень, заподіяних галицями, внаслідок посиленого розростання тканин на листі утворюються нарости (гали).

а

б

в

г

д

ж

Рис. 1. Типи пошкоджень листогризучими комахами:

а) мінування *Cameraria ohridella*; б) яйцекладка *Arge berberidis*; в) листя, пошкоджене п'ядунами; г) скелетування; д) листок дуба, скручений гусеницею листовійки; ж) гали

Джерело: фото автора

Під час ентомологічного обстеження дубостанів у травні спостерігали гали зеленого кольору, кулястої форми, розміром до 5мм в діаметрі.

У вересні таких наростів було набагато більше. Вони часто мали рожево-червоний колір і зовні нагадували невеликі яблука. Їх діаметр досягав 10-12 мм. На одному листку дуба могло бути 2-3 гала. В середині такого нароста живе личинка шкідника, яка живиться соком рослини. Іноді в одному галі знаходили декілька личинок, що свідчило про їх багатокамерність.

«Характер пошкодження рослин дуже різноманітний і залежить як від будови ротових органів, фази розвитку й способу життя комахи, так і від рослини, що пошкоджується, її стану й реакції на пошкодження. Основні типи пошкодження рослин достатньою мірою характерні для того чи іншого фітофага і є важливим критерієм при визначенні видів шкідливих комах та інших тваринних організмів» [6, с. 76].

Висновки.

1. Зовнішній вигляд пошкоджень завжди характерний для певного виду шкідників і дозволяє легко розпізнати їх.
2. Пошкодження листя спричиняють комахи, що належать до різних груп шкідливості і мають різні типи ротових апаратів.

Список використаних джерел:

1. Бондар О.О., Білоус В.П. Захист лісу від шкідників та хвороб : Навчальний посібник. Боярка, 2007. 72 с.
2. Бондаренко В.Д., Фурдичко О.І. Ліс і рекреація в лісі : Навчальний посібник. Львів : Світ, 1994. 232 с.
3. Воронцов А.И., Семенова И.Г. Лесозащита. Москва : Агропромиздат, 1988. 336 с.
4. Завада М.М. Лісова ентомологія. Київ : Видавничий дім «Винниченко», 2017. 380 с.
5. Падій М.М. Лісова ентомологія : Підруч. 2 вид., перероб. і доп. Київ : Вид-во УСГА, 1993. 352 с.
6. Рудська Н.О., Пінчук Н.В., Ватаманюк О.В. R – 83 Лісова ентомологія: Навч. посіб. / За ред. Н.О. Рудська. Вінниця : ВНАУ, 2020. 288 с.
7. Садовниченко Ю.О. Біологія. Комплексний довідник. Харків : Торсінг плюс, 2009. 336 с.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Крисак І.А.

*студент комп'ютерного відділення,
Вінницький технічний фаховий коледж*

ЗІСТАВЛЕННЯ РІЗНИХ КУЛЬТУР ЯК ЗАСІБ ЇХ ВИВЧЕННЯ

Міжкультурний діалог носіїв різних мов та культур, у нашому випадку, англійської та української, може здійснюватися за тих умов, якщо учасники комунікації будуть цікавими один одному, якщо вони будуть керовані однією метою – порозумітися та взаємно збагатитися. Щоб бути цікавим партнером по міжкультурній комунікації, важливо знати та розуміти свою національну культуру. У міжособистісному діалозі важливу роль відіграє обмін інформацією про свою культуру, традиції, звичаї народу та свого краю. Іншими словами, це той пласт культури, який в літературі називається краєзнавством.

Проблеми використання краєзнавчих матеріалів в процесі викладання іноземної мови, були розглянуті на рівні дослідження методики, змісту та засобів навчання іноземним мовам та міжкультурній комунікації розглядалися багатьма вченими, серед яких: Баришніков М. В., Бім І. Л., Вайсбурд М. Л., Гур'янова О. М., Ільїн М. С., Коваль І. І., Коряковцева Н. Ф., Кузьміна Л. Г., Ладло Р., Рогова Г. В., Тамбовкина Т. Ю., Тарасов Ю. Ф., Шалькевич Л., Шатилов С. Ф., Щепілова А. В. та інші.

Враховуючи зазначене, актуальність даного дослідження пов'язана із зростаючими вимогами до рівня оволодіння англійською мовою та міжкультурною комунікацією студентами Вінницького технічного фахового коледжу та підвищеною зацікавленістю до пошуку ефективних засобів навчання англійської мови та міжкультурної комунікації.

В своєму дослідженні ми системно досліджували культуру, традиції двох країн України та Великобританії. Використання офіційних даних з сайтів англomовних країн (Великобританія) – www.britishroad.com, www.gov.uk, www.learningenglish.com, www.britishcouncil.org, www.projectbritain.com. сприяло формуванню у наших студентів відкритості, толерантного ставлення до цінностей, відмінних від національних ідей, до культури, звичаїв і традицій інших народів, здатність диференціювати спільне та відмінне в різних культурах, сприймати українську культуру, як невід'ємну частину загальнолюдської [1; 2; 3].

Ми вирішили провести усне інтерв'ювання серед студентів I-II курсів з метою виявлення знань щодо культури, традицій, особливостей характеру обох народів, граматики української та англійської мов.

Студентам були запропоновані питання, на які вони відповідали. Потім ми проаналізували та опрацювали результати опитування.

Питання були наступні:

1. Чи потрібно вивчати іноземну мову.
2. Які традиції та звичаї у Великобританії та в Україні вам відомі.
3. Чи важко вам вивчати англійську мову, що спільного і відмінного ви можете виявити в граматиці англійської мови.
4. Чи хотіли Ви б отримати «британську освіту».
5. Назвіть найвидатніших людей обох країн.
6. Назвіть географічні відомості обох країн (столиці, річки, міста).
7. Що є спільного та відмінного у порівнянні двох країн.

Більшість студентів охоче відповідали на питання, їм сподобалась форма опитування. Одним з головних факторів успішного анкетування також було те, що студентам сподобався той факт, що до їхньої думки прислухаються, їх вибір вважають і хочуть дослідити.

У інтерв'юванні прийняли участь 95 студентів з різних відділень, а саме: електромеханічне відділення – 15 осіб, II курс; комп'ютерне відділення – 20 осіб, II курс; економічне відділення – 25 осіб з II курсу; радіотехнічне відділення – 10 осіб, II курс; фінансове відділення – 25 осіб, II курс.

На питання «Чи потрібно вивчати іноземну мову (англійську)», 90 % респондентів відповіли позитивно. Вони вважають, англійську мов – мовою глобального спілкування, яка поширюється в світі та необхідна в майбутньому. Студенти вважають, що будуть успішними людьми в разі володіння англійською мовою. 10% опитуваних не могли чітко висловитися щодо необхідності володіння іноземними мовами.

Ми були приємно вражені, що 76% респондентів володіють інформацією стосовно традицій та звичаїв обох країн, а також 70% студентів добре обізнані з краєзнавчим матеріалом, а саме географічні дані. Опитувані добре знають міста, назви річок, столиці, видатні місця Великобританії та України.

90% респондентів серед видатних людей обох країн назвали Тараса Шевченка та Віяльма Шекспіра, а також Андрія Шевченка, Руслану, Девіда Бекхема, принцеса Діана.

Важче було опрацьовувати питання стосовно граматики. 68% респондентів заявили, що мають труднощі у оволодінні англійської граматики, розуміння граматичних часів. Тільки 32% могли швидко назвати спільне та відмінне в граматиці української та англійської мов. Це пояснюється тим, що заняття з англійської мови студенти мають лише раз на тиждень, а з української майже щодня. Опанування іноземною мовою –

складний процес і потребує систематизації, постійного повторення та регулярності.

Британську освіту воліли б мати маже 96% опитуваних, але тільки 47% готові до кропіткої постійної праці, яка вимагатиме в більшій мірі самостійної роботи, великий об'єм інформації, практичні заняття, додаткові консультації. Також тільки 28% знають про систему освіти в Великобританії.

Найбільше респондентам сподобалось питання стосовно особливостей характеру. Майже 80% опитуваних змогли назвати риси. Притаманні лише українцям та 57% – особливості англійського характеру. Тут студенти могли пожартувати та порівняти себе і, наприклад, студента з Британії.

Також, під час занять з англійської мови, ми мали змогу в он-лайн режимі вийти на реальну комунікацію з носієм мови, а також могли через веб-камери спостерігати будь-які англомовні країни, міста.

Після проведення усного опитування, ми виокремили певні відмінності між країнами, а саме:

Великобританія	Україна
Британці п'ють чай шість разів на день	Улюблена страва борщ і вареники
Англіїці ввічливі й урівноважені	Українці більш емоційні та вразливі
Проживання – приватний будинок з камином і садком	Проживають найчастіше у квартирах у містах
Любов до тварин	Гостинні люди
Лівосторонній рух транспорту	Правосторонній рух транспорту
Національні види спорту (гольф, крикет, футбол)	Національні види спорту (хортинг)
Розмови про погоду	Розмови про політику, повсякденне життя
Суворе виховання (консерватизм)	Демократичне виховання
Приватні школи-пансіонати	Загальноосвітні школи
Санта Клаус та Великодній Кролик	Дід Мороз та Снігуронька
Шекспір, Бекхем, Діана	Тарас Шевченко, Руслана
Королева та Прем'єр-міністр	Президент та Верховна Рада

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що концепція діалогу культур припускає наявність як мінімум двох різноманітних культур в процесі навчання іноземної мови. Вивчення рідної культури являє собою невід'ємну частину процесу навчання англійської мови та культури, тому що саме краєзнавча інформація є ключем до розуміння іншомовної культури.

Краєзнавча інформація дозволяє значно розширити та поглибити знання та уявлення студентів про навколишнє середовище,

використовувати методи різноманітних дисциплін для здійснення краєзнавчих та інших досліджень.

В цьому дослідженні ми виконали поставлені завдання, з цікавістю та задоволенням проводили пошукову роботу, опрацьовували результати опитування, систематизували краєзнавчу та довідкову інформацію, працювали з веб-ресурсами, де можна було знайти офіційні дані щодо обох країн. Така робота спонукає працювати творчо, критично мислити, робити висновки та узагальнення.

Результати усного інтерв'ювання свідчать про те, що студенти коледжу володіють краєзнавчим матеріалом про країну, мову яку вивчають на високому рівні. Вони здатні аналізувати та робити власні висновки в порівнянні обох країн, а це засвідчує те, що студенти Вінницького технічного фахового коледжу – всебічно розвинуті особистості, які прагнуть до саморозвитку та бажають вдосконалювати себе.

Список використаних джерел:

1. Welcome to GOV.UK [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.gov.uk/>
2. British Life and Culture [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.projectbritain.com/>
3. Великобританія в європейських інтеграційних процесах: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04 / В.Ю. Крушинський; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 32 с.

Куришко Ю.А.

студентка,

Київський університет культури

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗМІ В УКРАЇНІ

Термін «українська преса», часто використовується для позначення періодичних видань. Вони можуть бути українською та іноземною мовами, видаватися на українській землі чи в компактних поселеннях українських переселенців та висвітлювати різні питання українського життя. Історики зазвичай простежують походження українських ЗМІ від неукраїнських видань у 18 столітті [1].

1 січня 1776 р. у Львові почав виходити французький тижневик «Gazette de Léopol» «Львівська газета». Шевальє Оссуді був власником і видавцем. Журнал виходив лише рік і запам'ятався читачам тим, що надав

європейські та місцеві новини, а також інформацію з Наддніпрянської України. Зокрема, з його колонок львів'яни дізналися, що резиденцію Петра Румянцева-Задунайського, губернатора Малої Росії, перенесли з Глухова до Києва, а Запорозьку Січ нібито зруйнували через те, що козаки перекрили встановлення торгових шляхів через Дніпро [1].

Преса підрадянської України

Провал Української революції 1917–1921 рр. призвів до нового розчленування українських земель і нових репресій української культури. В УСРР закрили всі етнодемократичні, навіть соціалістичні видання, які не приймали більшовицького режиму. Певний час під керівництвом В. Блакитного виходила газета бойової партійної організації «Боротьба». Проте навесні 1920 року боротьбисти змушені були самоліквідуватися і злитися з КП(б)У. Комуністична партія України проіснувала деякий час до 1925 року, але лише в 1921 році вона змогла видавати власну газету «Червоний прапор», яка виходила щомісяця протягом певного часу. З 1922 року в СРСР виходила лише більшовицька преса [2].

Намагаючись посилити свій вплив на українців, хоча б формально відмежуючись від російських більшовиків, КП (б)У 1919 року почав видавати більшовицьку публіцистику українською мовою [2]. Цими найпершими виданнями були газета «Більшовик» у Києві, двомовне інформаційне агентство Харківського губернського комітету КП(б)У «Комуніст» та двомовне державне агентство «Вісті» (видається на той час в Харкові).

До 1922 року Радянський Союз видавав 56 україномовних більшовицьких інформаційних видань. Загальна кількість місцевих газет, що виходили в Радянському Союзі в 1990 році, становила 78, загальним тиражем 7,5 млн. примірників. У Криму, Дніпропетровську, Донецьку, Луганську, Львові, Миколаєві, Одесі, Закарпатті та Запорізькій області видання Партії регіонів виходили, як українською, так і російською мовами. Російська версія мала значно більший тираж за українську [2].

Фактично, поява мовлення та документальних фільмів ознаменувала появу самої системи ЗМІ. У документальному виробництві воно стало невід'ємною частиною аудіовізуального засобу і виросло разом із ним. Будь то хроніки, документальні чи науково-популярні фільми, вони постійно вдосконалюють форму співпраці з ТБ, і можна сказати, що відомчі бар'єри поступово усуваються. Озираючись на історію кіно, вважаю, що з дня свого народження воно стало насамперед масовим засобом, історичним джерелом, бо відображає реальне життя, тобто точність протоколів і документальних фільмів. У суспільному житті документальному кіно від самого початку приділялася така ж роль, як і журналістиці.

Насправді радіостанціям знадобився деякий час, щоб отримати свої системні характеристики та функції від технологічного пристрою, який використовується для передачі аудіосигналів на великі відстані, до потужного засобу охоплення мільйонів людей. Спочатку радіостанція трансливала лише новинні матеріали, але згодом знайшла свої виконавські характеристики та жанри. До речі, розвиток аудіовізуальних комунікацій, у тому числі і в Україні, ставить питання телерадіоосвіти. Вирішення проблеми телерадіоосвіти може бути ефективним лише за умови оцінки сучасного стану українського телебачення і радіо, та прогнозів на майбутнє.

Сьогодні підготовка телерадіомовників розпорошена по різних установах, які ні кількісно, ні якісно не можуть задовольнити всі потреби. На даному етапі значно зросли кадрові потреби не тільки новостворених комерційних установ, а й державних установ. Це породжує нездорове суперництво між ними і спонукає їх з'ясувати це самостійно, часто через дилетантські методи. Також немає єдиного центру інформації та координації, який міг би визначити обсяг професії, попит на неї та рівень навчальних програм. Як наслідок, досі повна відсутність професійної підготовки за багатьма важливими для розвитку сучасного телебачення та мовлення професіями, як-от відеоредактори, спеціалісти з електронних ефектів та комп'ютерної графіки, телерепортери-журналісти, відеооператори та режисери та багато інших. Навіть тележурналістика вважається єдиною професією, складною сукупністю різноманітних професій: редакторів, сценаристів, репортерів, коментаторів, ведучих, інтерв'юєрів – кожен з яких потребує спеціальної підготовки. Ніхто не розвиває спеціалістів середнього рівня – редакторів, адміністраторів, помічників звукорежисерів тощо.

У зв'язку із цим слід зазначити, що одним із факторів функціонування всієї медіасистеми є характер та рівень освіти. Однак цього недостатньо, щоб гарантувати, що це крихке досягнення походить від одного покоління журналістів. Щодо існування єдиної медіасистеми, то безперечним є той факт, що жоден із засобів масової інформації, що виник у процесі розвитку всієї системи, не замінює і не змінює існуючу, а доповнює її і стає прискорювачем розвитку подальших вдосконалень.

Вплив ЗМІ на радіо і телебачення очевидний. Він призводить до проникнення аналітичних і дослідницьких принципів у радіо і телебаченні. Це дискусія за круглим столом, розуміння складних життєвих проблем пресою, залучення аудиторії та дослідження документальних фільмів. Протягом століть суспільство задовольнялося тим, що, по суті, є єдиним засобом масової інформації – пресою. Поява засобів масової інформації стала наслідком стандартизованого й

механізованого масового виробництва, у тому числі винаходу й удосконалення книгодрукування.

Засоби масової інформації в сучасному розумінні, пов'язані з електрифікацією та електронними засобами зв'язку, виникли в першій половині 20 століття, а саме радіо і телебачення. Засобом масової інформації, яку забезпечують електронні пристрої, є переважно мультимедіа, тобто поєднання різних видів подання інформації: тексту, статичних і рухомих зображень, звуку. Прикладами мультимедійних медіа є телебачення, веб-сайти та їхні засоби масової інформації та новини виробників. Загальне положення [4].

Українське телебачення лідирує за рівнем публічної комунікації та впливу в ЗМІ. За даними 2018 року, переважна більшість українців – 86 відсотків – отримують інформацію про ситуацію в країні та світі з українських телеканалів. 27% українців отримують інформацію з українських інтернет-сайтів і 24% із соціальних мереж. 57% жителів дивляться лише українські ЗМІ. 85% українців мають доступ до Інтернету, і цей відсоток зростає, а загальна медіа-аудиторія скорочується.

Стаття 6 Закону України «Про інформацію» установлює обов'язок суб'єктів владних повноважень (у тому числі органів державної влади) інформувати суспільство та масмедіа про свою діяльність і погоджені рішення [4].

Незважаючи на закони, масова медіасфера в Україні має низку труднощів із самостійністю та свободою слова. Станом на 2016-й рік найбільші медіагрупи, а це 76,25 % аудиторії, контролювали чотири власники – Пінчук, Коломойський, Фірташ і Ахметов. В обласних Інтернет-медіа на 2020 рік до 37 % новин виконані на замовлення місцевої влади. Щомісяця стається від 10 до 30 випадків порушення свободи слова.

Довіра до масмедіа невелика: за підсумками 2019 року, загальнонаціональній пресі довіряє 19 % аудиторії, 22% місцевому радіо. Одночасно 49% довіряє загальнонаціональним телеканалам, а інтернет-медіа довіряє 51% аудиторії. Інформагентства відіграють значущу роль в щоденній роботі української медіасфери. Багато засобів масової інформації майже весь час довіряються тому контенту, який поширюють власне інформаційні агентства. Звісно це стосується й обласних ЗМІ, новинних сайтів та радіостанцій [3].

Важливо, що інформація, надана інформагентствами, нечасто звіряється редакціями. Якщо в першоджерелах інформаційних агентств виявляються помилки або спотворення, то вони швидше розповсюджуються серед аудиторії по всій території України. Хоча, коли інформагентства підправляють помилки, більшість видань вже цього не роблять слідом за ними.

Інформагентства України, як і переважно більша кількість решти медіа, мають дискусійний статус реально вільних та незалежних, так як здебільшого є часткою великих медіагруп, які належать олігархам. До прикладу, інформаційне агентство УНІАН входить в медіагрупи «1+1», що належить Ігорю Коломойському. «Українські Новини» входять до складу Inter Media Group, що належить Дмитру Фірташу і Сергію Льовочкіну. Хоча «Інтерфакс-Україна» наголошує на повній незалежності, але воно діє за ліцензією медіа агентства Росії «Інтерфакс». Укрінформ – це інформаційне агентство держави, яке перебуває під впливом уряду України. В Україні також є офіси міжнародних інформаційних агентств, таких як Bloomberg (американське), Reuters (британське) або AFP (французьке).

Список використаних джерел:

1. Баранник М. В., Голобуцький П. В. Історія преси в Україні // Інститут історії України НАН України, 2005. – 672 с.
2. Газети Радянської України 1917–1920. Едмонтон: Канадський Інститут Українських Студій, 1988. – 111 с.
3. Засоби масової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/eAQ3oif>

Теремко А.В.

студент,

Київський університет культури

УКРАЇНСЬКІ ДРУКОВАНІ ТА ОНЛАЙН МЕДІА: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАГРОЗИ КОНКУРЕНТНОГО СПІВІСНУВАННЯ

Медіа – обширне поняття що включає в себе інформаційні прийоми і засоби, які служать безпосередньо для того, щоб передати певне повідомлення тому, хто його потребує. До поняття «медіа» може відноситись друкована інформація, музична композиція, радіопередача, що подається людям в найрізноманітніших формах. Слово «медіа» здебільшого не використовується самостійно, а для того щоб підсилити схожі словоутворення.

Люди з давніх давен відчують потребу в інформації. Медіа – це радіо, телебачення, преса, різні носії інформації що займаються

задоволенням потреб людини. Загалом медіа відіграють роль носія інформації для споживачів. У житті кожної людини вони займають певне місце. Для когось – це цілий своєрідний світ, без якого не проходить жодного дня, а для когось – не більше, ніж засіб дізнатися щось нове, тому вони читають/дивляться анонси, афіші, рекламу [3].

В сучасному світі медіа потрібен ексклюзив, адже якщо це справді цікава тема, то її будуть обговорювати всі ЗМІ. Тому медіа намагаються стати ексклюзивними, знайти цікавий інфопривід, бути не такими як всі. Ті медіа, які можуть надати професійних експертів та цікаві історії, набагато більше цінуються, аніж будь-які інші.

Термін «медіа» можна визначити як процес створення, надсилання, а також отримання і аналіз повідомлень для широкої аудиторії. Такі повідомлення можуть передаватися як за допомогою усних засобів масової інформації, так і в письмовому вигляді. Медіа враховує не тільки такі фактори, як причина і мета створення повідомлень, але і середовище, через яке воно потрапляє до цільової аудиторії [4, с. 303]. Суспільство зазвичай покладається саме на засоби масової інформації для надання інформації щодо політичних та соціальних питань, а також сфери розваг та новин.

У світі існують різноманітні способи застосування засобів масової інформації. Ще в давні часи люди використовували барабани, щоб запрошувати мешканців спільноти, де вони збиралися, а потім повідомляти їм про цю новину. Саме так виглядали б ЗМІ того часу. Потім поступово, коли люди могли писати, вони вставляли новини на місця, де було велике скупчення, щоб швидше розповсюдити повідомлення. З плином часу інструменти стали більш просунутими, і сьогодні ми маємо Інтернет та соціальні медіа, які є найдосконалішою формою засобів масової інформації.

Ключовою характеристикою масової комунікації є її здатність долати фізичні обмеження, наявні у спілкуванні віч-на-віч. Так, одна людина може брати участь у публічних виступах і охоплювати близько ста тисяч людей на одному з найбільших у світі стадіонів, проте в той же час вона не зможе досягти мільйонів без технологій [5, с. 344]. Іншою ключовою характеристикою масової комунікації щодо інших форм є її відсутність чуттєвого багатства. Масове спілкування залучає менше сенсорних каналів, ніж спілкування віч-на-віч. Наша взаємодія з інформацією мас-медіа залежить майже виключно від зору та звуку. Більшість повідомлень, що надходять через засоби масової інформації, є односторонніми.

Для суспільства засоби масової інформації означають телебачення, інтернет та газети. Частково це правильно, але сьогодні використовується набагато ширший арсенал засобів масової інформації, таких як плакати, листівки, брошури, відео, прямі трансляції тощо. Загальною

характеристикою засобів масової інформації є те, що ніхто не виключений від впливу. Сучасні ЗМІ є публічними і доступними кожному. Але є також багато відмінностей. Найвідоміші, тобто телебачення і радіо, досягають практично всіх, всупереч плакату на станції, повідомлення якого бачать лише пасажери поїзда. Медіа в інтернеті справляє великий вплив не тільки тому, що цей потужний засіб охоплює багатьох людей, а й тому, що він має ауру авторитету. Інтернет також є проникливим засобом, оскільки має звуковий, а також візуальний вимір, який може бути використаний з великою перевагою, враховуючи сучасний рівень цифрових технологій [6, с. 103–106].

Друковані засоби масової інформації відстають від такого розвитку подій. У світі засобів масової інформації, а також в установ з питань освіти в галузі медичної освіти часто проводиться відмінність між стриманим та безпосереднім використанням засобів масової інформації. Ці поняття застосовуються до середовища вибору, а також до способу використання засобів масової інформації. Інтернет є найбільш часто використовуваним високоякісним носієм, оскільки він настільки масштабний, що зазвичай вважається авторитетним і надійним [7, с. 288]. Друковані засоби масової інформації, такі як газети, тижневики та брошури, набагато стриманіші. Не всі грамотні, читають одну і ту ж газету або один і той же тижневик. Крім того, вплив освітнього повідомлення чи реклами набагато більш непрямий.

Система ЗМІ – це інституція. Відрізняє його потенціал впливати на мислення великої кількості людей. Ідеї, якими обмінюються організаційні комунікації та міжособистісне спілкування, часто встановлюються, підсилюються або заперечуються повідомленнями у засобах масової інформації [8, с. 131–136].

Окремі особи та групи в суспільстві впливають на те, що виробляють організації масмедіа завдяки своїй творчості на стороні введення та споживчих звичках. Не можна сказати, що суспільство існує в засобах масової інформації або під «контролем» ЗМІ. Соціальні структури надто потужні, щоб ЗМІ могли повністю контролювати їх діяльність. Але також невірно сказати, що засоби масової інформації містяться в суспільствах. Багато продуктів масової інформації виходять за межі суспільних структур, впливаючи на різноманітні суспільства, і навіть у суспільствах, які жорстко цензурують свої засоби масової інформації, новини про скандали та корупцію можуть з'явитися.

Майже все, що ми читаємо, бачимо і чуємо, оформлено в контексті засобів масової інформації; проте лише знайомство з принципами медіа не є гарантією успіху. Продукти у засобах масової інформації, які не знаходять резонансу в аудиторії, зберігаються недовго, навіть якщо вони здаються співзвучними сучасним смакам та тенденціям.

З розвитком глобальних комп'ютерних мереж, особливо високошвидкісних широкосмугових та мобільних комунікаційних технологій, люди отримали можливість публікувати власні роботи та коментувати повідомлення ЗМІ легше, ніж будь-коли раніше. Якби масове спілкування у XX столітті найкраще було охарактеризувати як систему «один до багатьох», де видавці та мовники зверталися до очікуваної аудиторії, засоби масової інформації, які стали можливими завдяки цифровим інформаційним мережам у двадцять першому, набули формату б «багато до багатьох».

Список використаних джерел:

1. Яка різниця між ЗМІ та медіа. [Електронний ресурс] / П. Малиш // Інтернет-ресурс: Інститут масової інформації. – Режим доступу: <https://bazilik.media/shcho-take-media/#>
2. ЗМІ як воно є. [Електронний ресурс] / М. Дубовенко // Режим доступу: <http://fsp.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/11/Zbirnik-Dni-nauki-FSP-2017.pdf>
3. Вегнер О. Глобалізація: стимул чи перешкода демократичним функціям мас-медіа? Революція в Сербії та Україні. Вип. 22, 2006 / О. Вегнер // Магістеріум. Журналістика. – С. 20–24.
4. Владимиров В. Вступ до спеціальності «Журналістика»: навч. посіб. / В. М. Владимиров ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2011. – 303 с.
5. Гол Д. Онлайн-журналістика / Д. Гол. – К.: К.І.С., 2005. – 344 с.
6. Давид О. Роль ЗМІ у виникненні кризових ситуацій: у контексті професійних стандартів журналістики / О. Давид // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Журналістика. – Вип. 29. – 2006. – С. 103–106.
7. Журналістика в піарі та піар у журналістиці: посібник / Упорядн. В. Ф. Іванов, О. С. Дудко. – К.: Грамота, 2010. – 288 с.
8. Котляревська Т. Вплив художнього образу на сприйняття читання Інтернет-видань / Т. Котляревська // Наукові записки. – 2011. – № 3. – С. 131–136.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Данилейко О.К.
старший викладач;

Коломіц Г.В.
старший викладач;

Мрачковський Д.В.
студент;

Рожненко Ж.Г.
*кандидат технічних наук, доцент,
Криворізький національний університет*

ВПЛИВ ПОВІТРЯНОГО ЗАЗОРУ НА ЕЛЕКТРОДВИГУНИ

Повітряний зазор між статором та ротором впливає на електромагнітний момент двигуна. Існують деякі технологічні причини, через які він не є рівномірним. В процесі експлуатації нерівномірність ще більш збільшується. Тому це погано відображається на характеристиках двигунів, тобто зменшується ККД, збільшується втрати в сталі приблизно на 15-30%, збільшується струм холостого ходу та збільшується час розгону. Також виникає спотворення магнітного поля машини.

В асинхронних двигунах в результаті нерівномірності збільшується вібрація та шум. В машинах постійного струму, погіршується комутація, що може привести до посилення іскріння щіток. Особливо відчутний вплив на якість комутації має повітряний зазор між якорем і додатковими полюсами. Крім цього, зміна повітряного зазору під полюсами впливає на величину струму в комутуючій секції обмотки якоря. При збільшенні струму обмотки якоря і щітковий апарат перегріваються.

Всі ці фактори скорочують строк служби ізоляції, а також понижують надійність роботи електродвигунів.

Низький коефіцієнт потужності в асинхронних двигунах пояснюється великим споживання реактивної потужності, яка необхідна для збудження магнітного поля статора. Тобто магнітний потік в асинхронному двигуні зустрічає на своєму шляху повітряний зазор між статором та ротором, який в свою чергу збільшує магнітний опір, тому потужність яку потребує двигун зростає.

Для того щоб підвищити коефіцієнт потужності повітряний зазор прагнуть робити найбільш мінімальним, доводячи його у малих двигунів (2-5 кВт) до 0,2 мм. У двигунах і генераторах великої потужності повітряний зазор доводиться збільшувати з конструктивним міркувань, але все ж таки він не перевищує 2-2,5 мм.

Існує декілька способів вимірювання повітряного зазору.

При вимірюванні повітряного зазору клиновими щупами зазор між ротором і статором (між полюсами та якорем) вимірюється калібрувальними щупами з довжиною пластин не менше 250 мм. Щуп необхідно направити паралельно осі машини, так щоб він стискався зі сталлю статора та ротора (полюсів якоря). При довжині ротора (якоря) 300 мм і більше, виміри проводяться з двох сторін: з боку муфти та контактних кілець (колектору). При меншій довжині ротора (якоря) виміри можна проводити з одного боку.

Повітряний зазор заміряється у кількох точках, зазвичай, у чотирьох, зрушених одне від одного на 90° . У машинах великого діаметра (більше 500 мм) вимірювання необхідно провести в шести або восьми точках. У синхронних машинах та машинах постійного струму виміри робляться під серединою кожного полюса. Усі виміри потрібно повторити двічі, щоразу повертаючи ротор (якір) на 180° . З отриманих значень обчислюється середнє арифметичне всіх отриманих значень у цій точці. Найбільше відхилення від середнього зазору має не перевищувати 5-10% (залежно від типу машини).

Вимірювання нерівномірності повітряного зазору можливо проводити і за допомогою приводного двигуна. Спосіб відноситься до випробувань електричних машин непрямыми методами. На роторі та статорі електричної машини встановлюють датчики Холла симетрично один одному з протилежних сторін ротора та статора. Збуджується постійне електромагнітне поле і ротор електричної машини приводиться у обертання. Вимірюються сигнали пропорційні електромагнітному полю в повітряному зазорі між ротором і статором. Порівнявши виміряні сигнали можна оцінити величину повітряного зазору між ротором і статором та характер перекосу осей ротора і статора. На підставі циліндра ротора машини створюють полюси залишкової намагніченості, ротор приводять у обертання від приводного двигуна, при цьому потік полюсів перетинає обмотку статора і наводить в ній ЕРС. За наявності ексцентриситету магнітний опір повітряного зазору періодично змінюється, що викликає модуляцію ЕРС з частотою обертання ротора. По глибині модуляції контролюють нерівномірність повітряного зазору.

Ще один спосіб непрямого контролю нерівномірності повітряного зазору електричної машини полягає в тому, що випробувану машину стикують з приводним синхронним двигуном. Синхронно обертають

ротор даної машини, наприклад трифазної, на одну з фаз якої попередньо подають змінну напругу. В інших двох фазах індуктивну напругу вимірюють і порівнюють, відключають напругу від першої фази і подають на другу. Аналогічно вимірюють і порівнюють напругу, що індукується, в першій і третій фазах. Потім відключають напругу від другої і подають на третю фазу. Вимірюють та порівнюють напругу першої та другої фази. По максимальній різниці між напругами у фазах судять про нерівномірність повітряного зазору.

Зазор між ротором і статором регулюється товщиною і кількістю прокладок під лапами статора і пересуванням статора по горизонталі. Для вирівнювання зазору по вертикалі товщина прокладок під кожною з лап повинна дорівнювати половині різниці зазорів у двох діаметрально протилежних точках по вертикалі. Так само для вирівнювання зазору по горизонталі, статор необхідно пересунути в потрібну сторону на величину, що дорівнює половині різниці зазорів по горизонтальному напрямку.

Якщо у всіх точках виходять значні відхилення величини зазорів при різних положеннях ротора, то потрібно перевірити циліндричність поверхонь статора і ротора.

Для перевірки розточування статора, коло останнього потрібно розбити на 6, 8, 12 частин тощо, залежно від статора. У МПС потрібно взяти число точок, що дорівнює кількості полюсів. До кожної точки статора або до кожного полюса потрібно підвести ту саму точку ротора або якоря, і виміряти зазор.

Для перевірки циліндричності поверхні ротора слід поступити аналогічно, розділивши на стільки ж рівних частин окружність ротора. У синхронних двигунах число точок дорівнюватиме числу полюсів. Кожну з цих точок ротора необхідно підвести до однієї і тієї ж точці статора і зробити вимірювання.

За отриманими даними вимірювань судять про форму розточування статора та ротора.

Данилейко О.К.
старший викладач;

Коломіц Г.В.
старший викладач;

Мрачковський Д.В.
студент;

Рожненко Ж.Г.
*кандидат технічних наук, доцент,
Криворізький національний університет*

РОЗРОБКА ПРИСТРОЮ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГРУП З'ЄДНАННЯ ОБМОТОК ТРИФАЗНИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ

Більшість трансформаторів живить споживачів паралельними групами. Для включення на паралельну роботу трансформатори обов'язково повинні мати однакові групи з'єднання обмоток. Якщо групи з'єднання різні, між трансформаторами виникне зрівняльний струм, який може значно перевищувати номінальний.

Таким чином, персонал електротехнічних лабораторій повинен при випробуваннях перевіряти групу з'єднань обмоток трансформатора. Існують декілька методів визначення групи з'єднань різної складності.

Перевірка групи з'єднань обмоток трансформатора входить до переліку обов'язкових контрольних випробувань на заводі-виробнику. При ремонті трансформаторів в електроремонтних цехах при невисокій кваліфікації персоналу можливі помилки в маркуванні обмоток. При тривалій експлуатації можлива втрата паспортного шильдику або спотворення інформації на ньому.

Враховуючи швидкий розвиток мікроелектронних пристроїв, на кафедрі електромеханіки Криворізького національного університету була поставлена задача створити пристрій для визначення групи з'єднання обмоток трансформатора не великої вартості на основі мікроконтролера. Зрозуміло, що найбільш простим методом для цього пристрою є прямий метод вимірювання кута зсуву фаз між відповідними фазами первинної та вторинної обмоток. Вимірювання здійснюється за допомогою таймера, який відраховує час між однаковими точками на періоді синусоїд напруги первинної та вторинної обмотки. Знаючи цей час та частоту мережі, знайти

кут вже просто. За однакові точки синусоїд найкраще обрати моменти переходу напруги через нуль від від'ємного до позитивного стану.

Але безпосередньо, вловити цей момент на синусоїді важко. Простіше замінити синусоїду прямокутними сигналами. Для перетворення синусоїдального сигналу у прямокутний можна використати стабілітрон включений за схемою яка наведена на рисунку 1.

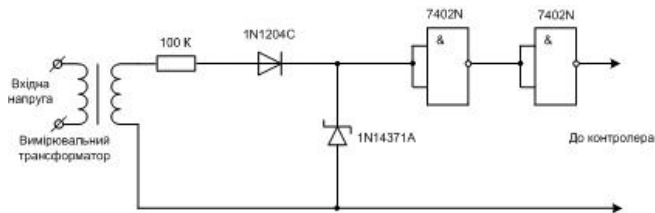

Рис. 1. Схема для вимірювання кута зсуву напруг з стабілітроном

Джерело: розробка авторів

Для перевірки працездатності схеми була розроблена математична модель схеми у програмному пакеті *NI Multisim*. Схема моделі наведена на рисунку 2.

Для реалізації запропонованого пристрою використано так звану плату «*Blue Pill*». Така плата побудована на основі чіпа мікроконтролера (МК) *STM32F103C8T6*, який представляє собою 32 бітний процесор на базі ядра *Cortex – M3*.

Щоб спростити процедуру програмування мікроконтролера, фірма *STMicroelectronics* розробила бібліотеки, які дозволяють значно спростити цей процес. Найбільш поширеною є бібліотека *HAL*. Для подальшого спрощення розробки проекту *STMicroelectronics* розробила безкоштовну програму конфігуратор *STM32CubeMX*, яка дозволяє конфігурувати усі елементи контролера.

Найбільш важливим у проекті є налаштування таймера. Використано режим «захоплення сигналу». У контролері кожен таймер має свій регістр. Після запису в регістр таймера нуля він запускається позитивним фронтом напруги первинної обмотки трансформатора. По позитивному фронту напруги вторинної обмотки, зчитується вміст таймера, по наступному імпульсу первинної обмотки вміст таймера обнуляється. Перед налаштуванням таймера слід налаштувати синхронізацію МК (*Clock Configuration*), так як робота таймера залежить від тактової частоти (рис. 3).

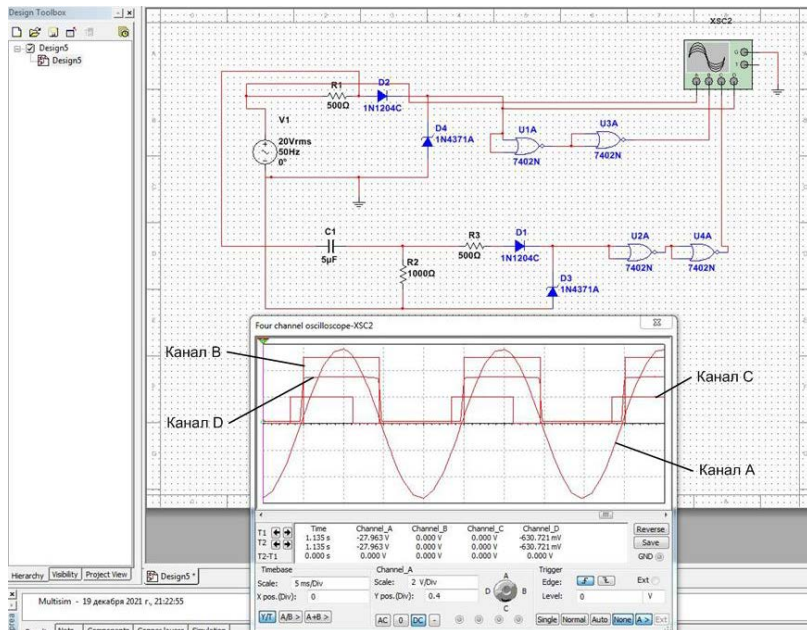

Рис. 2. Схема математична моделі у програмному пакеті NI Multisim
Джерело: розробка авторів

Оскільки таймер керується двома сигналами *Chanell1* та *Chanell2* налаштовані на прямий режим – *Input Capture direct mode*. Перед дільник налаштований на 71. Оскільки тактова частота 71 МГц, один «тік» таймера дорівнює 1 мкс. Параметр *Counter Period* – період автоматичного перезавантаження регістра таймера встановлено в 30 000, тобто період сигналу не може бути більше 30 мсек. (для 50 Гц – 20 мсек), що припустимо. Інші параметри залишені по замовченню. Вигляд екрану конфігурації таймера наведений на рисунку 4.

Для виводу інформації може буде використаний *LCD* дисплей на чипі *PCF 574T*. Для спрощення схеми підключення, використаний *I2C* модуль розширення виводів для підключення *LCD* дисплея.

Розроблена програма була перевірена на схемі з фазозсуним ланцюжком, а потім вже випробувана на реальних трифазних трансформаторах та показала її здатність до практичного використання.

Розроблений пристрій використовується при виконанні лабораторних робіт студентами спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» з дисциплін «Електричні машини» та «Мікропроцесорні системи обробки та відображення інформації».

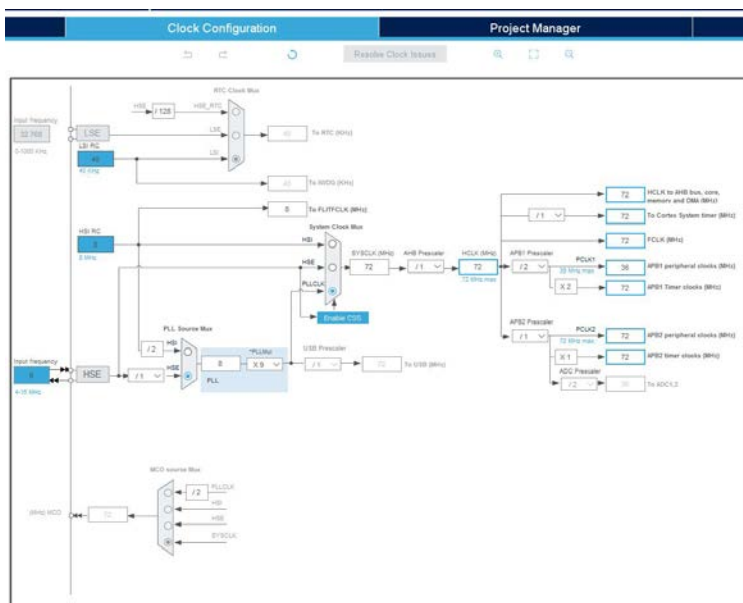

Рис. 3. Налаштування системи синхронізації

Джерело: розробка авторів

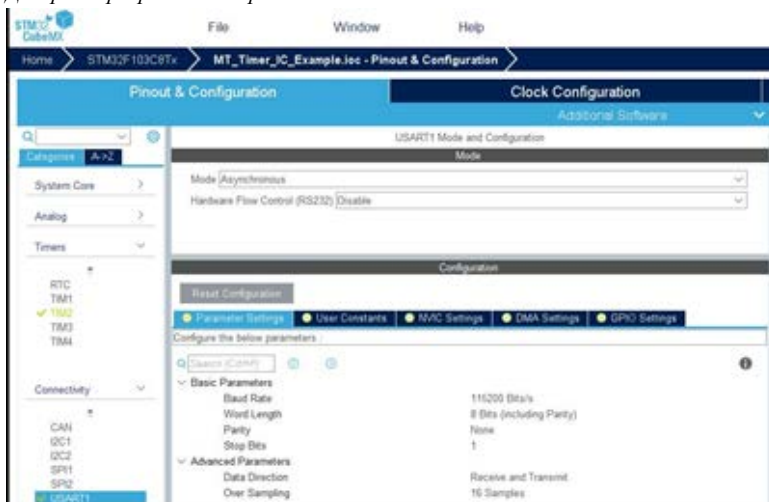

Рис. 4. Налаштування таймера TIM2

Джерело: розробка авторів

Данилейко О.К.
старший викладач;

Коломіц Г.В.
старший викладач;

Майстрок М.В.
студент;

Рожненко Ж.Г.
*кандидат технічних наук, доцент,
Криворізький національний університет*

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ КОМПРЕСОРНОЇ УСТАНОВКИ ГЗП-4

В сучасних умовах гостро стоїть питання енерго- та ресурсозбереження у промисловості, як в Україні, так і в інших країнах. Багато уваги приділяється пошукам заходів та методів, які в змозі забезпечити виконання основних технологічних процесів зі значною економією енергоресурсів. Широкого застосування в різних сферах виробництва набули компресорні установки з приводним асинхронним двигуном з короткозамкненим ротором, які споживають значну кількість електричної енергії. При автоматизації роботи компресорних установок основною задачею є стабілізація тиску в магістралі.

Розвиток і тенденція частотного регулювання автоматизованого електроприводу зумовлені низкою важливих, на сучасному етапі, вимог до промислового електроприводу. По-перше, це рішення проблеми енергозбереження, по-друге – ускладнення функції технологічних механізмів, необхідність у регулюванні параметрів їх руху, а по-третє – сучасний рівень розвитку перетворювальної техніки. Як наслідок розвиток і виробництво вентильного перетворювача частоти на повністю керованих елементах, що надає можливість регулювання частоти обертання асинхронного двигуна зміною частоти напруги, яка підводиться до статора.

Саме тому в даній роботі проведено дослідження та модернізовано електроприводу компресору типу ВК220-8 за системою ПЧ-АД з метою регулювання продуктивності компресора для надійного повітря забезпечення повітряних вимикачів головної понижуючої підстанції ПрАТ «ЦГОК».

В якості приводного двигуна для компресора BK220-8 використовується асинхронний короткозамкнений двигун АН-280 МА-2УЗ, який підходить по потужності і забезпечує необхідну швидкість обертання валу.

Для регулювання обертів двигуна компресора обрано частотний приводи серії ACS580 в стандартній комплектації.

Сучасні приводи *ABB* допомагають скоротити енергоспоживання в багатьох сферах діяльності. Вбудований оптимізатор енергоспоживання ідеально підходить для оптимізації роботи більшості механізмів, знижуючи намагнічування статора в залежності від необхідного моменту і скорочуючи, таким чином, споживання енергії з мережі живлення.

Частотний привід серії ACS580 відповідає класу енергоефективності *IE2* (європейський стандарт *EN 50598-2*) і сумісний з двигунами з класом енергоефективності *IE4*, що дозволяє істотно підвищити ККД системи привід-двигун.

Для безпосереднього керування приводом компресора використана операторська панель *ABB CP635*. З'єднання між приводом та операторською панеллю виконано по інтерфейсу *RS485* та використанням мережевого протоколу *Modbus*. Схема з'єднання панелі та приводу наведена на рисунку 1.

Панель програмується за допомогою програми *PanelBuilder 600*. Програмування графічної частини – візуальне, тобто на екрані треба розмістити відповідні графічні об'єкти та налаштувати їх властивості. При необхідності є можливість використання відповідних скриптів.

На екрані панелі розміщено кнопку запуску компресора, сигнальну лампу роботи компресора, повзунок для завдання частоти перетворювача з можливістю завдання її у цифровому вигляді (одночасно цифровий індикатор), два аналогові прилади, які вказують тиск повітря та продуктивність компресора.

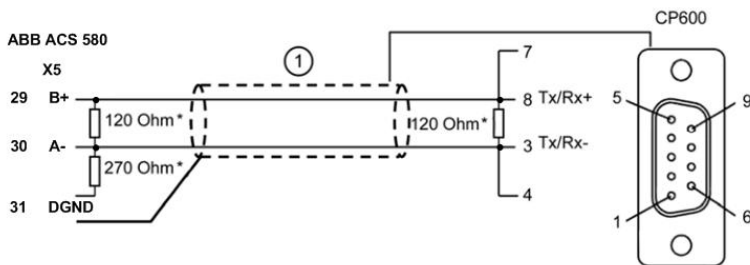

Рис. 1. Схема з'єднання панелі CP635 та приводу ACS 580

Джерело: розробка авторів

Програмування графічної частини складається з перетягування графічних елементів з *Widget Gallery* в потрібне місце екрану та налаштування їх властивостей. Остаточний вигляд екрану наведений на рисунку 2.

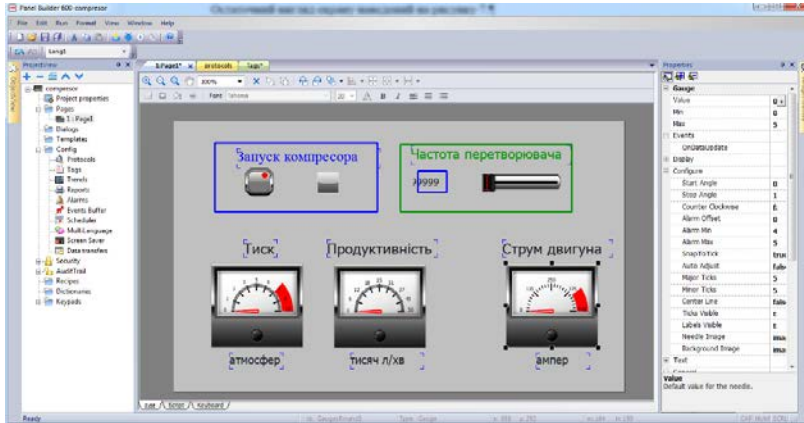

Рис. 2. Остаточний вигляд проекту екрану

Джерело: розробка авторів

Далі проект може бути завантажений у панель для його виконання. Вигляд екрану панелі в робочому режимі зроблений в *online* симуляторі наведений на рисунку 3.

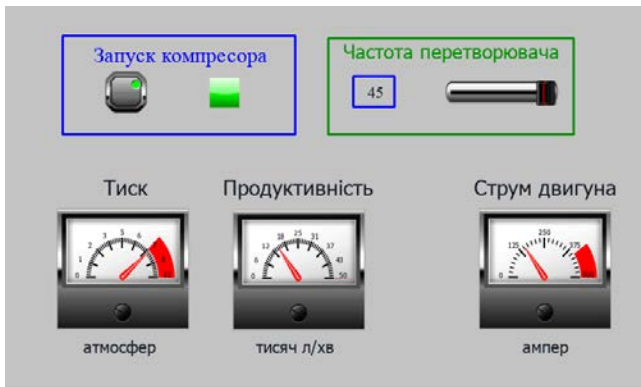

Рис. 3. Вигляд екрану панелі в робочому режимі

Джерело: розробка авторів

Панель не має аналого-цифрових перетворювачів, тому безпосередньо прийняти показники з датчиків тиску та продуктивності (аналогові сигнали) не може. Тому в системі передбачено використання допоміжного контролера з вбудованими АЦП та можливістю роботи з протоколом *Modbus RTU* з інтерфейсом *RS485*. Допоміжний контролер побудований на одно кристальному мікропроцесорі *STM32f103c8t6 (ARM Cortex M3)*.

Данилейко О.К.
старший викладач;

Коломіц Г.В.
старший викладач;

Мрачковський Д.В.
студент;

Ільченко О.В.
кандидат технічних наук, доцент,
Криворізький національний університет

РОЗРОБКА ПРИСТРОЮ ДЛЯ КЕРУВАННЯ ПОЛОЖЕННЯМ СОНЯЧНОЇ ПАНЕЛІ

Систематичне здороження традиційних (непоновлювальних) видів енергоносіїв – нафти, вугілля, газу, їх пагубний вплив на навколишнє середовище та екосистему Землі стимулюють людство до пошуку нових та вдосконаленню існуючих технологій використання альтернативних (поновлювальних) джерел (ПД) енергії – вітер, вода, сонце. Проте слід відзначити значні відмінності енергетичного потенціалу різних видів ПД енергії. Звертає на себе увагу надзвичайно високий потенціал сонячної енергії по відношенню до мізерно низького технічно можливого рівня його використання. В останні роки ця проблема привертає все більшу увагу як у сфері наукових досліджень, так і в сфері практичного використання (сонячні колектори та панелі) при генерації теплової та електричної енергії.

В останні десятиліття світова сонячна енергетика розвивається високими темпами, сонячні електростанції стають частиною енергетичної інфраструктури багатьох країн. Розвиток сонячних технологій істотно впливає на економіку. Можна очікувати, що в найближчі десятиліття

сонячна енергетика стане стимулом для економічного розвитку країн і регіонів, що володіють максимальним «сонячним» ресурсом. Наразі в розвинених країнах сонячні електростанції займають вагомую частину в сукупному виробництві енергії, адже, по-перше, це економічно, а, по-друге, – екологічно.

Електрична енергія яка вироблена сонячною панеллю пропорційна падаючому на панель світловому потоку. Тобто, площа панелі повинна бути перпендикулярна світловому вектору. В найкращому випадку панель повинна змінювати своє положення відносно джерела світла (сонця) яке постійно зміщується і сонячна панель, бажано, потрібна мати систему позиційного автоматичного керування. Найбільш поширеними є системи які повертають панель по часу, відносно положення сонця. Але, враховуючи, можливість віддзеркалення світла, перешкод на його шляху, мабуть краще зробити систему керування по максимальному значенню світлового потоку.

В роботі розглянута одно координатна система стабілізації положення панелі на максимальне значення світлового потоку. Зрозуміло, що двох координатна система є просто повторенням такої ж самої системи і по другій координаті.

Система керування побудована на основі мікроконтролера на входи якого подаються напруги з двох фотодатчиків, напруга яких пропорційна їх освітленості. В залежності від співвідношення цих сигналів контролер виробляє команду на поворот датчиків. В якості виконавчого пристрою обрано кроковий двигун. Блок схема пристрою наведена на рисунку 1.

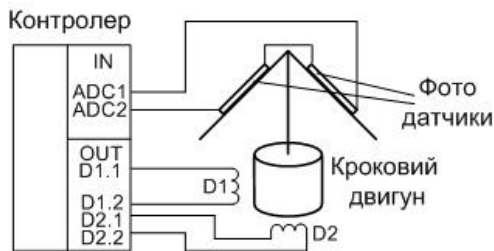

Рис. 1. Блок схема для пристрою

Джерело: розробка авторів

Для керування біполярним кроковим двигуном використано досить поширений драйвер *MP8825* на основі «чипу» *DRV8825*, який має повнокерований транзисторний міст, що дозволяє керувати біполярним кроковим двигуном в мікро кроковому режимі. Схема включення

драйвера наведено на рисунку 2. Транзистори Т1-Т6 використовуються для узгодження драйвера та контролера.

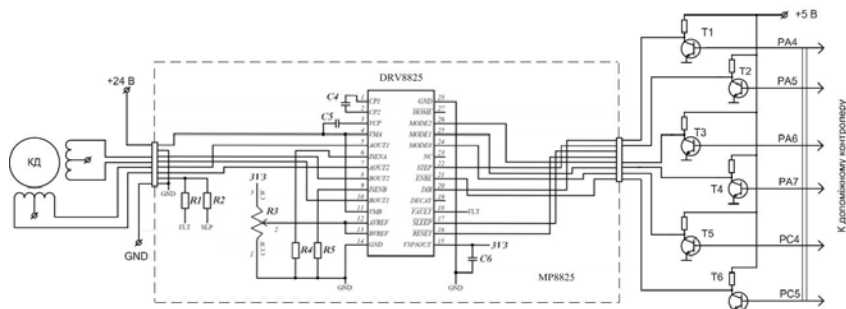

Рис. 2. Принципова схема підключення драйверу MP8825

Джерело: розробка авторів

В якості контролера використовується широко відома тестова плата «Blue Pill» на основі 32-х розрядного процесора фірми *STMicroelectronics* – *STM32F103C8T6* на базі ядра *Cortex – M3*.

Для облегшення програмування *STMicroelectronics* розробила бібліотеки, які дозволяють значно спростити цей процес (найбільш поширеною є бібліотека *HAL*) та безкоштовну програму конфігуратор *STM32CubeMX*,

Після створення проекту *STM32CubeMX* запускається середовище програмування (в нашому випадку – *Keil uVision5*). Налаштування аналогового цифрового перетворювача наведено на рисунку 3. Також у конфігураторі налаштовано виводи *PC13*, *PC14*, *PC15* на вихід (керування кроковим двигуном), а *PB15* (дозвіл роботи) на вхід.

У головному модулі програми (*int main(void)*) порівнюється значення напруг з датчиків та в залежності від їх відношення обирається напрям руху та подається команда на крок двигуна (рис. 4).

Розглянутий в роботі пристрій виготовлено на кафедрі електромеханіки Криворізького національного університету і він використовується при проведенні лабораторних занять для студентів спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» з дисциплін «Основи мікропроцесорної техніки», «Мікропроцесорні системи обробки та відображення інформації» та «Сучасні енергоефективні системи та технології».

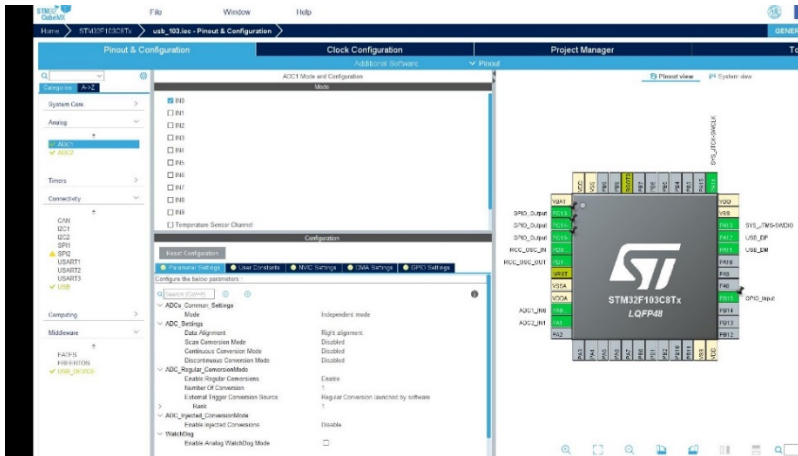

Рис. 3. Конфігурація таймера *TIM1* та входів-виходів

Джерело: розробка авторів

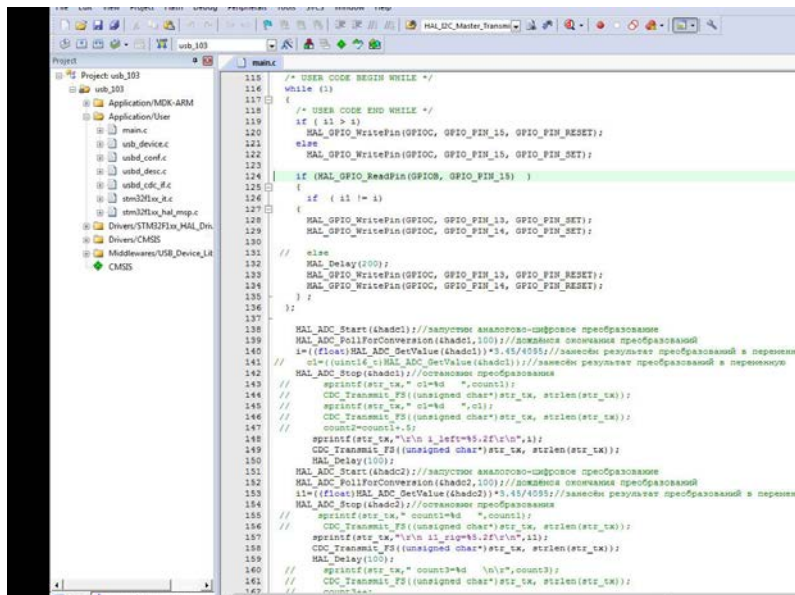

Рис. 4. Конфігурація таймера *TIM1* та входів-виходів контролера

Джерело: розробка авторів

Міхсєв Д.А.

студент;

Ільченко О.В.

кандидат технічних наук, доцент;

Данилейко О.К.

старший викладач,

Криворізький національний університет

ПРОГРАМА ДЛЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО РОЗРАХУНКУ ШАХТНОЇ ВОДОВІДЛИВНОЇ УСТАНОВКИ

Розробка родовищ залізних руд характеризується значним припливом підземних вод. Своєчасна їх відкачка на поверхню необхідна для безпечної роботи людей та безперебійної роботи обладнання. Для цього використовуються насосні установки. Об'єм припливу води, висота до поверхні, тип рідини та інші умови різняться для кожної виробки. Тому проектувати обладнання необхідно відповідно до технічних вимог конкретного кар'єру або шахти [1].

Основним завданням інженера водовідливу є вірне визначення складових насосної установки: насоса, який забезпечить необхідну висоту підйому рідини та її подачу; електродвигуна, який зможе надати необхідно потужність та частоту обертання насосу; трубопроводів та гідравлічної арматури (засувки, клапанів і т.д.).

Використання програмного засобу для визначення параметрів насосної установки пришвидшує розрахунки до десяти разів. Також відсутня ймовірність помилки від людського фактору: розрахунок має чітку послідовність та варіативні формули, спрощується робота з графічними характеристиками. Проте користувач все одно має бути ознайомлений з методами проектування насосних установок та особливостями їх роботи.

Розроблена програма впроваджена у навчальний процес при викладанні дисциплін, пов'язаних з енергоефективними електромеханічними системами та технологіями. Однак вона стане в нагоді і гірничим інженерам для виконання своїх розрахунків або їх перевірки.

Інтерфейс програми складається з 7-ми вкладок, які розташовані у логічній послідовності виконання розрахунку. В якості вхідних даних для вкладки «Вибір насосу» (рисунк 1) необхідно знати [2]:

- Нормальний приплив води ($\text{м}^3/\text{год}$) – це швидкість з якою наповнюється водозбірник.
- Геометричний напір (м) – відстань по вертикалі від водозбірника до вихідного отвору трубопроводу на поверхні.

вибір_насосу | розрахунок_трубопроводу | Гідрравлічні втрати | Робочий режим | Потужність двигуна | Витрати електроенергії | Висновки

Введіть нормальний приплив води:

Введіть геометричний натиск:

Розрахувати

Розрахункова подача дорівнює 270 м.куб
 Розрахунковий напір насоса дорівнює 550 м

Таблиця 1. Насоси.

Номер	Назва насоса	Подача	Натиск	Число робочих	Частота обертання вала	ККД	Допустима висота
8	ЦНС 300-540	300	540	9	1500	0,71	
9	ЦНС 300-600	300	600	10	1500	0,71	
10	ЦНС 300-650	300	650	5	3000	0,76	

Вибрано насос: ЦНС 300-600
 Подача:
 Натиск:
 ККД:
 Частота обертання:
 Доп. висота всмоктування:
 Число робочих коліс:

Рис. 1. Введення вхідних даних

вибір_насосу | розрахунок_трубопроводу | Гідрравлічні втрати | Робочий режим | Потужність двигуна | Витрати електроенергії | Висновки

Введіть довжину підвідного трубопроводу:

Введіть довжину напірного трубопроводу:

Введіть водневий показник:

Введіть термін служби трубопроводу:

Тиск у напірного патрубка:

Матеріал трубопроводу (марка сталі):

Ведення вибухових робіт: ☐ Ні ☒ Так

Розрахувати діаметр напірного трубопроводу

Оптиміальний діаметр трубопроводу 197 мм

Таблиця 2. "Номинальні діаметри трубопроводів"

Код	Номинальний діаметр
13	180
14	194
15	203
16	219
17	245
18	273

Номинальний діаметр:

Розрахувати товщину стінки напірного трубопроводу

Товщина стінки напірного трубопроводу 12,19 мм
 Внутрішній діаметр напірного трубопроводу 179 мм
 Вибір з таблиці 2 діаметр підвідного трубопроводу на 25-50 мм більше, ніж напірного

Номинальний діаметр:

Розрахувати товщину стінки підвідного трубопроводу

Товщина стінки підвідного трубопроводу 13,44 мм
 внутрішній діаметр підвідного трубопроводу 218 мм

Рис. 2. Вкладка «Розрахунок трубопроводу»

Після вибору відповідного насосу ми побачимо його характеристики, які програма буде використовувати для подальших розрахунків.

На другій вкладці «Розрахунок трубопроводу» (рисунк 2) визначається його діаметр та товщина стінки. В якості вхідних даних треба ввести: довжину напірного та підвідного трубопроводів (м); водневий показник рідини (або рН); термін служби трубопроводу; тиск у напірного патрубку (МПа); матеріал трубопроводу (вибрати з випадаючого списку); ведення вибухових робіт (логічний елемент «так/ні»).

Після цього натискаємо на кнопку «Розрахувати діаметр напірного трубопроводу». Знаючи оптимальний діаметр, вибираємо ближчий більший зі списку та вводимо у поле «Номінальний діаметр». Далі натискаємо кнопку «Розрахувати товщину стінки напірного трубопроводу» і отримуємо параметри напірного трубопроводу. Такі ж дії треба провести у випадку з підвідною трубою.

На третій вкладці «Гідравлічні втрати» розрахуємо швидкість води в трубопроводах. Для цього треба лише натиснути відповідну кнопку. В якості вхідних даних необхідно ввести кількість елементів трубопровідної арматури.

Четверта вкладка «Робочий режим» дозволить визначити фактичні подачу та натиск насосу при заданих умовах трубопровідної мережі. Спочатку завантажимо характеристику вибраного насосу, натиснувши на відповідну кнопку [3].

вибір_насосу | розрахунок_трубопроводу | **Гідравлічні втрати** | робочий режим | Потужність двигуна | втрати електроенергії | виводити

Швидкість води в напірному трубопроводі, м/с: 3,31

Швидкість води в підвідному трубопроводі, м/с: 2,23

Розрахувати швидкість води в трубопроводах

Введіть кількість арматури трубопроводу

Засувка напірного трубопроводу	1	Засувка підвідного трубопроводу	1
Зворотній клапан	1	Коліно підвідного трубопроводу	2
Прийомна сітка	1	Коліно напірного трубопроводу	14
Конфузор	1	Трійник	1
Дифузор	1		

Сумарні втрати натиску

Сумарні втрати натиску 90 м

Натиск насосу з втратами складає 590 м

Спр мережі 0,001

Рис. 3. Вкладка «Гідравлічні втрати»

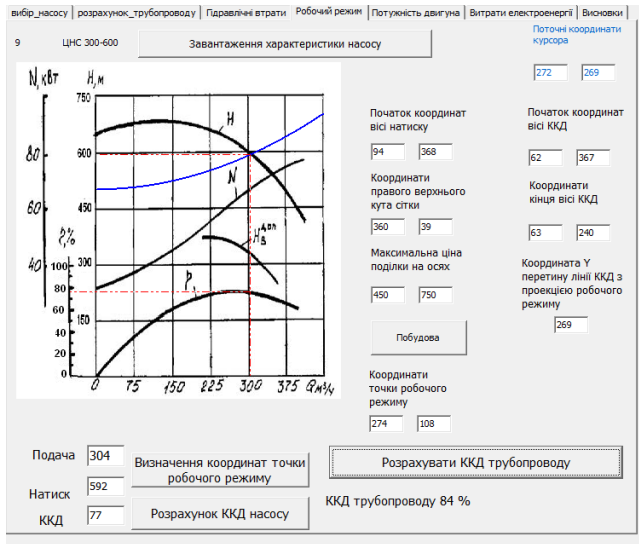

Рис. 4. Вкладка «Робочий режим»

Перед тим, як побудувати характеристику трубопроводу, треба визначити масштаб та розміри осей. Для цього вводимо координати нижнього лівого та верхнього правого кутів і максимальні значення величин на осях. Координати можна побачити у верхньому правому куті вікна в полях «Поточні координати курсора», клікнувши лівою клавішею миші по будь-якій точці характеристики. Далі натискаємо на клавішу «Побудова». На графіку з'являється лінія характеристики трубопроводу (синій колір).

Робочий режим – це точка пересічення характеристик мережі та насоса. Клікаємо на неї та записуємо у відповідні поля координати. Далі натискаємо на кнопку «Визначення координат точки робочого режиму». Поруч у полях висвічуються значення подачі та натиску, при яких працюватиме насос.

ККД насоса визначаємо аналогічним чином. Наприкінці розраховуємо ККД трубопроводу, натиснувши на відповідну кнопку.

На п'ятій вкладці «Потужність двигуна» в якості вхідних даних нам треба ввести густину рідини. Після цього натискаємо кнопку «Розрахувати потужність двигуна». Вибираємо з каталогу найближчий більший по потужності двигун. Тут же можна розрахувати запас потужності.

На шостій вкладці «Витрати електроенергії» в якості вхідних даних використовуємо [4]:

- Кількість днів з нормальним та максимальним притоками води;
- Величина максимального притоку ($м^3/год$).

[вибір_насосу](#) | [розрахунок_трубопроводу](#) | [Параметри втрати](#) | [Робочий режим](#) | [Потужність двигуна](#) | [Витрати електроенергії](#) | [Висновки](#)

Введіть щільність рідини, що перекачується 1000

Потужність насоса 636 кВт

Розрахувати потужність двигуна

Таблиця 3. Двигуни

Назва	Напруга, В	Потужність, кВт	Частота обертання, об/хв	ККД	cos	Вибір
2A3MB1-430	6000	630	3000	0,955	0,9	Вибір безпечення
2A3MB1-800	6000	800	3000	0,958	0,9	Вибір безпечення

Назва двигуна 2A3MB1-800

Потужність 800

Напруга 6000

ККД 0,958

cos 0,9

Частота обертання 3000

Розрахувати запас потужності

Запас потужності 25 %

Рис. 5. Вкладка «Потужність двигуна»

[вибір_насосу](#) | [розрахунок_трубопроводу](#) | [Параметри втрати](#) | [Робочий режим](#) | [Потужність двигуна](#) | [Витрати електроенергії](#) | [Висновки](#)

Введіть кількість днів з нормальним притоком рідини 335

Введіть кількість днів з максимальним притоком рідини 30

Введіть максимальний приплив води 250

Насос працює 14 годин при нормальному припливі рідини

Насос працює 19 годин при максимальному припливі рідини

Річні витрати електроенергії складають 4213321 кВт*год

Річний приплив рідини 1627200 м.куб.

Питома витрата електроенергії на 1 м.куб. рідини складає 2,58 кВт

Розрахувати витрати електроенергії

ККД водовідливної установки складає 62 %

Рис. 6. Вкладка «Витрати електроенергії»

Натиснувши на кнопку «Розрахунок витрат електроенергії», на екран виведеться інформація про години роботи, річні і питоми витрати енергії та загальний об'єм рідини, що перекачав насос.

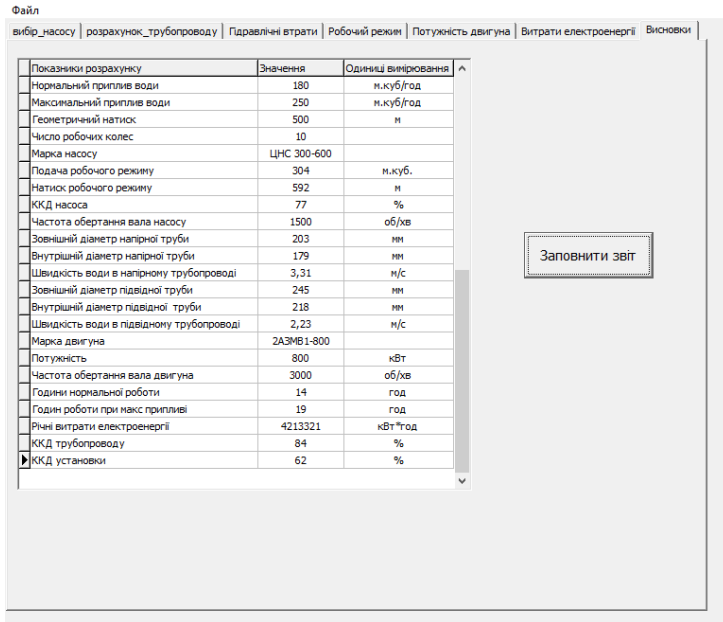

Рис. 7. Вкладка «Висновки»

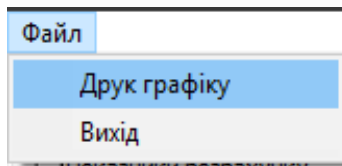

Рис. 8. Кнопка друку

На сьомій, останній, вкладці «Висновки» (рисунок 7) усі розрахункові величини вводяться у звіт після натискання кнопки. Графік робочого режиму можна роздрукувати (рисунок 8).

До шляхів покращення програми слід віднести:

- Автоматична побудова графіків робочого режиму. У поточній версії необхідно вручну визначати масштаб графіків. Це зумовлено тим, що характеристики представлені у вигляді оригінальних png-картинок. Так як вони мають різні розміри, то треба знаходити ціну поділки осей.

- Автоматичний вибір обладнання з каталогу: насоса, розмірів трубопроводу та електродвигуна.

Список використаних джерел:

1. Хаджиков Р.Н., Бутаков С.А. Горная механика. Москва : «Недра», 1982 г.
2. Махиня В.В., Манец И.Г. Справочник по эксплуатации шахтных стационарных установок. Киев : «Техника», 1989.
3. Довідник з середовища програмування Delphi. URL: <http://www.delphi-manual.ru/>
4. Сінчук І.О. та ін. Новий погляд на вирішення проблеми підвищення енергоефективності водовідливних установок залізорудних підприємств. *Вісник КНУ*. 2019. Випуск 48. С. 164–170.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Кислицька І.В.

*вчитель початкових класів,
Кодаківська ЗОШ I-III ступенів
Васильківської міської ради*

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства першочерговим завданням школи є виховання всебічно розвиненої особистості. Важливою складовою частиною цього завдання є боротьба за високу якість знань і вмінь учнів, формування в них навичок самостійної розумової праці, виховання творчої особистості.

Реформа школи націлює на використання всіх можливостей, усіх ресурсів для підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Далеко не всі педагогічні ресурси використовуються у сфері виховання. До таких не часто використовуваних засобів навчання і виховання належить гра.

На значення гри звертали увагу визначні класики педагогіки Н.К. Крупська, А.С. Макаренко. А.С. Макаренко писав: «В дитячому віці гра – це норма і дитина повинна завжди гратись, навіть тоді, коли виконує серйозну справу...» [1, с. 10] Видатний педагог висловлювався за широке використання гри у вихованні школярів. Гра, на думку А.С. Макаренка, – багатофункціональний засіб виховної роботи. Вона дає змогу виховувати колективізм, творчу спрямованість особистості, свідому дисципліну, організованість, розвиває інтелектуальні здібності, естетичні почуття. Особливе місце належить грі в підготовці підростаючого покоління до праці.

Дидактичні ігри покликані пом'якшити вплив перевантаження від одноманітної механічної роботи в процесі багаторазового повторення, сприяють загостренню уваги на етапі усвідомлення нових знань, термінів, понять, визначень [2, с. 134].

Отже, навчальна гра, несе в собі значний потенціал активізації навчально-пізнавальної діяльності, необхідно лише як в теорії, так і на практиці глибше розкривати саме механізм взаємодії навчального та ігрового компонентів пізнавального процесу.

У дидактичних іграх діти спостерігають, порівнюють, класифікують предмети за певними ознаками, виконують аналіз, синтез, абстрагуються

від несуттєвих ознак, роблять узагальнення. Багато ігор вимагають умінь висловлювати свою думку в зв'язній й зрозумілій формі, використовуючи математичну термінологію.

Дослідження показали, що формування математичних уявлень проходить набагато краще на основі різноманітного дидактичного матеріалу. Особливо цінним є те, що дидактичним матеріалом служать предмети навколишнього середовища. Це різні іграшки, предмети, геометричні фігури, трафарети, палички, каштани, картинки із зображеннями на них деревами, овочами, фруктами, звірями, птахами та іншими добре відомими дітям об'єктами всебічного розвитку дитини, набуття доступних для дитячого розуміння знань про навколишнє середовище [3, с. 16].

Проводити ігри, створювати ігрові ситуації важливо на кожному уроці. Це особливо стосується I класу – перехідного періоду, коли учні ще не звикли до тривалої напруженої діяльності. Вони швидко стомлюються, притуплюється їхня увага, набридає одноманітність. Тому гра має ввійти в практику роботи вчителя як один з найефективніших методів організації навчальної діяльності першокласників [4, с. 6].

У процесі гри необхідно застосовувати як предмети, які оточують школяра, так і моделі вивчаючого матеріалу для успішного навчання математики. Проте гра – це не забава, що приносить лише задоволення, а вид творчої діяльності, тісно пов'язаний з іншими видами навчальної роботи. Гра – величезний незамінний важіль розумового розвитку дитини.

Уміння бачити цікаве й дивувати приносить дітям радість, породжує творчі поривання, розвиває творчу уяву, що особливо важливо на уроках математики.

Використання ігрових форм на уроках підвищують ефективність взаємодії учнів з учителем, елементи змагання покращують продуктивність роботи. Цікаві задачі спонукають дітей до вивчення математики, до самостійності при виконанні завдань

Дидактична гра повинна бути продумана і побудована так, щоб кожен учень зміг пережити відчуття успіху, незважаючи на рівень знань.

Система підведення підсумків гри передбачає: доброзичливе ставлення до учнів, позитивне оцінювання зусиль учня (команди учнів), спрямованих на розв'язування завдання в усіх випадках, навіть тоді, коли ці зусилля не приводять до позитивного результату, детальний аналіз утруднень учня (команди учнів) і помилок; конкретні вказівки, спрямовані на поліпшення досягнутого результату [5, с. 27].

Гра є одним з шляхів підтримання інтересу молодших школярів до математичних знань. У грі діти шукають можливість для успішного засвоєння математичних дій, понять, формування необхідних умінь і навичок. Завдяки дидактичним іграм можна індивідуалізувати роботу на

уроці, давати завдання посильні кожному учню, максимально розвивати здібності дітей.

Багатьом учням математика нелегка і незрозуміла, тому нерідко вони намагаються запам'ятати правила не розуміючи їх, а це призводить до гальмування дальшого розуміння нового матеріалу.

У грі діти вчать лічити, розв'язувати задачі, конструювати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити самостійні висновки, обґрунтовувати їх. Якщо спочатку учень тільки цікавиться грою, то з часом його уже цікавить пов'язаний з даною грою матеріал, у нього виникає потреба вивчити, зрозуміти, запам'ятати його. Одноманітне розв'язування прикладів і задач стомлює дітей, вони стають байдужими до навчання. Проте те саме розв'язування в процесі гри стає захоплюючою діяльністю.

Доречно використовувати ігри під час перевірки домашнього завдання, вивчення нового матеріалу, закріплення. Адже діти стомлюються від сприйнятого нового матеріалу. Гра дає можливість учням відпочити і повторити вивчене, краще запам'ятати новий матеріал.

Учителям початкових класів слід пам'ятати слова великого педагога С. Шацького: «Гра, це життєва лабораторія дитинства, що дає той аромат, ту атмосферу молодого життя, без якої ця пора її була б втрачена для людства. В грі, цій спеціальній обробці життєвого матеріалу, є якраз здорове ядро розумної школи дитинства».

Список використаних джерел:

1. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К.: Радянська школа, 1980. – 328 с.
2. Щербина Д. Дидактична гра в системі особистісно-зорієнтованого навчання // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг, 2006. – Вип. 14. – С. 256.
3. Федусенко Ю. Особливості впливу навчально-ігрової діяльності на розвиток основних психічних процесів у молодшому шкільному віці // Рідна школа. – 2011. – № 4. – С. 25.
4. Мельничук А.І. Дидактичні ігри як засіб адаптації шестирічної дитини до навчання та виховання. – 2009. – № 16. – С. 6.
5. Кудикіна Н. Ігрова діяльність у початковій освіті / Н. Кудикіна // Відкритий урок. – 2008. – № 5. – С. 32.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Артеменко Я.В.

студентка,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ В ЖИТТІ СТУДЕНТІВ

Фізична культура – це один із найважливіших елементів у житті кожної людини. Вправи завжди позитивно впливають на особистість: її здоров'я, настрій, продуктивність. В умовах сьогодення неможливо не визнати істотну роль людського способу життя у підтримці та зміцненні здоров'я, в якому основна увага приділяється фізичній активності. Фундаментом нашого суспільства та держави є здорове молоде покоління [4, с. 69]. Фізична культура є частиною загальної культури особистості, а також частиною культури суспільства та є набором цінностей, знань та норм, які використовуються суспільством для розвитку інтелектуальних та фізичних здібностей людини, що особливо важливо для розвитку студентської молоді.

Однією з категорій людей, яким надзвичайно потрібні фізичні навантаження, є молодь, а особливо студентство [4, с. 70]. Як свідчать результати досліджень О. Андрійчук [1], О. Безгребельної [2], Л. Дудорової [3], І. Кенсицької [4], Р. Павлось [2], О. Самчук [1], А. Хомич [1] та ін., система фізкультурно-спортивної роботи, яка існує в навчальних закладах України, на жаль, не дає відповідних можливостей в повному обсязі реалізувати величезний гуманістичний культурний потенціал фізкультурно-спортивної діяльності.

З цієї причини заняття фізичною культурою стають головним і майже єдиним способом підтримання здоров'я. Фізична культура впливає не лише на фізичне здоров'я, а й на психологічний стан людини. Сьогодні зв'язок між фізичною культурою та здоров'ям, продуктивністю та працездатністю відчувається особливо очевидно [3, с. 37]. У процесі занять фізичними вправами студенти виховують у собі витримку, стійкість, здатність керувати власним емоційним станом та діями, що характерні для здорової людини. Всебічний розвиток особистості – це розвиток фізичних і духовних сил, та творчих навичок. Заняття фізичними вправами мають величезне виховне значення: сприяють зміцненню дисципліни, підвищенню почуття відповідальності, розвитку наполегливості у досягненні поставленої мети [3, с. 38].

Державна політика України, щодо формування основ здорового способу життя, визначається послідовністю та цілеспрямованістю. Лише точне розуміння сутності понять здоров'я, культури здоров'я та здорового способу життя, їх цілеспрямоване формування буде сприяти гармонійності особистості, збереженню здоров'я та активному творчому довголіттю. Фізична культура у вітчизняному законодавстві представлена у закладах вищої освіти як освітня дисципліна та найважливіший компонент цілісного особистісного розвитку, важливість якого проявляється у гармонізації духовних та фізичних сил, формуванні універсальних цінностей, таких як здоров'я, фізичне та психічне благополуччя, фізичне вдосконалення. Свої освітні та розвиваючі функції фізична культура найповніше здійснює у цілеспрямованому педагогічному процесі фізичного виховання [2, с. 22].

Фізична культура в університеті виконує такі соціальні функції:

- перетворювально-творчу, вона забезпечує необхідний рівень фізичного розвитку, підготовленості та вдосконалення особистості, зміцнює її здоров'я, готує до професійної діяльності;

- інтегративно-організаційну, яка характеризує можливості об'єднання молоді в колективи, команди для спільної фізкультурно-спортивної діяльності;

- проєктивно-творчу, визначення можливостей фізичної та спортивної діяльності, у процесі якої стимулюється її творчість, здійснюються процеси самопізнання, саморозвитку, розвиваються індивідуальні здібності;

- проєктивно-прогностичну, надання студентам можливості бути ерудованими у сфері фізичного виховання, активно використовувати знання у сфері фізичної та спортивної діяльності та співвідносити ці види діяльності з професійними категоріями;

- комунікативно-регулятивну, відображаючи процес культурної поведінки, спілкування, взаємодії учасників фізичної та спортивної діяльності, організації значущого дозвілля, що впливає на колективний настрій, досвід, задоволення соціальних та етичних, емоційних та естетичних потреб, збереження та відновлення психічної рівноваги, відволікання уваги від куріння, алкоголю, зловживання психоактивними речовинами [3, с. 38–39].

Для досягнення мети фізичного виховання у закладі вищої освіти потрібно сформувати фізичну культуру особистості студента, також важливо вирішити такі виховні, освітні, розвиваючі та оздоровчі завдання:

- розуміти роль фізичної культури у розвитку особистості та підготовці її до професійної діяльності;

- знати науково-практичні основи фізичної культури та здорового способу життя;

- формувати мотиваційно-ціннісне ставлення студентів до фізичної культури, встановлення на здоровий спосіб життя, фізичне самовиховання та самовдосконалення, потреба у регулярних заняттях фізичними вправами та спортом;

- опанувати систему практичних умінь та навичок, що забезпечують збереження та зміцнення здоров'я, психічний добробут, розвиток та вдосконалення психофізичних здібностей та властивостей особистості, самовизначення в фізичній культурі;

- забезпечити загальну та професійно-прикладну фізичну підготовленість, що визначає психофізичну готовність студентів до майбутньої професії [4, с. 71–72].

Інтенсифікація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти, збільшення об'єму інформації для самостійної творчої роботи, збільшення психічних навантажень гостро поставили питання про впровадження в повсякденне життя студентів фізичної культури та спорту. Більшість студентської молоді не піклується в повній мірі про своє здоров'я, а як і доросле населення бачить його крізь призму діяльності лікувальних установ та не звертається до ефективних засобів оздоровлення, якими є фізичні вправи [4, с. 77]. Тому саме рухова активність є одним з ключових показників фізичного розвитку людини – вона створює сприятливі умови для прояву фізичних якостей і сприяє більш швидкому оволодінню основними руховими та прикладними навичками.

Таким чином, можемо зробити висновок, що фізична активність відіграє важливу роль у зміцненні здоров'я людей, особливо студентів. Регулярні та помірні фізичні вправи позитивно впливають на функціонування організму, підвищують природну опірність організму до згубного впливу навколишнього середовища, інфекцій. Низька фізична активність, безумовно, призводить до погіршення стану здоров'я, розвитку різних захворювань та зниження тривалості життя. Студенти повинні бути добре обізнані про важливість дисципліни «Фізична культура». Для цього навчальним закладам необхідно розробити нові методики та заходи, з метою підвищення мотивації у студентів до регулярних занять спортом та підвищення фізичної активності.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук О., Шевчук А., Самчук О., Хомич А. Особливості фізичного й психологічного компонентів здоров'я студентів залежно від їхніх навчальних досягнень. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2015. № 3(31). С. 96–104.

2. Безгребельна О. П., Павлось Р. М., Незгода С. П., Булатов О. М. Активізація інноваційних засобів фізичного виховання студентів закладів вищої освіти.

Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020. Вип. 5(125). С. 21–25.

3. Дудорова Л. Ю. Педагогічні умови формування ціннісної орієнтації студентів на здоровий спосіб життя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* 2017. Вип. 147. Том 2. С. 37–40.

4. Кенсицька І. Модель формування цінностей здорового способу життя студентів у процесі фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2017. С. 69–76.

Бань Чжіцзін

аспірант,

Науковий керівник: Пруднікова М.С.

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,

Харківська державна академія фізичної культури

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВІВ ДО ЗАНЯТЬ ТУРИСТСЬКО-ОЗДОРОВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ М. ХАРКОВА

Мотивація спортивно-оздоровчої діяльності у студентській молоді є ключовою проблемою у фізичному вихованні і спорті, яка зумовлена прагненням до здорового способу життя. Ефективна взаємодія зі студентською молоддю без урахування їх інтересів і мотивів, також високі результати навчальної діяльності залежать, передусім, від сформованості позитивної мотивації до обраної дисципліни [1; 3]. Мотиви до вивчення дисципліни за вибором не є сталими. Вони виникають і розвиваються разом з розвитком потреб та інтересів студентської молоді. Як стверджує А.Ц. Пуні, розвиток мотивів до занять спортом це складний процес, в якому виділяє три лінії спонукування до систематичності занять обраною діяльністю [1].

Тому основна частина наших досліджень була спрямована на виявлення мотивів до та після викладання предмету за вибором «Організація туристсько-оздоровчої діяльності» (ОРГТОД) у студентській молоді 17-19 років та проведена в Харківській державній академії фізичної культури на кафедрі зимових видів спорту, велоспорту та туризму [2]. У дослідженнях прийняли участь 64 студента у віці 17-19 років різних факультетів (циклічні види спорту, спортивні ігри і одноборства, управління професійною сферою

спорту та фізичного виховання (ПДС та ФВ), фізична терапія та здоров'я людини (ФТ та ЗЛ)) академії.

Метою дисципліни ОРГТОД було ознайомити студентів з основами туристсько-оздоровчої діяльності та надати навички організації оздоровчого дозвілля різних верств населення з використанням доступних видів спортивно-оздоровчого туризму.

Дисципліна ОРГТОД включала теоретичний матеріал, організацію та проведення занять зі скандинавської ходьби, оздоровчу прогулянку з пішохідного і лижного туризму, безпечну велепрогулянку, дозвілля оздоровчої спрямованості; оволодіння елементами техніки подолання перешкод на скеледромі та у мотузковому парку (рис. 1) [2].

Модуль 1. Особливості туристсько-оздоровчої діяльності різних груп населення

- Тема 1 Особливості туристсько-оздоровчої діяльності (Поняття «туризму» та «рекреаційної діяльності». Види та основні форми туристської діяльності. Роль туризму у формуванні здорового способу життя сучасної людини. Туристсько-оздоровча діяльність, її функції та їх значення для школярів та студентів.
- Тема 2. Планування оздоровчого походу (Виховна, освітня та пізнавальна цінність туристської діяльності. Туризм та природокористування. Топографічна підготовка туриста. Техніка в'язання туристичних вузлів. Комплектація групи, вибір району та розробка маршруту).

Модуль 2. Різновиди туристсько-оздоровчої діяльності

- Тема 3. Організація занять зі скандинавської ходьби. (Інвентар та спорядження для скандинавської ходьби. Техніка виконання скандинавської ходьби. Організація заняття зі скандинавської ходьби)
- Тема 4. Організація та проведення оздоровчої велопрогулянки (Інвентар та спорядження для різних видів велосипедного походу. Вибір велосипеда згідно зрісто-вагових показників. Райони проведення велопоходів різних категорій та активного відпочинку. Розробка маршруту. Формування велогрупи. Обов'язки учасників у велопоході. Ознайомлення з трасами для активного відпочинку).
- Тема 5. Організація безпечних занять на скеледромах. (Види скелелазіння та основи техніки скелелазіння. Організація страховки під час занять на скеледромі та подолання скелелазних трас. Проходження трас на скеледромі).
- Тема 6. Організація оздоровчих занять у мотузковому парку. (Способи проведення рятувальних робіт у мотузкових парках. Організація та подолання етапів. Організація та подолання етапів. Проходження етапів на швидкість).
- Тема 7. Планування та проведення лижної оздоровчої прогулянки. (Удосконалення техніки пересування на лижах. Райони проведення лижних походів різних категорій складності та активного відпочинку. Особливості маршруту з лижного туризму. Участь у лижній прогулянці).

**Рис. 1. Зміст робочої програми навчальної дисципліни
«Організація туристсько-оздоровчої діяльності»**

Проведені нами дослідження студентської молоді по методиці «Мотиви занять спортом» автор А.В. Шаболтас (Е.П. Львів, 2000) були призначені виявленню домінуючих цілей (особистих значень) до занять туристсько-оздоровчою діяльністю протягом чотирьох місяців (табл. 1) [1].

Таблиця 1

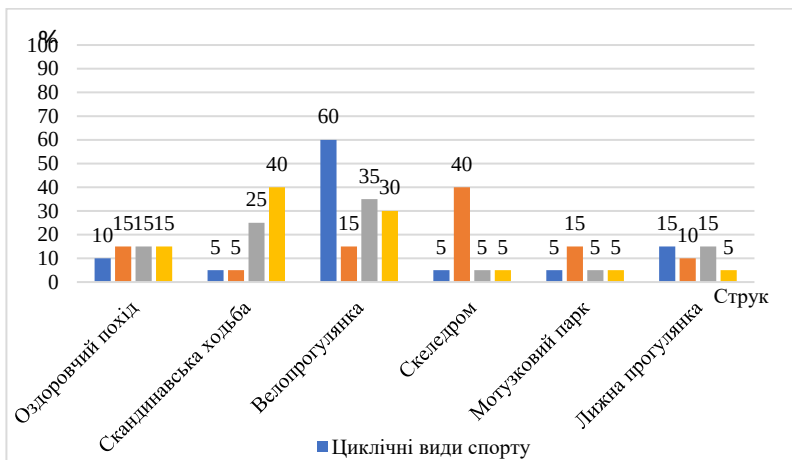
Мотиви до занять студентської молоді 17-19 років, бали

№ з/п	Мотив занять спортом	Вік		Статистична відмінність	
		17-19 років (n=64)			
		Вересень	Грудень	t	p
1.	Емоційного задоволення	8,31±1,67	9,64±1,45	t _{1,2} =0,60	p>0,05
2.	Соціального самоствердження	15,33±1,37	26,91±0,35	t _{1,2} =8,19	p<0,001
3.	Фізичного самоствердження	5,76±1,24	6,43±0,97	t _{1,2} =0,43	p>0,05
4.	Соціально-емоційний	11,82±1,24	25,79±0,76	t _{1,2} =9,61	p<0,001
5.	Соціально-моральний	12,37±1,18	21,8±0,48	t _{1,2} =7,40	p<0,001
6.	Досягнення успіху в спорті	7,54±1,27	8,77±0,57	t _{1,2} =0,88	p>0,05
7.	Спортивно-пізнавальний	12,76±2,56	26,82±1,69	t _{1,2} =4,58	p<0,001
8.	Раціонально-вольовий	6,62±0,48	9,66±0,23	t _{1,2} =5,71	p<0,001
9.	Підготовка до професійної діяльності	14,7±0,78	13,81±1,02	t _{1,2} =0,34	p>0,05
10.	Громадянсько-патріотичний	12,17±1,34	11,91±1,01	t _{1,2} =0,15	p>0,05

На початку (вересень) навчальних занять тестування студентської молоді показало більш виражені показники соціального самоствердження, соціально-емоційного і соціально-морального, спортивно-пізнавального, підготовку до професійної діяльності, громадянсько-патріотичного мотивів, тоді як наприкінці (грудень) показники соціального самоствердження, соціально-емоційного і спортивно-пізнавального мотивів. Це вказує на прагнення проявити себе, на повагу у студентів з різних факультетів, га неформальне спілкування, на соціальну і емоційну розкутість (табл. 1).

Далі, після теоретичних і практичних занять за дисципліною «ОРГТОД» нами проведено опитування (Який вид туристсько-оздоровчої діяльності був би Вам цікавий у подальшому житті?) студентської молоді 17-19 років згідно навчання на факультетах.

Студентська молодь 17-19 років в подальшому у житті більш зацікавлена велопогулянками (35 %), скандинавською ходьбою (19 %), оздоровчими походами (14 %), відвідуванням скеледромів (14 %), лижними прогулянками (11 %), відвідуванням мотузкових парків (7 %) за отриманими середніми даними по 4 факультетам (рис. 1).

Нами визначено, що протягом чотирьох місяців навчальних занять за обраною дисципліною ОРГТОД у студентській молоді визначені різні числові значення за критерієм Стюдента. Так, на 11,58 бали ($t=8,19$; $p<0,001$) збільшилися дані у соціальному самоствердженні, на 13,97 бали ($t=9,61$; $p<0,001$) у соціально-емоційному у спортивно-пізнавальному, на 3,04 бали ($t=5,71$; $p<0,001$) у раціонально-вольовому мотивах, що свідчить про прагнення утвердити себе в соціумі.

За даними опитування нами визначено, що студентська молодь 17-19 років факультету циклічних видів спорту більш зацікавлена вело (60 %) і лижною (15 %) прогулянками, оздоровчими походами (10 %); факультету спортивних ігор та одноборств – скандинавською ходьбою (40 %), велопогулянками (30 %) і оздоровчими походами (15 %); факультету управління ПДС та ФВ – велопогулянками (35 %), скандинавською ходьбою (25 %), оздоровчими походами і лижними прогулянками (по 15 %); факультету ФТ та ЗЛ – скандинавською ходьбою (40 %), велопогулянками (30 %), оздоровчими походами (15 %).

Урахування індивідуальних особливостей студентської молоді у навчанні дисципліни – це не пристосування мети і змісту навчання до окремого студента, а пристосування прийомів, методів і форм педагогічного впливу до індивідуальних їх особливостей з метою

забезпечення, як запрограмованого рівня розвитку особистості, так і матеріалу згідно робочої програми початкової дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Общая и спортивная психология : учеб. для вузов / под ред. Г.Д. Бабушкина. Омск : СибГУФК, 2004. 400 с.
2. Мулик К.В. Спортивно-оздоровчий туризм в системі фізичного виховання школярів і студентів : Монографія. Харків : ФОП Бровін А.В., 2015. 418 с.
3. Прудникова М.С. Построение тренировочного процесса юных велосипедисток 12-15 лет с учетом становления специфического биологического цикла : дис. ... канд.н.ф.в.с. : 24.00.01. Харьков, 2011. 282 с.

Журавель В.В.

студент,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОЛІМПІЙСЬКОМУ СПОРТІ НА ПРИКЛАДІ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ

Сучасний спорт вищих досягнень характеризується зростанням числа, популярності та авторитету міжнародних спортивних змагань, серед яких найбільш значущими є Олімпійські ігри. В останні роки розвиток олімпійського спорту супроводжується його зближенням з професійним спортом, розширенням олімпійської програми, посиленням ролі новітніх наукових технологій, розвиток яких є необхідним для досягнення постійного зростання спортивних результатів [4, с. 128]. У зв'язку з цим великий інтерес становлять сучасні дослідження в галузі спорту вищих досягнень.

Сучасний спорт на сьогоднішній день тісно пов'язаний із передовими технологіями. Комерціалізація спортивної промисловості багато в чому сприяє зростанню конкуренції у боротьбі отримання переваги над противником. Якщо раніше для підвищення результату тренери намагалися вдосконалити тренувальний процес та підвищити працездатність спортсменів, то сьогодні увага фахівців також звернена на використання цифровізації, методів штучного інтелекту, аналізу масивних даних у спорті [3, с. 435]. Цьому процесу багато в чому сприяв розвиток взаємодії між такими науковими дисциплінами, як статистика,

аналітика, інформатика, кібернетика, анатомія, біомеханіка, фізична культура щодо міждисциплінарних і транс дисциплінарних досліджень.

Фізична підготовка волейболістів складається із загальної та спеціальної, між якими існує тісний взаємозв'язок. Практичний досвід фахівців [3; 4] свідчить, що загальна фізична підготовка волейболістів, позитивно впливає на приріст їх спортивного результату. У волейболі, поруч з фізичною, величезну роль відіграє спеціальна фізична підготовка, рівень розвитку якої визначає ефективність атакуючих і захисних дій волейболістів. Однак з підвищенням зростання спортивної майстерності її питома вага в досягненні спортивних результатів поступово збільшується і виникає необхідність розвивати ті рухові якості, які відіграють важливу роль у вирішенні специфічних завдань щодо удосконалення технічної майстерності гравця [4, с. 124].

Прикладом активного використання передових технологій у промисловості спорту [1; 2], зокрема для вирішення проблем щодо сегментації, класифікації, прогнозування змагальних результатів та визначення ефективності тренування є такі, як: теорема Байєса, метод опорних векторів, дерева рішень, нейронні мережі та ін.

Для підготовки резерву та кваліфікованих гравців використання сучасних технологій набуває особливої актуальності. Це пов'язано з тим, що застосування методів штучного інтелекту відкриває великі перспективи для підвищення якості та результативності щодо:

- розробки стратегії на матч, а також моделювання техніко-тактичних дій команди;
- аналізу змагальної та тренувальної діяльності спортсменів;
- прогнозування результатів матчів;
- відбору та оцінки ефективності молодих перспективних гравців;
- розрахунку витрат команди, а також фінансових витрат на придбання або трансфер гравців, прогнозування та профілактики травматизму.

У 2017 році у спортивну індустрію увірвалася компанія Second Spectrum. Було розроблено програму, яка використовує дані, отримані за допомогою аналогічної технології SportVU, щоб сформуванати глибше розуміння гри. Зокрема, відстеження рухів гравців на майданчику, щоб зрозуміти, яким чином і в яких ситуаціях гравці роблять хороші або погані паси; які типи кидків гравці виконують з високим відсотком реалізації та за яких конкретних обставин [2, с. 28]. Компанія почала просувати вдосконалену систему SportVU 2.0, яка відкриє доступ для аналітиків та тренерів до складних ігрових даних у режимі реального часу, ґрунтуючись на застосуванні інноваційних статистичних даних щодо швидкості, відстані, переміщенні гравців, володінні м'ячем, тощо. У вітчизняному спорті такі технології поки що не використовуються, що безумовно позначається на якості аналізу тренувальної та змагальної діяльності.

На сьогодні використовується платформа InStat Scout, що дозволяє проводити досконалий скаутинг гри з урахуванням ефективності діяльності команди загалом, групової взаємодії та відстеження якості виконання комбінацій, оцінки дій окремих гравців. Це статистична платформа, де взаємопов'язані числа з відео. Платформа дає інформацію про 115 параметрів дій гравців та 66 параметрів команди. При натисканні на номер гравця відкривається відео з регульованою часовою шкалою епізодів, таким чином, надаються відеозведення дій гравців. Програма дозволяє бачити дії гравця та команди у різних матчах, розраховує статистику за 3, 5 та 10 останніх матчів. Програма пропонує глибокий аналіз кидків, де враховується точність, дальність, час виконання елемента у грі, після яких дій виконується, у яких комбінаціях, без опіки або з опікою захисника, з якої точки та зони зроблено кидок. Завдяки платформі InStat Scout можливий аналіз окремих фрагментів, технічних дій, так і повний аналіз гри та серії ігор. Післяматчеві звіти показують ключові комбінації, ефективну взаємодію гравців та результативність гравців та команди загалом, а також слабкі сторони гри, які потрібно коригувати [1, с. 3].

Отже, в ігрових видах спорту вже давно фіксуються основні статистичні дані, такі, як окуляри, підбирання, передачі. Але аналітика і застосування можливостей «штучного інтелекту» дозволяє використовувати переваги математики аналізі змагальної діяльності. За кордоном всі ці процеси автоматизовані, то вітчизняні тренери не завжди мають доступ до високотехнологічних комп'ютерних програм, що впливає на якість та ефективність підготовки змагань. Саме тому для розвитку вітчизняного висококваліфікованого волейболу необхідно стежити за технічними нововведеннями в галузі спорту та активно впроваджувати їх на практиці.

Список використаних джерел:

1. Бурева В.К., Стоянов Е.И. Применение методов искусственного интеллекта в спорте. *Актуальные вопросы технических наук* : материалы III Междунар. науч. конф. Пермь : Меркурий, 2015. С. 2–4.
2. Іваненко В.В., Карбанов Є.О. Інноваційний підхід у підготовці волейболістів. Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики : матеріали XI Міжнародної Інтернет-конференції (Мелітополь, 22-24 січня, 2019 року) / за заг. ред. В.І. Лисенка, Н.М. Сурядної. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 28.
3. Остапенко В.В., Остапенко Ю.О. Спортивні ігри як засіб підготовки фахівців інформаційно-логічної групи спеціальностей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 3(110). С. 425–429.
4. Стрельнікова Є.Я. Підготовка юних волейболісток на етапі спортивного вдосконалення на основі розвитку психофізіологічних функцій. *Здоров'я, спорт, реабілітація*. 2018. Т. 4. № 2. С. 124–133.

Іванська О.В.

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцентка;

Пучкова А.А.

студентка,

Запорізький національний університет

ФІЗІОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦИКЛІЧНИХ І АЦИКЛІЧНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Здоров'я людини залежить від багатьох факторів. Більше половини з них пов'язані зі способом життя та з рівнем рухової активності. Організм людини – складна динамічна система, тому співвідношення розмірів і мас тіла, функціональний стан органів та систем впродовж всього життя змінюється як відповідно до закономірностей прояву генетичних механізмів його розвитку, так і під впливом зовнішнього середовища, зокрема, при заняттях фізичною культурою та спортом. Контроль за процесом фізичного виховання і спортивних тренувань, вдосконалення методики та підвищення їх ефективності, визначення перспективності того або іншого спортсмена, виявлення передпатологічних станів при заняттях масовою фізичною культурою та спортом неможливо без урахування індивідуальних особливостей будови і функцій організму тих, що займаються.

Для кожної вправи м'язи визначаються як первинно залучені у русі – незалежно від того активні вони або статичні. Активними вважаються м'язи, що скорочуються і приводять у рух певну структуру тіла. Статичними є ті, які або допомагають скороченню, або, почавши рухатися, роблять стійкими первинну або вторинну структуру, що сприяє руху.

Існує величезна кількість виконання тих чи інших варіантів фізичних вправ – для будь-якої з них завжди знайдеться чотири або п'ять різних способів задіяти м'яз (шляхом зміни захоплення, положення стоп, зміни швидкості руху).

Вибір спеціальних вправ, їх інтенсивність (застосовувана вага, коли вони використовуються), об'єм (кількість підходів та повторень), тривалість та періодичність (кількість занять на тиждень) визначаються виходячи з індивідуальних можливостей та цілей людини.

Під циклічними рухами розуміються рухові акти, що складаються з одних і тих же елементів (циклів), багаторазово повторюваних під час м'язової діяльності. До них відносяться легкоатлетичний біг, спортивна ходьба, плавання, веслування, велоспорт, лижні гонки, швидкісний біг на ковзанах. Всі ці види спорту характеризуються роботою великих груп

м'язів, що надає значне навантаження на серцево-судинну і дихальну системи. Вони вимагають розвитку загальної та спеціальної витривалості, сили, іноді швидкості рухів (при спринтерських дистанціях), але не вимагають особливо тонкої і точної координації рухів.

Спільним для всіх циклічних рухів є те, що виконувана робота характеризується різною потужністю і тривалістю.

У циклічних вправах потужність і швидкість переміщення пов'язані лінійною залежністю: чим більше швидкість, тим вище фізичне навантаження. Сукупність фізіологічних (і психофізіологічних) реакцій організму на дане фізичне навантаження дозволяє визначити фізіологічну потужність навантаження або фізіологічне навантаження на організм працюючої людини. У кожної людини при виконанні вправи одного і того ж характеру в однакових умовах зовнішнього середовища фізіологічна потужність навантаження знаходиться в прямій залежності від фізичного навантаження. Робота помірної потужності може тривати до 1 години і більше. Ця робота відрізняється відповідністю між запитом і споживанням кисню. Накопичення молочної кислоти і недоокислених продуктів невелика. Кисневий борг складає всього близько 4 л, посилення потовиділення веде до втрати води і солей. Характерні величезні значення сумарних енерговитрат – до 3000 ккал і більше, що вимагає до 1500 р. і більш глюкози. Резерви глюкози в печінці різко зменшуються, а рівень глюкози в крові падає від 110-80 мг% до 50-40 мг%. При цій роботі характерно значне посилення функцій залоз внутрішньої секреції, особливо надниркових залоз. Основними фізіологічними резервами при цій роботі є, в першу чергу, резерви глюкози, води, солей і механізми їх мобілізації; механізми, що забезпечують використання в якості джерел енергії; механізми підтримки гомеостазу (терморегуляції, водного, сольового і вуглеводного обміну) і стабільного підтримки функціональної системи управління рухами, всупереч розвивається поза межного або охоронному гальмування.

Одним із завдань фізіології спорту і виявляє з'ясування оптимальних умов роботи в різних ситуаціях, оцінка цих можливостей у різних людей, з'ясування характеру та обсягу фізіологічних резервів і шляхів їх активізації, а також з'ясування «вузьких місць» в резервних можливостях організму і шляхів їх подолання. За характером енергозабезпечення циклічні вправи можуть бути розділені на анаеробні (з переважанням анаеробного компонента) і аеробні (з перевагою аеробного компонента).

Ациклічні вправи – стереотипи фаз рухів (ланцюгові умовні рефлексії), які мають чітке завершення (стрибки, метання, ривок та штовхання штанги тощо). Ефективність виконання ациклічних вправ (прояв максимальної сили та швидкості скорочення м'язів) перш за все залежить від резервних можливостей функції опорно-рухового апарату та

ЦНС. Ациклічні вправи оцінюються за результатами стрибка в довжину або висоту, дальністю польоту стандартного снаряду (молота, ядра), вагою штанги, яку піднімає спортсмен. Виконання ациклічних вправ часто пов'язане з розвитком максимальної «вибухової» сили, яка забезпечує переміщення снаряда чи тіла спортсмена в просторі. Таким чином, для ациклічних вправ характерна стереотипність лише форм руху та специфічність рухових координацій, сила та швидкість м'язових скорочень не стандартні, а максимальні. Тривалість самих ациклічних вправ невелика (від декількох секунд до десятків хвилин), більше часу в них займають циклічні рухи.

Висновки. Спортивні тренування, пов'язані з тривалою циклічною роботою, сприяють розвитку МСК. За такої роботи споживання кисень становить приблизно 85% від МСК. У разі тренування короткочасного циклічного характеру, а також ациклічного характеру і ситуаційних видів м'язової діяльності МСК менше. З метою підвищення рівня фізичної підготовленості осіб які тренуються, на думку авторів, доцільно відвести до 75% часу уроку на фізичну підготовку, велику частину якої становлять вправи на розвиток витривалості. Це сприяє підвищенню функціонального стану серцево-судинної і дихальної систем. При цьому досягається оптимальний рівень координації з руховою функцією.

Список використаних джерел:

1. Коцан І.Я., Гринчук В.О., Велемець В.Х. Анатомія людини : підручник. Луцьк : Волин. НУ імені Лесі Українки, 2010. 890 с.
2. Лапутін А.М., Носков М.О., Кашуба В.О. Біомеханічні основи техніки фізичних вправ. Київ : Наук. світ, 2001. 201 с.
3. Круцевіч Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : Олімпійська література, 2017. Т. 1. 367с.
4. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2009. 272 с.

Кіріак О.В.

Миколаївський державний університет імені Петра Могили

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Фізичне виховання та масовий спорт виступають важливими чинниками здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля. Суспільними проявами фізичної культури є формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, вихованню патріотичних почуттів у громадян, створення позитивного міжнародного іміджу держави. У світовій практиці фізичне виховання і спорт є однією із пріоритетних сфер, що користується державною підтримкою задля популяризації спортивних організацій, розвитку олімпійського спорту [4, с. 257]. Зміцненню іміджу держави сприяють успіхи спортсменів, які виступають на світових спортивних форумах параолімпійського та дефлімпійського спорту, різноманітних міжнародних змагань з не олімпійських видів спорту. Щодо нашої держави, проблеми розвитку фізичного виховання, наявні на сьогодні, стримують утвердження позитивного міжнародного іміджу України як спортивної країни та не сприяють фізичноактивному вихованню населення [1, с. 531].

Олімпійський рух є конкретною формою реалізації ідей олімпізму, а саме поєднанням в єдиному цілому філософії, спорту і мистецтва [1, с. 532]. Олімпійська освіта покликана допомогти підростаючому поколінню зробити правильний вибір у процесі самовдосконалення. На етапі корінних перетворень в Україні, що торкнулись соціально-економічної, політичної, культурної, освітньої й інших сфер громадського життя, постала необхідність не тільки гуманізації відносин в оновленому суспільстві, але й вирішення проблеми морально-духовного становлення підростаючого покоління. У зв'язку з викладеним, актуальними є проведення досліджень спрямованих на удосконалення реалізації олімпійської освіти в освітньому процесі підростаючого покоління [2, с. 4].

В Україні прийнята Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, яка визначає загальні орієнтири й стратегічні цілі подальших змін у цій сфері [3]. Водночас для досягнення поставлених завдань необхідним є проведення злагоджених дій органами влади, місцевого самоврядування, громад і суб'єктів спортивно-оздоровчої сфери. Відтак перспективами подальших досліджень є наукове обґрунтування механізмів активізації спортивно-оздоровчої сфери в умовах децентралізації.

У сучасному олімпійському русі спортивна, освітня і виховна сторони найтіснішим чином переплелися з історичними процесами, соціально-філософськими, політичними і економічними реаліями. Це зробило Олімпійські ігри, олімпійський спорт і олімпійський рух універсальним явищем, прикладом співпраці і зближення інтересів країн в ім'я гармонійного розвитку людини, зміцнення миру, взаєморозуміння і взаємоповаги між державами і народами, ефективним засобом реалізації політики мультикультуралізму [2, с. 5].

Необхідно враховувати, що олімпійський рух і Олімпійські ігри не потребують штучної ідеалізації. Їх цінність в багатій історії, яскравій сучасності, різноманітті і популярності, складнощях і протиріччях, численних взаємозв'язках з навколишнім середовищем. А ідеалізація олімпійського спорту та Олімпійських ігор, видатних атлетів і їх ролі в освітньому і виховному процесах є прямим шляхом до знецінення системи олімпійської освіти, скептицизму щодо його можливостей і значення Олімпійська освіта повинна включати вивчення Олімпійських ігор та олімпійського руху як сукупності явищ і процесів історичного, соціально-економічного, політичного, освітнього, виховного і чисто спортивного характеру в їх органічному взаємозв'язку з урахуванням досягнень і проблем, позитивних і негативних сторін, ризиків і перспектив розвитку. Зміст олімпійської освіти має будуватися в суворій відповідності з віком, рівнем освіченості та ерудиції тих, хто займається [4, с. 258].

Інтерес не тільки любителів спорту, а й широких верств світової громадськості, особливо молоді, викликає безліч проблем олімпійського спорту, що вимагають критичного аналізу, пошуку їх витоків і шляхів розв'язання. Серед основних проблем можемо виокремити:

- політизація і комерціалізація олімпійського спорту і Олімпійських ігор;
- різні форми порушення принципу «чесної гри»;
- корупційні прояви;
- політичні маніпуляції;
- гендерні складності;
- свавілля тренерів і функціонерів;
- проблема допінгу і діяльності Всесвітнього антидопінгового агентства, тощо [2, с. 8].

Розширення змісту олімпійської освіти в цих напрямках здатне негативно позначитися на іміджі і популярності олімпійського руху. Навпаки, односторонній, необ'єктивний і стереотипний підхід, орієнтований на ідеалізацію Олімпійських ігор та олімпійського спорту, може призвести не тільки до дискредитації олімпійської освіти, а й негативно вплинути на розвиток олімпійського руху. Такий підхід може забезпечувати використання потенціалу олімпійського руху для

різнобічного вирішення завдань гуманітарної освіти та гуманістичного виховання людей [4, с. 259].

Таким чином, розвиток сучасного стану та потенціал використання олімпійського спорту в системі гуманітарної освіти і гуманістичного виховання вимагає радикального розширення як самого поняття «олімпійська освіта», так і тієї предметної області, на якій вона здійснюється. Фізична культура і спорт є одними із ключових чинників розвитку соціально-економічного зростання будь-якої країни. Що в свою чергу доводить необхідність посилення державної підтримки та пошуку додаткових джерел фінансування розвитку цієї сфери, вирішення наявних проблем щодо модернізації та розширення матеріально-технічного забезпечення, підготовки відповідних фахівців, зацікавлення населення у здоровому способі життя. Система олімпійської освіти повинна охоплювати все різноманіття і глибину олімпійського руху з його багатою історією та сучасністю, досягненнями, проблемами, суперечностями, складними зв'язками з різними галузями життя світового співтовариства як важливої складової частини гуманітарного виховання.

Список використаних джерел:

1. Борецька Н.О. Фізична культура і спорт як один із пріоритетних напрямків державної політики. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). С. 530–533.
2. Довгенько Ю.І. Передумови застосування програмно-цільового методу в державному управлінні матеріально-технічною базою олімпійського, паралімпійського та дефлімпійського спорту. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2019. № 13. С. 3–10.
3. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089. ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.02.2022).
4. Школа О.М. Тенденції і напрями розвитку сучасного вітчизняного та зарубіжного спорту вищих досягнень. *Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика* : матеріали Регіональн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17.05.16 р.). Харків : ХГПА, 2016. С. 257–261.

Ковтун О.В.

доцент;

Максименко А.Ю.

студентка,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ФІНАНСУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ У ОЛІМПІЙСЬКОМУ ТА ПРОФЕСІЙНОМУ СПОРТІ

Олімпійський та професійний спорт усе ширше інтегрується у різноманітні сфери діяльності та стає невід'ємною частиною людського життя. Він безпосередньо впливає на економічний стан держави, адже є джерелом доходів, та водночас привабливою сферою для інвестицій. Саме тому зі збільшенням ролі спорту в економіці актуальною є проблема його фінансування та планування.

Питання економіки та менеджменту фізичної культури і спорту в цілому та в Україні окремо розглядали такі вітчизняні та іноземні дослідники, як Галкін В.В., Кутепов М.Е., Золотов М.І., Любімов С.В., Шааф Ф. та інші.

Відомості, отримані у результаті вивчення електронних джерел, навчальних посібників, публікацій, літератури та нормативно-правових актів, що розміщені у вільному доступі, свідчать про важливу роль професійного та олімпійського спорту у суспільстві. Тема вивчена достатньо, однак у зв'язку з регулярним виходом нових наказів та документів щодо частки держбюджету, що виділена на розвиток спорту, доцільним вбачається періодично оновлювати дані.

Метою дослідження є опис загальних принципів фінансування олімпійського та професійного спорту, висвітлення видів державного фінансування та ролі планування для спорту, засобів здійснення планування у фізичній культурі та спорті України.

Для проведення дослідження було використано комплексні методи збору, обробки та аналізу статистичної, довідкової, методичної та літературної інформації і наукових публікацій.

Джерела та методи фінансування спортивних організацій різноманітні та неоднорідні. Грошові ресурси на розвиток фізичної культури та спорту виділяють державні органи, профспілкові організації, позабюджетні фонди. Також спорт фінансують міжнародні, спортивні, благодійні, наукові організації, спонсори та меценати. Значна кількість професійних спортивних клубів та організацій здійснюють підприємницьку діяльність та отримують прибуток внаслідок видання публікацій, статей та іншої

літератури, випуску сувенірної продукції та атрибутики для фанатів, продажу прав на теле- та радіотрансляцію змагань, здійснення трансфертів тощо.

Відповідно, до основних джерел фінансування спорту відносять:

- державне фінансування (з державного та місцевого бюджетів);
- самофінансування (дохід від підприємництва та спонсорів);
- позабюджетні фонди, освітні установи та профспілки;
- олімпійські комітети та міжнародні спортивні організації;
- надходження від благодійної діяльності.

Фізична культура та спорт, зокрема професійний та олімпійський, мають надважливе значення для економіки та суспільства, тому отримують від держави пряме та непряме фінансування. Прямим фінансуванням є виділення коштів з бюджетів усіх рівнів на утримання управлінського апарату, НДДКР, спортивну освіту та утримання спортивних команд. Пряма участь держави полягає у будівництві стадіонів, басейнів, спортивних та туристичних комплексів, Олімпійського села, зведенні спортмайданчиків та гімнастичних залів, забезпеченні ремонту та утриманні об'єктів спортивного призначення, фінансуванні за рахунок місцевих бюджетів змагань. У вигляді непрямого фінансування держава у законодавчому порядку передбачає пільгове оподаткування та кредитування, часткове або повне звільнення від сплати мита. Такі заходи дозволяють спортивним організаціям працювати на більш вигідних економічних умовах.

Державне фінансування складає основу розроблених перспективних планів, що формуються на державному, обласному, районному рівнях, і інколи навіть на рівні окремих спортивних організацій. Усі плани узгоджуються, утворюючи єдиний державний план розвитку фізичної культури та спорту, що містить у собі обґрунтування виділення коштів. Планування у сфері фізичної культури та спорту має на меті вирішення таких завдань, як:

- визначення загальних напрямів та виділення пріоритетів розвитку спорту в країні у короткостроковій та довгостроковій перспективах;
- встановлення чисельності управлінського апарату галузі та оптимальної кількості зайнятих у ній;
- забезпечення комплексного розвитку усіх складових державної спортивної системи;
- встановлення кількості науково-дослідних організацій у галузі спорту та вироблення перспективні напрямків їхньої діяльності на основі прогресу та нововведень у спорті;
- приведення запланованих заходів у відповідність з виділеними фінансовими та матеріальними ресурсами.

На основі затверджених урядом планів формуються бюджети відповідних рівнів за статтями витрат на спортивні заходи. Так, державний бюджет фінансує найважливіші для країни напрями, тобто центральний апарат управління, вищі та середні спеціальні навчальні заклади фізичної культури, виділяє кошти на фундаментальні наукові дослідження. Місцеві бюджети фінансують змагання на першість міста та області, купівлю спортивного інвентарю, утримання спортивних шкіл та команд, виплачують стипендії окремим спортсменам, надають допомогу ветеранським спортивним організаціям. За рахунок обласних та районних бюджетів ведеться будівництво та ремонт спортивних майданчиків та споруд [2, с. 22–26].

Наразі таке планування в Україні здійснює Міністерство молоді та спорту разом з Міністерством фінансів шляхом затвердження паспорту бюджетної програми «Розвиток фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту» та розміщенням бюджетних запитів.

Так, бюджетний запит Міністерства молоді та спорту на 2022–2024 роки містить обґрунтування необхідності передбачення видатків та надання кредитів на 2022–2024 роки. Згідно з документом, граничний обсяг видатків на 2022 рік у повному обсязі задовольняє потребу для виконання таких завдань програми:

- підготовка та участь в XXIV зимових Олімпійських іграх 2022 року (55 046,1 тис. грн.);
- підготовка та участь у XI Всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту 2022 року (89 137,5 тис. грн.);
- участь у літньому Європейському Юнацькому Олімпійському фестивалі 2022 року (9 259,3 тис. грн.);
- участь в зимовому в XV Європейському Юнацькому Олімпійському фестивалі (5 122,9 тис. грн.);
- участь в зимовому в XVI Європейському Юнацькому Олімпійському фестивалі (1 209,0 тис. грн.) [1, с. 26].

Олімпійський та професійний спорт отримує фінансування з різних джерел, серед основних з яких державна скарбниця, власні кошти, позабюджетні фонди, олімпійські та спортивні організації, меценатство. Спорт відіграє важливу роль у державі та суспільстві, тому отримує пряме та непряме фінансування від держави. Велике значення у бюджетуванні спорту має планування. Воно забезпечує цілеспрямований та узгоджений розвиток олімпійського спорту та спорту вищих досягнень і вирішує низку проблем. За фінансування та планування спорту в Україні найбільшою мірою відповідає Міністерство молоді та спорту. Паспорт бюджетної програми «Розвиток фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту» та бюджетні запити містять у собі план необхідних статей витрат на спортивну діяльність у країні, аналіз

результатів, досягнутих внаслідок використання коштів загального фонду бюджету, очікувані результати та пояснення необхідності передбачення видатків на подальші роки.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний запит на 2022–2024 роки індивідуальний.
URL: <https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Bydjetni%20vutratu/Budjetni%20zaputu/2022/2022-forma-2-3401320.pdf>
2. Самошкина М.Г. Экономика спорта : учебное пособие. Д. : Издательство ДГИФКиС, 2015. 102 с.

Молчанова І.В.

*спеціаліст «вищої» категорії, вчитель фізичної культури,
Комунальний заклад «Куп'янська спеціальна школа»
Харківської обласної ради*

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

З усіх порушень здоров'я людини розумова відсталість є самою розповсюдженою. У світі нараховується більш як 300 млн. осіб з розумовою відсталістю. У 1915 році німецький психіатр Є Крепелін назвав вроджене слабоумство олігофренією (від грецьк. «oligos» – мало, «phren» – розум). Із етичних міркувань до даної категорії дітей використовуються визначення: «особливі», «проблемні», «з особливими потребами».

Під терміном «*розумова відсталість*» розуміють стійке, виражене порушення пізнавальної діяльності внаслідок дифузного органічного ураження центральної нервової системи.

Категорія дітей з легкою розумовою відсталістю складає 70-80% від загальної кількості. Вони відстають в розвитку від дітей що нормально розвиваються – пізніше починають ходити, говорити, оволодівати навичками самообслуговування. Ці діти неспритні, фізично слабкі, часто хворіють. Вони мало цікавляться навколишнім світом: не досліджують предмети, не проявляють цікавості до процесів і явищ, що виникають в природі. Незважаючи на труднощі формування уявлень і засвоєння знань і навичок, затримку в розвитку різних видів діяльності, діти з незначною РВ мають можливості для розвитку. У них збережено конкретне

мислення, вони здатні орієнтуватися в практичних ситуаціях, у більшості емоційно-вольова сфера збережена, ніж пізнавальна, вони охотно включаються в трудову діяльність. Таким чином, розумова відсталість – це така атипія розвитку, при якій страждає не тільки інтелект, але й емоції, воля, поведінка, фізичний розвиток [1, с. 28].

Більшість юнаків і дівчат з незначним ступенем розумовою відсталістю до моменту випуску зі школи за своїми психологічними і клінічними проявами мало чим відрізняються від людей що нормально розвиваються. Вони добре працевлаштовуються, впливають в колективи, створюють сім'ї, мають дітей.

Діти з розумовою відсталістю відстають в фізичному розвитку. Ступінь пристосування до фізичних навантажень залежить не тільки від ураження центральної нервової системи, але й є наслідком вимушеної гіпокінезії, викликаючи ланцюжок негативних реакцій організму: послаблюється опір до простудних і інфекційних захворювань, створюються передумови для формування слабкого малотренованого серця. Гіпокінезія часто призводить до надлишкової ваги і ще більше знижує рухову активність. У дітей цієї нозології відмічають швидке виснаження нервової системи, особливо при монотонній роботі, наростаючу втому, зниження працездатності, меншу витривалість. У багатьох школярів зустрічаються порушення серцево-судинної системи, дихальної, ендокринної систем, внутрішніх органів, зору, слуху, вроджені структурні аномалії, готичне піднебіння, вроджений вивих стегна, а також множинні поєднані дефекти. Серед вторинних дефектів опорно-рухового апарату відмічають деформацію стопи, порушення постави (сколіоз, кіфосколіоз), диспропорцію тілобудови, функціональну недостатність черевного пресу, порізи, кривошию [2, с. 86].

Встановлено, що основним порушенням рухової сфери дітей з розумовою відсталістю є *розлад координації рухів*. І прості, і складні рухи викликають у дітей утруднення: в одному випадку потрібно точно виконати будь-який рух або позу, в іншому – зорovo відміряти відстань і попасти в потрібну ціль, в третьому – розміряти і виконати стрибок, в четвертому – точно відтворити заданий ритм руху. Координаційні здібності регулюються тими біологічними і психічними функціями, які у дітей з порушенням інтелекту мають дефектну основу (чим важче порушення, тим грубіша помилка в координації). Для практичної діяльності педагога важливо знати сприятливі періоди розвитку основних видів координаційних здібностей у дітей з порушенням інтелекту.

Засоби адаптивної фізичної культури

Засобами адаптивної фізичної культури є фізичні вправи, сили природи і гігієнічні фактори.

Фізичні вправи можна об'єднати в наступні групи:

1. Вправи, пов'язані з пересуванням тіла в просторі: ходьба, стрибки, повзання, плавання, катання на лижах і т. д.

2. Загальнорозвиваючі вправи:

а) без предметів;

б) з предметами (*прапорцями, гімнастичними палицями, обручами, малими і великими м'ячами, стрічками та інш.*);

в) на снарядах (*гімнастичній стінці, лавиці, драбині, тренажерах*).

3. Вправи на розвиток сили, швидкості, гнучкості, витривалості, спритності.

4. Вправи на розвиток та корекцію координаційних здібностей: взаємодія рухів рук, ніг, голови, тулуба; взаємодія рухів з диханням, орієнтуванням у просторі, рівноваги, диференціювання зусиль, часу та простору, ритмічності рухів, розслаблення.

5. Вправи на корекцію постави, склепіння стопи, статури, зміцнення спинних м'язів, черева, рук та плечового поясу, ніг.

6. Вправи лікувальної та профілактичної дії: відновлення функцій паретичних м'язів, опороздатності, рухливості в суглобах, профілактика відхилень зору.

7. Вправи на розвиток дрібної моторики кистей та пальців рук.

8. Художньо-музичні вправи: ритміка, танець, елементи хореографії та ритмопластики.

9. Вправи з речитативами, віршами, загадками, рахунком і т. п., активізуючи пізнавальну діяльність.

До сил природи відносять купання, плавання, ходьба по доріжці, траві, піску, прогулянки на лижах, лодці, рухливі та спортивні ігри на відкритих майданчиках.

Виховання і навчання дітей з інтелектуальною недостатністю проводять за допомогою наступних методів:

Методи формування знань – зміцнення знань про будову тіла та його частин:

– Голова – обличчя, потилиця, лоб, підборіддя, шия;

– Тулуб – спина, груди, живіт, бік;

– Руки – плече, лікоть, кисть, пальці;

– Ноги – стегно, коліно, стопа, п'ятка, носок, пальці.

Знання про просторову орієнтацію в спортивному залі, на стадіоні, вдома;

Назви спортінвентарю і обладнання: м'ячі, кеглі, обручі, канат та ін. Знання про вихідні положення (стоячи, основна стійка, ноги на ширині плечей, лежачи (на боку, на животі, на спині), сидячи (на підлозі, на лавиці), положення рук, інше [3, с. 158].

Методи навчання руховим діям – поступове засвоєння основних частин вправи, що пов'язано з нездатністю засвоювати складно

координаційні рухи, а також деякі складні по структурі вправи припускають вивчення окремих фаз рухів з наступним їх засвоєнням, наприклад плавання.

Методи розвитку фізичних здібностей різні фізичні вправи для розвитку сили, швидкості, гнучкості, координації.

Методи виховання особистості – основними факторами виховання розумово відсталості дитини є виховне середовище, виховна діяльність (залучення дитини в різні види діяльності), розуміння дитиною себе в реальному житті (формування власної самооцінки).

Порушення ходьби є індивідуальними і мають різні форми вираженості, але типовими є: голова опущена донизу, шаркаючи хода, стопи розвернуті носками всередину або назовні, ноги дещо зігнуті в кульшових суглобах, рухи рук і ніг неспівдружні, рухи неритмічні. У деяких дітей відмічають бокові розгойдування тулуба. В процесі навчання особливу увагу у дітей з розумовою відсталістю слід приділити правильній поставі: постановці голови, плечей, рухам рук, розгинанню ніг в момент відштовхування. В молодших класах виконується ходьба по прямій зі зміною напрямку, швидкості, переступанням через предмети, з прискоренням. Навантаження збільшують поступово з класу в клас.

Список використаних джерел:

1. Аксьонова О. П. Нова фізична культура: система методів навчання / О. П. Аксьонова // Теорія та методика фізичного виховання. – 2011. – № 3. – С. 25–32.
2. Андрощук, Н. Фізична культура (теоретичні відомості) / Н. Андрощук, М. Андрощук. – Т. : Підруч. і посіб., 2009. – 160 с.
3. Линець М. М. Основи методики розвитку рухових якостей. – Львів: Штабар, 2009. – 207 с.

Оніщук В.С.

студентка,

Науковий керівник: Кальонова І.В.

кандидат медичних наук, доцент,

Запорізький національний університет

ДЗЕРКАЛЬНА ТЕРАПІЯ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ З ПОСТІНСУЛЬТНИМ ПАРЕЗОМ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ

Протягом останніх десятиліть захворювання судин головного мозку займають друге місце в структурі смертності від хвороб системи кровообігу (39 %), а також загальної смертності населення (23,4 %) України. Щорічна смертність від інсульту за даними державної статистики становить 374 на 100 тис. населення і залишається однією з найвищих в світі [1, с. 9].

Відновлення після інсульту є складним біологічним процесом, на темп і якість якого впливає безліч факторів. У 60 % пацієнтів, які вижили після інсульту, відзначаються стійкі неврологічні порушення, що обмежують їх життєдіяльність. Порушення рухової функції руки після інсульту часто виступає як провідна причина стійкої інвалідизації і зниження соціальної активності. У зв'язку з цим одним з головних аспектів реабілітації є відновлення рухової функції верхньої кінцівки, що забезпечує тренування навичок самообслуговування [2, с. 30].

Структурною складовою відновлення після інсульту є пластичність головного мозку, стимуляція якої призводить до компенсації структурних та функціональних розладів – відбувається реорганізація кортикальних відділів, збільшення ефективності функціонування збережених структур і активне використання альтернативних низхідних шляхів. Одним з методів візуальної стимуляції головного мозку, спрямованим на активізацію нейронів в його візуальній, сенсорній та моторній областях, є дзеркальна терапія. Суть методу полягає в тому, що на стіл перед пацієнтом встановлюється дзеркало таким чином, щоб його поверхня відображала неуражену сторону. Уражена рука залишається невидимою для пацієнта. Пацієнт бачить рухи здорової руки у відображенні дзеркала, що призводить до візуальної ілюзії – здається, що уражена рука рухається так само, як і здорова кінцівка [3, с. 32].

На сьогодні розглядається кілька можливих механізмів дії технології дзеркальної терапії у відновленні рухової функції паретичної кінцівки після інсульту. Припускається, що за допомогою дзеркального зворотного зв'язку створюються умови невідповідності між сигналами

пропріоцептивної і зорової сенсорних систем. Особливість людського сприйняття полягає в тому, що зорова інформація є важливішою, ніж пропріоцептивні і тактильні сигнали. Таким чином, використовуючи більш важливий для мозку візуальний зв'язок, вдається поєднати еферентні рухові стимули з позитивним зоровим підкріпленням [4, с. 38].

Другим можливим механізмом дзеркальної терапії є активація так званих «дзеркальних нейронів», що активуються як при виконанні дії, так і при спостереженні за даним процесом. Дзеркальні нейрони беруть участь у взаємодії різних модальностей: зору, пропріорецепції, слуху і моторних команд, що дає можливість припускати їх можливу роль в механізмі дії дзеркальної терапії після інсульту.

Третім можливим механізмом дзеркальної терапії є стимуляція моторної уяви за допомогою візуального зворотного зв'язку. При дзеркальній терапії візуальний позитивний зворотний зв'язок додається до уяви. До теперішнього часу ефективність уявного виконання руху для формування рухових навичок, як у здорових людей, так і при патології, вже була показана в ряді робіт. Дзеркальна терапія є способом навчання моторної уяви пацієнтів і може бути використана самостійно, а може застосовуватися в комплексі з іншими технологіями, заснованими на уяві руху [5, с. 58].

Метою даної роботи було вивчення ефективності застосування дзеркальної терапії у відновленні функції верхньої кінцівки пацієнтів у гострому періоді ішемічного інсульту.

Дослідження проходило на базі відділення ранньої реабілітації «Міської лікарні екстреної та швидкої медичної допомоги» м. Запоріжжя. В рамках дослідження проведено обстеження рухової функції паретичної верхньої кінцівки і функціональної незалежності 35 пацієнтів віком 65-70 років у гострому періоді ішемічного інсульту, за результатами якого сформовані основна ($n = 18$) і контрольна ($n = 17$) групи. Групи були зіставні за статевими, віковими характеристиками, ступенем парезу верхньої кінцівки, рівнем емоційно-вольових порушень, наявності супутньої патології.

Реабілітаційні заходи в пацієнтів обох груп включали лікувальний масаж, фізіотерапевтичні процедури, процедури кінезотерапії. У пацієнтів контрольної групи використовувались класичні підходи до застосування терапевтичних вправ: ідеомоторні, пасивні, пасивно-активні, активні вправи, вправи з обтяженням для паретичної кінцівки, навчання побутовим навичкам з поступовим збільшенням складності і дозування залежно від динаміки відновлення рухової функції. В основній групі частина заняття з кінезотерапії проводилась за методикою дзеркальної терапії, яка на сьогодні затверджена як методика вибору для відновлення функції верхньої кінцівки «Клінічною настановою з

допомоги пацієнтам після перенесеного інсульту», розробленою Українською асоціацією фізичної терапії.

Оцінка ефективності проведених реабілітаційних заходів проводилась за такими методиками: тест для оцінки функції верхньої кінцівки ARAT (Action Research Arm Test), шкала функціональної незалежності FIM (Functional Independence Measure).

ARAT є стандартизованим валідним тестом для оцінки рухової функції верхньої кінцівки і рекомендований для застосування в гострому, ранньому і пізньому відновлювальних періодах інсульту і на стадії амбулаторної реабілітації. Оцінка здійснюється за сумою балів за якості виконання таких рухових дій: кистьове захоплення, стиснення, щипок і менш диференційовані рухи – розгинання та згинання в ліктьовому та плечовому суглобах [6].

При первинному дослідженні загальний бал тесту ARAT в основній групі склав $34,46 \pm 1,37$ балів, в контрольній – $33,51 \pm 0,71$ балів. Найбільш зниженими у відсотковому відношенні виявились показники щипкового захоплення різними пальцями круглих предметів різного діаметру (близько 50 % від максимальної функції). Найбільш збереженими виявились складно-координовані рухи, що не потребували участі дрібних м'язів кисті.

Загальний бал за шкалою FIM в основній групі склав $89,62 \pm 2,05$ бали, в контрольній – $91,96 \pm 2,11$ бали, середній показник за 18 пунктів – 4,97 бали. Найбільші труднощі хворі зазнавали при виконанні дій з самообслуговування, переміщення та ходьби (блок «рухливість»). Так, за функціями «самообслуговування» результат шкали в основній групі склав $27,23 \pm 2,11$ бали, в контрольній – $28,16 \pm 1,60$ бали при тому, що показник максимальної незалежності складає 42 бали. Такі результати свідчать про труднощі в прийомі їжі, особистій гігієні, користуванні ванною, душем, туалетом, одяганні. Достовірних відмінностей між групами за результатами тестування не спостерігалось.

Наприкінці дослідження результати виконання рухових дій за тестом ARAT покращилися як в основній, так і в контрольній групах. Загальний бал тесту ARAT в основній групі склав $40,46 \pm 1,15$ балів, в контрольній – $36,25 \pm 1,33$ бали ($p < 0,05$). Приріст показника за блоком завдань «захоплення предмету» в основній групі склав $22,39 \pm 1,36$ %, в контрольній – $9,76 \pm 0,43$ %; за блоком «підіймання предметів при утриманні I-III пальцями» – $22,53 \pm 1,07$ % і $12,68 \pm 1,33$ %, за блоком «щипкове захоплення» – $18,98 \pm 1,25$ % і $11,04 \pm 1,18$ % відповідно.

Показники функціональної незалежності за шкалою FIM також мали позитивну динаміку як в основній, так і в контрольній групах. Достовірних відмінностей між абсолютними значеннями кінцевих показників основної та контрольної групи виявлено не було, проте

динаміка показників достовірно вища в основній групі за всіма блоками завдань. Загальний бал незалежності у повсякденному житті за шкалою FIM у пацієнтів основної групи підвищився на $10,55 \pm 0,39$ %, контрольної групи – на $6,55 \pm 0,56$ % ($p < 0,05$).

Проведене дослідження показало, що застосування в системі реабілітації хворих з постінсультними парезами методики дзеркальної терапії сприяло більш значному відновленню рухової функції паретичної руки та функціональної незалежності хворих у повсякденному житті. Результатом реабілітаційного втручання із застосуванням дзеркальної терапії стало покращення всіх способів захоплення предметів кистю – циліндричного, сферичного, долонно-пальцевого, щипкового, що призвело до покращення загальної функціональної активності та рівня незалежності у побуті хворого з ішемічним інсультом.

Список використаних джерел:

1. Зінченко О. М., Міщенко Т. С. Стан неврологічної служби в Україні в 2015 році. Статистично-аналітичний довідник. Харків, 2016. С. 23.
2. Вавринчук Н. Т., Бакалюк Т. Г. Реабілітаційні підходи при парезі верхньої кінцівки у пацієнтів після інсульту. Медсестринство. 2021. № 3. С. 30–32.
3. Хольм Т. Метод «зеркальної» тренівки. *Лечебная физкультура и спортивная медицина*. 2010. № 3(75). С. 31–35.
4. Назарова М. А., Пирадов М. А., Черникова Л. А. Зрительная обратная связь – зеркальная терапия в нейрореабилитации. *Анналы клинической и экспериментальной неврологии*. 2012. № 6. С. 36–41.
5. Thieme H., Morkisch N., Mehrholz J. Mirror therapy for improving motor function after stroke. *Cochrane Database of Syst. Rev.* 2018. 7. P. 56–61.
6. Shirley Ryan Ability Lab. Action Research Arm Test. 2016. URL: <https://www.sralab.org/rehabilitation-measures/action-research-arm-test>

Тимочко К.О.

студентка;

Хома Т.В.

*кандидат педагогічних наук, старший викладач,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ВПЛИВ ХАРЧУВАННЯ НА ЗДОРОВ'Я СПОРТСМЕНІВ

У сучасних умовах важливого значення набуває проблема збереження здоров'я людини, адаптації до впливу чинників навколишнього середовища. Особливо гостро це питання постало у зв'язку з поширенням пандемії та наявністю низки супутніх хвороб, що ускладнюють її перебіг. Рациональне харчування забезпечує гармонійний розвиток організму, підтримує роботу органів та систем на високому рівні.

Велика кількість людей страждає від хвороб, викликаних неправильним харчуванням. Цукровий діабет, гіпертонія, серцево-судинні захворювання, рак – всі ці недуги спричинені надлишком або нестачею хімічних елементів у раціоні, недотриманням режиму харчування, вживанням неякісної їжі та іншими чинниками. У зв'язку з популяризацією у соціальних мережах і засобах масової інформації принципів здорового способу життя, багато людей намагається позбутися шкідливих звичок, акцентуючи увагу на збереженні здоров'я.

Студіювання наукової літератури свідчить про зростання інтересу науковців до проблеми збалансованого харчування. Відтак, у дослідженнях Наталії Олійник зосереджено увагу на збалансованому та раціональному харчуванні, як основі фізіологічного чинника зміцнення здоров'я серед студентів. Авторка вважає, що дотримання принципів здорового харчування та заняття спортом можуть гарантувати людині будь-якого віку хороше самопочуття та міцне здоров'я. Встановлено, що саме вживання шкідливих та малопоживних продуктів викликає більшість хвороб [3, с. 194–195].

Питання раціону спортсменів зосереджено в розвідках С. Полієвського, Ю. Свистуна, В. Трача, Х. Шавель. У процесі аналізу наукової літератури авторами з'ясовано, що для спортсменів різних видів спорту потрібні спеціальні раціони: «При роботі в анаеробному режимі в раціоні необхідно зберегти оптимальну кількість білка і збільшити кількість вуглеводів за рахунок зниження кількості жирів і додаткового прийому вітамінів групи В та аскорбінової кислоти.

Робота в аеробному режимі, яка направлена на розвиток витривалості, вимагає суттєвого збільшення калорійності раціону за рахунок вуглеводів, поліненасичених жирних кислот та полівітамінів.

Спортсменам, які спеціалізуються у видах спорту на витривалість, рекомендується раціон, в якому калорійність білків складає 14-15% від загальної кількості вживаних калорій, жирів – 25%, вуглеводів – 60-61%...

У раціоні представників швидкісно-силових видів спорту вміст білків дещо вищий, а вуглеводів менший, ніж у видах спорту на витривалість; частка білків, жирів і вуглеводів у енергозабезпеченні раціону складає відповідно 17-18%, 30%, 52-53%.

У спортсменів силових видів спорту в окремі періоди тренувального процесу, які спрямовані на збільшення м'язової маси і розвиток сили, при виконанні навантажень великого обсягу та інтенсивності потребують підвищеної кількості білка в раціоні. Калорійність їжі за рахунок білків у цей період може складати 18-20%, жирів 31-32%, вуглеводів 49-50%» [4, с. 356–357].

Досліджуючи проблему збалансованого харчування професійних спортсменів у спеціальній літературі (на прикладі великого тенісу), Н. Кіченюк зазначає: «Спортсменам і не тільки щодня необхідно задовольняти потреби організму у вуглеводах, жирах, білках, вітамінах, мінералах та воді. Ключова відмінність полягає в тому, що організм спортсмена, який виконує значну фізичну роботу, витрачає зазвичай більше калорій і енергетичних запасів. Раціон харчування спортсменів у зв'язку з інтенсивним білковим метаболізмом, участю низки амінокислот в енергетичному обміні повинен містити підвищену кількість білка» [1, с. 101].

Як бачимо, збалансоване харчування набирає популярності в наш час. Людина, яка професійно займається спортом, повинна слідувати за своїм раціоном, адже нестача того чи іншого хімічного елемента може суттєво вплинути на результативність тренувального процесу та змагань. Зазначимо, що для художньої гімнастики важливим є не лише рівень підготовленості, а також струнка фігура. Саме тому гімнастки змалечку повинні дотримуватись принципів здорового харчування. Представникам цього виду спорту заборонено вживати фастфуд, солодощі та мучні страви. Солодке часто замінюють на корисні сухофрукти, родзинки, курагу, волоські горішки, чорний шоколад тощо. Перевага надається продуктам із великим вмістом білка, що дозволяє зберегти м'язову масу й уникнути накопичення зайвих кілограм. У меню повинні бути присутніми постійно бобові, страви з риби, нежирне м'ясо, молоко, знежирені кисломолочні продукти, дієтичний сир, овочі, ягоди. Зазвичай, режим складається таким чином, щоб прийоми їжі проходили систематично, в один і той же час, малими порціями, за 1,5–2 години до тренування і не пізніше, ніж за дві години до сну.

Струнка фігура важлива не лише для зовнішності, а й для запобігання травмам. Адже, тренуючись із зайвою вагою, збільшується навантаження на опорно-руховий апарат.

Аналіз та узагальнення наукової літератури дає змогу встановити, що людині, яка професійно займається певним видом спорту, слід дотримуватись чітких принципів у харчуванні, серед яких:

- «відповідність калорійності харчового раціону добовим витратам енергії;

- відповідність хімічного складу, калорійності та обсягу раціону віку, статі, виду спорту, об'єму та інтенсивності навантажень, кліматичним умовам, індивідуальним потребам і особливостям організму;

- збалансованість харчових речовин, вітамінів, мінеральних речовин і мікроелементів, тобто таке співвідношення між ними, яке потрібно в даному виді спорту;

- вибір форм харчування, продуктів та страв, які при достатньому енергонасиченні не обтяжують травну систему;

- вибір правильного режиму харчування (час і кількість) прийомів їжі протягом дня, розподіл раціону прийому їжі в залежності від режиму тренувальних занять і змагань...» [2, с. 174].

Отже, раціональне харчування – це запорука міцного здоров'я, а для спортсменів дотримання норм збалансованого раціону може значно підвищити результативність тренувального процесу, дозволить уникнути проблем зі здоров'ям у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Кіченко Н.В. Проблема вивчення збалансованого харчування професійних спортсменів у спеціальній літературі (на прикладі великого тенісу). *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт*. 2021. № 2. С. 98–105.

2. Костюкевич В.М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації : Навчальний посібник. Вінниця : «Планер», 2007. 273 с.

3. Олійник Н.А., Вінник Ю.В. Вплив харчування на здоров'я студентської молоді. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 81(1). С. 194–197.

4. Полієвський С.О., Свистун Ю.Д., Трач В.М., Шавель Х.Є. Особливості харчування спортсменів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Медицина»*. 2011. Вип. 2. С. 356–360.

Федорова А.О.

студентка,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Наша держава переживає важливі часи змін стандартів та потреб Збройних Сил України (ЗСУ), вагому частину цього процесу займає підвищення рівня боєздатності української армії. Разом з наближенням безпеко-оборонного сектору України до стандартів Північно-атлантичного альянсу, підвищенням потреб матеріально-технічного оснащення – збільшуються також й вимоги до професійно-прикладної підготовки українських військовослужбовців. Зокрема, велика увага приділяється рівню фізичної підготовленості та загальному стану здоров'я військових. На сьогоднішній день, у ЗСУ, практично відсутній системний підхід щодо аналізу та впровадження сучасного досвіду процесу фізичної підготовки у практику військово-навчального життя. В нормативних документах, що керують організацією та проведенням фізичної підготовки в Збройних Сил України, мотиваційна сфера не в повній мірі відповідає загальній побудові мотиваційної сфери людини. Особливо визначається відсутність зовнішніх стимулів до підвищення мотивації військовослужбовців [1, с. 309]. Основу фізичного виховання українських військовослужбовців регламентує Настанова з фізичної підготовки ЗСУ та Концепція з фізичної підготовки ЗСУ [2, с. 153].

Сутність удосконалення фізичної підготовки полягає в оптимізації використання її засобів, методів і форм для забезпечення фізичної готовності військовослужбовців до ефективного виконання поставлених перед ними бойових завдань. Це обумовлено тим, що професійно-прикладна фізична підготовка військовослужбовця – є надважливим фактором та базисом якості виконання тактичних та оперативних завдань, оскільки діяльність військових у бойових умовах значною мірою обумовлена саме цим аспектом [1, с. 310].

Загалом, фізична підготовка виступає як один з основних предметів бойової підготовки, важливою і невід'ємною частиною військового навчання і виховання особового складу Збройних Сил усіх світових країн. Фізична підготовка військовослужбовців займає одне з провідних місць в системі бойової підготовки особового складу ЗСУ. Необхідність всебічної фізичної підготовки загальновідома та науково обґрунтована як численними військовими фахівцями, так і теоретиками спорту. Вона

визначається рядом об'єктивних закономірностей розвитку та удосконалення фізичних якостей людини в онтогенезі [3, с. 54]. Не менш важливе значення має й різносторонність оволодіння руховими умінями та навичками. Формування й удосконалення у військовослужбовців навичок використання бойової техніки та зброї проходить швидше й ефективніше, якщо в них вже є великий фундамент рухових дій, раніше відпрацьованих за допомогою засобів фізичної підготовки. Чимале значення має різностороння фізична підготовка для загального зміцнення здоров'я військовослужбовців, розвитку функціонального потенціалу та збільшення адаптаційних можливостей. Належна фізична підготовка є важливою складовою частиною, фундаментом професійно-прикладної підготовленості [3, с. 55].

Основною умовою фізичної підготовки є забезпечення фізичної підготовленості військовослужбовців до діяльності в бойових умовах, до оволодіння сучасними видами зброєтехніки, ефективного використання, готовності до перенесення великих за обсягами фізичних навантажень, нервово-психічних напружень в екстремальних ситуаціях, а також сприяти вирішенню навчально-виховних та бойових завдань. Фізична підготовка, що проводиться систематично, допомагає інтенсифікувати процес бойового навчання. Потребує детального аналізу, опрацювання та реалізації сучасної світової практики щодо застосування нових видів спорту, що відповідають вимогам підготовки військових у провідних країнах світу. Найбільш ефективним засобом збільшення функціональних резервів організму, що максимально мобілізуються в екстремальних умовах військової діяльності, розвитку провідних фізичних якостей та форм їх прояву, можуть служити заняття відповідними професійно-прикладними видами спорту, організовані, у формі систематичного тренування й участі у змаганнях [4].

Зазначимо, що основним стратегічним та методичним завданням є чітко виражена спрямованість тренувального та навчального процесу на формування, розвиток і вдосконалення у військових навичок, пов'язаних з особливостями військових спеціальностей. На сьогодні, спостерігається дефіцит розробок методологічної бази проведення занять, яка вимагає насамперед сучасного наукового обґрунтування з урахуванням вищенаведеного комплексу умов. При цьому спостерігається неузгодженість єдиного підходу щодо раціональної системи організації процесу фізичної підготовки бійців, а також науково не обґрунтовані педагогічні технології комплексного застосування традиційних і нетрадиційних видів занять, які забезпечать якісну реалізацію означеного [3, с. 56].

Таким чином, основними завданнями фізичної підготовки військовослужбовців є: підвищення ефективності професійно-прикладної підготовки скорочення термінів приведення військ у повну бойову

готовність; підвищення рівня фізичного розвитку і зміцнення здоров'я; зняття нервового напруження і забезпечення активного відпочинку, усунення недоліків у рівні фізичного та функціонального здоров'я бійців.

Список використаних джерел:

1. Анохін Є. Д. Вивчення мотиваційно-ціннісного ставлення курсантів вищих військових навчальних закладів до самостійних занять фізичною підготовкою і спортом. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України». Київ, 14-15 лютого 2019 р.. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; за заг. ред. В. Свистун, О. Петрачкова. Київ : НУОУ, 2019. С. 307–311.
2. Афонін В. М., Лойко О. М. Історія підготовки військово-педагогічних кадрів фізичного виховання для збройних сил. *Сухопутні війська Збройних Сил України: історія, сучасність, розвиток (до 20-річчя Збройних Сил України)* : матеріали доп. наук.-практ. конф. 24 листопада 2011 р. м. Львів. Львів : АСВ, 2011. С. 153–156.
3. Маляренко А. П. Шляхи удосконалення процесу фізичної підготовки військовослужбовці Збройних Сил України. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2018. Випуск 6(100). С. 54–58.
4. Ольховий О. М. Теоретико-методичні основи професійно-спрямованої фізичної підготовки курсантів ВВНЗ ЗС України : [монографія]. Х. : ХУПС, 2012. 286 с.

Якимлюк Т.С.

студентка;

Борисюк С.Ю.

доцент,

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

РОЗВИТОК РУХОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ДЗЮДО

Ефективний розвиток швидкодісно-силових якостей на етапі початкової підготовки юних дзюдоїстів віком 10-12 років є необхідною умовою для досягнення високих результатів у спорті, оскільки подальший ріст рівня техніко-тактичної майстерності базується на високому потенціалі їх фізичної підготовки.

Дзюдоїстам необхідно мати силу в сполученні з витривалістю як загальною, так і спеціальною, а також вміти застосовувати максимальне

зусилля в найкоротший час у кожному з моментів протягом всього поєдинку, а іноді й декількох поєдинків, в яких постійно змінюється темп та силовий тиск [1].

Добринський В., Мудрик Ж., Щербинська О. провівши дослідження встановили, що застосування методу колового тренування дає змогу суттєво підвищити рівень швидкісно-силової підготовленості дзюдоїстів 13-14 років [2].

Алексєєв А. рекомендує за даними свого дослідження підібрати такий комплекс вправ, який за будовою буде близький до «коронних» прийомів спортсмена, які він виконує під час змагальної сутички. В зв'язку з цим, для кожного спортсмена потрібно підготувати тренувальну програму з силової підготовки саме для тих м'язових груп, які найбільше задіяні під час виконання прийомів [3].

Масалкин М та Корюкаєв М стверджують, що під час побудови тренувального процесу дзюдоїстів на початковому етапі тренери повинні враховувати особливості розвитку фізичних якостей і м'язової працездатності. Це забезпечить високий приріст рухових можливостей спортсменів та сприятиме отриманню високих результатів під час змагань [4].

Саме оптимізація цілеспрямованого виховання швидкісно-силових здібностей у зазначеному віці сприятиме максимальній успішності юних спортсменів у майбутньому.

Аналізуючи результати наукових досліджень можна зауважити, що фахівці приділяють значну увагу ефективності розвитку швидкісно-силових здібностей дзюдоїстів, однак чимало аспектів ще недостатньо досліджені.

Визначення рівня фізичної підготовленості юних дзюдоїстів у нашому дослідженні здійснювалося за такими тестами: силою за показниками динамометрії м'язів найсильнішої кисті, вису на зігнутих руках, згинанні та розгинанні рук в упорі лежачи, підніманні тулуба з положення лежачи протягом 30 с.

Швидкісно-силові якості дзюдоїстів визначалися при проведенні контрольних вправ, які допомагають виявити і оцінити рівень вибухової сили, а саме: стрибків у довжину з місця, метання набивного м'яча масою 2 кг знизу-вперед, стрибки через скакалку.

Для порівняння ефективності засобів було проведено дослідження, в якому використовувались вправи з гумовими амортизаторами, обтяженнями, стрибкові вправи, метання різних предметів, ігри з елементами єдиноборства, рухливі ігри та вправи, які сприяють навичкам швидкого напруження та розслаблення м'язів.

Зміст тренувальних занять експериментальної групи складався з великої кількості спеціальних вправ, спрямованих на розвиток швидкісно-силових здібностей спортсменів.

У дослідженні взяли участь 44 спортсмена, з них: 14 спортсменів без розряду, 14 дзюдоїстів III розряду, 16 дзюдоїстів II розряду. Тренування проходили двічі на тиждень протягом двох місяців.

Проведене дослідження розвитку швидкісно-силових якостей з використанням різних засобів показало значне покращення ($p < 0,05$) у всіх контрольних випробуваннях. Зокрема, найбільший приріст спостерігався в тесті «Сила м'язів найсильнішої кисті, кг» – 24%. В тесті «Згинання та розгинання рук в упорі лежачи» приріст склав 22%, в тесті «Вис на перекладині, с» – 20%, в тесті «Підняття тулуба з положення лежачи, протягом 30 с, кількість разів» – 19%. В тесті «Метання набивного м'яча знизу вперед» приріст склав 15%. В тесті «Стрибки через скакалку за 1 хв, кількість разів» приріст склав 12%. Найменший відсотковий приріст спостерігався в тесті «Стрибок в довжину з місця, см» і становив 6%.

Таким чином можна зробити висновок про те, що у юних дзюдоїстів, зміст тренувальних занять яких містив велику кількість спеціальних вправ, спрямованих на розвиток швидкісно-силових здібностей спостерігалось покращення результатів в контрольних випробуваннях, яке становило 17%. Причому, найбільший результат спостерігався в тесті «Сила м'язів найсильнішої кисті, кг» – 24%, найменший в тесті «Стрибок в довжину з місця, см» – 6%.

Отже, застосовані в трьохмісячному циклі підготовки вправи сприяють підвищенню рухових здібностей юних дзюдоїстів.

Список використаних джерел:

1. Крилов А. Г. Швидкісно-силова підготовка дзюдоїстів 14–15 років. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2017. Серія 15. Вип. 11(93). С. 55–57.
2. Добринський В., Мудрик Ж., Щербинська О. Розвиток швидкісно-силових якостей юних дзюдоїстів методом колового тренування. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2016. Вип. 24. С. 126–129.
3. Алексеев А. Ф. Особливості розвитку силових можливостей дзюдоїстів в групах спеціалізованої підготовки. *Єдиноборства*. Харків, 2018. № 1(7). С. 4–12.
4. Масалкін М. Г., Корюкаєв М. М., Масалкін М. Г., Корюкаєв Н. Н. Особливості розвитку фізичних якостей у борців-дзюдоїстів на початковому етапі тренувальної діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова*. Київ, 2017. Вип. 11(93). С. 70–73.

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Гуцалюк Ю.С.

викладач,

Відокремлений структурний підрозділ

«Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж

Київського національного торговельно-економічного

університету»

РЕЛІГІЯ ЯК ОДИН ІЗ ВЕКТОРІВ У ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

Релігія завжди відігравала певну роль у житті соціуму. Релігія є однією з найдревніших форм суспільної свідомості – однією з форм відображення світу, але відображення своєрідного. У суспільстві завжди тісно переплетені як моральні, етичні, і релігійні норми, котрі суспільство або визнає, чи зобов'язує їх дотримуватися, або не вважає досить авторитетним. Релігія – явище дуже складне і має соціальний характер, тобто воно виникло в суспільстві цілком закономірно й існує разом з ним; воно поєднує в собі елементи раціонального (наприклад, моральні настанови) та ірраціонального (наприклад, фантастичні образи надприродних істот – ангелів, чортів тощо).

Релігія, на відміну від таких конкретніших форм суспільної свідомості, як мораль, політика, право, претендує на всебічне відображення дійсності. Вона виступає і як світогляд, а саме – як система поглядів на світ і місце людей у ньому, на принципи їхньої повсякденної поведінки. Релігія як форма суспільної свідомості та світогляд є однією з найдавніших і найпоширеніших сфер духовної культури людства. Адже духовна сфера є надзвичайно важливою у розвитку та існуванню суспільства.

Актуальність даної теми полягає у тому, що сучасні реалії суспільства та обставини у котрих існує людина потребують не лише матеріальної складової, а й духовної. Релігія виникла в свідомості людей під впливом умов суспільного буття, труднощів пізнавального процесу, потреби виходу із, здавалося б, безвиході, а також емоційного відношення людини до дійсності. Сучасний світ є досить авторитетним та жорстоким, тому людині необхідно мати своєрідний духовний світ, де вона може отримати духовний спокій.

Дана тема має значний науковий інтерес, зокрема у працях таких науковців як Ж.-П. Віллем «Європа та релігії», А. Колодний «Академічне релігієзнавство», Р.М. Брауна «Правила діалога», розглядалися питання про роль релігії у суспільстві, її значення, перспективи розвитку.

У XX столітті в культурі відбулася зміна провідної парадигми, що знайшло своє відображення в релігії (наприклад, аджорнаменто в католицизмі, поширення екуменічного руху, поява нових релігій). Тут важливо відзначити, що релігія була і залишається значимим елементом культури, роль якого історично змінювалася. Однак при цьому слід враховувати те, що релігія, як репрезентант культури, відбиває лише деяку частину її смислового змісту [4, с. 62].

Духовному фактору належить тут багато в чому визначальна роль: суспільство повинне усвідомити свої пріоритети, досягти єдності в їхньому розумінні і спільній реалізації. Цей творчий процес суспільств, самосвідомості протікає в різних культурних формах, не в останню чергу – у релігійній [4, с. 87].

Релігійна свідомість включає два взаємопов'язаних і водночас відносно самостійних рівні: релігійні психологію та ідеологію. Релігійна психологія – це сукупність властивих масі віруючих уявлень, почуттів, настроїв, звичок, традицій, пов'язаних із певною системою релігійних ідей. Релігійна ідеологія – це більш чи менш струнка система ідей, розробкою та пропагандою яких займаються релігійні організації, професійні богослови та служителі культу. В історичному аспекті релігійні психологія та ідеологія стають сходинками розвитку релігії. Релігійна ідеологія в сучасних релігіях включає в себе теологію, або богослов'я, богословські концепції економіки, політики, права, мистецтва, релігійну філософію тощо. Найважливішою частиною релігійної ідеології є теологія. Вона формулює докази ідеї Бога, дає систематизований виклад релігійних поглядів на світ, людину в світі, на сенс її буття. А сучасне суспільство без ідеї та ідеології існувати не може, тому це є важливою віхою для розвитку соціуму.

Проблема співвідношення релігії і суспільства розкривається в масштабі суспільств, суспільної системи в цілому, при аналізі їхніх особливостей як складової цієї системи. Якщо визначити духовну культуру як смислову систему людської життєдіяльності, то релігію можна розглядати в ролі її різновиду, системи сакральних змістів.

Сучасні православні богослови, йдучи за П. Флоренським, визначають духовну культуру як неземне, надприродне явище, обмежують її лише релігійними ідеями та морально-релігійними вимогами. При цьому не беруться до уваги матеріальна основа культури, її значення, нерозривна єдність матеріальної і духовної сторін культури [5, с. 252].

Сучасне західне суспільство, зокрема культура у своїй основі діалогічна, тому прийняття для України діалогу як цінності веде до інтеграції з західними системами цінностей, до зближення культур. Важливу роль відіграє екуменізм, що сприяє пошуку та формуванню як діалогу та к і методу співпраці. В силу історичних реалій Україна завжди

була тією територією, де постійно тривав діалог у своїх міжетнічних і міжкультурних формах. Це надає підставу думати, що орієнтація України на діалогічну модель культури приведе до відновлення традицій.

Отже, у суспільстві та в культурі релігія відіграє певну роль, що сприяє консолідації та формуванню цінностей як духовних так і релігійних.

Релігія не повинна справляти вплив на суспільне життя, але може в повному обсязі відігравати свою роль як духовна, етична, культурна, і навіть у дуже широкому сенсі, політична сила, але лише за умов поваги до автономії індивідів та до демократичного плюралізму. Релігія є ваговим вектором у формуванні відносин як політичних, культурних, економічних та суспільних.

Список використаних джерел:

1. Бабій М. Діалог у контексті міжконфесійних відносин: сутність і проблеми. Київ : Гносиз, 2001. С. 47.
2. Віллем Ж.-П. Європа та релігії. Ставки XXI-го століття. Київ : Дух і літера, 2006. 332 с.
3. Кисельов О.С. Інтегративний потенціал релігій у сучасному світі. *Релігія і соціальні зміни в сучасному суспільстві*. Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Чернівці, 18-19 квітня 2005 р.). Чернівці : Рута. 2005. С. 43–46.
4. Колодний А. Академічне релігієзнавство. Київ : Світ Знань, 2000. 862 с.
5. Сарапін О. Релігійна діяльність: сутність та форми вияву. Київ : Світ знань, 2000. С. 250–265.

Олейник А.А.

аспірантка,

Національная металлургическая академия Украины

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: СОЦИАЛЬНЫЕ ДИЛЕММЫ ИЛИ ИХ РЕШЕНИЯ?

В век развития технологий, которые постепенно заменяют человека, как один из способов упростить человеческий труд стало использование искусственного интеллекта. Сейчас мы даже не можем представить себе жизнь без автоматизации, с помощью которой конечные результаты процессов доводятся до идеальности, а жизнь при этом становится проще. Искусственный интеллект (ИИ) вводится в практически все сферы деятельности современного человека, выполняя заложенные в его систему функции. ИИ обучается человеком и напоминает алгоритмы

выполнения действий, обрабатывает большое количество информации за короткое время, систематизирует и выдает необходимый результат.

Однако, так как в данный момент ИИ внедрен во многие области и сферы человеческой жизнедеятельности, все чаще приходится сталкиваться с неоднозначными дилеммами, возникающие на фоне этого. Так, например, необходимо отличать систему «экспертной оценки» от принятия решения, которое напрямую будет влиять на человека. Или же различать вычисление вероятности ситуаций, которые предсказывает ИИ и которые могут никогда не произойти от того, что происходит сейчас, в настоящем [1, с. 11]. Основным фактором является то, что в попытках упростить жизнь человека, ИИ предоставляют больше возможностей для выбора, обучая его принимать решения и следовать алгоритмам для большего диапазона ситуаций.

Проводя первичное обучение ИИ, ему задаются необходимые алгоритмы, загружается информация, даются определенные задачи; ИИ интеллект выполняет обработку тех данных, которые он получает, опираясь на полученную прежде информацию и выполняя поставленные ему задачи начиная от проверки контента в Интернет-сети (YouTube, Google, Facebook) и заканчивая от автопилотов, используемые в самолетах и автомобилях. Обученный всем вариантам исхода ситуации, ИИ всегда принимает решения, которые бы касались «блага» других людей, а не отдельного индивидуума. В связи с этим возникают острые социальные, философские и моральные вопросы. Таким образом, у нас есть возможность написать алгоритмы, которые всегда будут выбирать просоциальные, совместные действия. Но кто захочет водить машину, которая потенциально может убить вас, чтобы спасти жизни других. Боннефон пишет, что регулирование утилитарных алгоритмов может парадоксальным образом увеличить потери, откладывая внедрение более безопасной технологии. В этом случае, у нас есть знания и способность программировать в высшей степени альтруистические машины, но мы просто слишком самосознательны, слишком защищаем себя, чтобы их использовать [2, с. 1573].

В следствии этого, возникает вполне очевидный с точки зрения философии вопрос, имеют ли в принципе машины право вершить судьбы людей?

Подобные вопросы появляются из-за того, что технологии вышли на новый уровень, мы все чаще доверяем им принимать решения, выполнять за нас работу. Однако, в каждой деятельности человека должна присутствовать этика и мораль, которая регулирует правильность действий по отношению к человеку и обществу. Так, в сфере компьютерных технологий существует компьютерная этика. Компьютерная этика – поле исследований, расположенное на границе между новыми технологиями и нормативной этикой; специалисты ее

рассматривают одновременно как исследовательское направление и учебную дисциплину [4, с. 78]. Рядом с компьютерной этикой существует так же и этика искусственного интеллекта, которая должна привносить прозрачность и непредвзятость при обучении ИИ и наполнению его содержимым. ИИ так же не должен нарушать общечеловеческие принципы нормы морали. Популяризация ИИ приводит к тому, что он используется для замены людей в должностях, которые требуют от человека эмпатии, сочувствия и понимания, например судья [3, с. 356]. Однако, в конце 2021 года в Китае появился ИИ выполняющий обязанности прокурора с точностью правильности вынесения приговора 97%, полностью опровергая данное утверждение.

Таким образом, человек все больше освобождает себя от ответственности и вверяет искусственному человеку с холодной точностью и расчетом принимать решения и влиять на судьбу другого человека и общества. Необходимо понимать, что ИИ не способен к творчеству, к сочувствию, к собственным размышлениям. ИИ – это набор кодов и заложенных в нем алгоритмов, которые выполняются в определенной последовательности, и они не могут быть рассчитаны на то, чтобы понимать всю сущность человеческой натуры, которая и отвечает за поступки человека. В алгоритмах ИИ не заложено понимание влияния тех факторов, которые могли бы объяснить поведение и действие человека. ИИ не способен чувствовать, понимать, вдохновляться, осуждать человека и соответственно, не может принять такое решение, как и человек, ИИ принимает решения лишь опираясь на заданные ему примеры и формулы, которые, хоть и регулируются человеком, но не обладают уникальностью.

Иначе говоря, ИИ лишь имитирует человеческую деятельность, а не осуществляет её в полной мере настолько, чтобы заменить его в сферах, где должны проявляться исключительно человеческие качества.

Список использованных источников:

1. Bouche P. Artificial intelligence: How does it work, why does it matter, and what can we do about it? // Brussels: Scientific Foresight Unit (STOA), 2020 – P. 76. DOI: 10.2861/44572
2. Bonnefon J-F., Shariff A., Rahwan I. The social dilemma of autonomous vehicles // Science Vol. 35, 24 June 2016. – P. 1573–1576. DOI: 10.1126/science. aaf2654
3. McCorduck Pamela Machines Who Think // Natick: A K Peters, 2004 – P. 584.
4. Філіпова Л. Я. Роль комп'ютерної етики в формуванні інформаційної культури користувачів комп'ютерно-мережевого середовища (за книгою американського етика Дебори Джонсон) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2019. – № 3. – С. 75–80.

Наукове видання

**НАУКА, ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО:
АКТУАЛЬНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ**

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: В. Удовиченко

Підписано до друку 28.02.2022. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 11,16. Тираж 100. Замовлення № 0322/05.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.